

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΜΣ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΑΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΓΙΑΓΚΟΓΛΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΑΡΒΟΥΝΑΡΑΚΗΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ

« Οι σχέσεις ΗΠΑ – Ελλάδας κατά τον Ψυχρό Πόλεμο »

Το κυπριακό ζήτημα

Η παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Διεθνών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κύριο Θεοδόσιο Καρβουναράκη, για την εμπιστοσύνη που επέδειξε στο πρόσωπο μου ως προς την εκπόνηση της εργασίας, τις λεπτομερές και συστηματικές συμβουλές του, το ακατάπαυστο ενδιαφέρον του και την ακαδημαϊκή υποστήριξη του καθ' όλη τη διάρκεια του εγχειρήματος αυτού.

Επίσης εκφράζω τις ευχαριστίες μου και την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένεια μου, τους γονείς μου Αναστάσιο και Αλεξάνδρα και τον αδερφό μου Γεώργιο-Μάριο, για την υποστήριξη, την υπομονή τους και τη συμπαράσταση τους, κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

«Μητρός τε και πατρός και των άλλων προγόνων, απάντων τιμιώτερον εστί η Πατρίς και σεμνώτερον και αγιώτερον και εν μείζονι μοίρα και παρά θεοίς και παρ' ανθρώποις τοις νουν έχουσιν.»

Σωκράτης, 469-399 π.Χ., Αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος.

Περίληψη :

Το κυπριακό ζήτημα έχει υπάρξει σημείο αναφοράς για την ελληνική εξωτερική πολιτική κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα. Ο "Γόρδιος Δεσμός" όπως έχει χαρακτηριστεί από πολλούς ερευνητές και ακαδημαϊκούς των Διεθνών Σχέσεων, διαμόρφωσε εκτενώς την σχέση μεταξύ της μεταπολεμικής Ελλάδας και του Δυτικού Κόσμου και ιδιαίτερα με τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Προκειμένου να κατανοηθούν τα βαθύτερα αίτια του ζητήματος πρέπει πρώτα να ερευνησουμε σε βάθος τις σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας, ως μέλος της Συμμαχίας του NATO και των ΗΠΑ, ως κεφαλή του Συνασπισμού και ως εκ τούτου του κύριου υπεύθυνου λήψης αποφάσεων του Δυτικού Κόσμου έναντι του Σοβιετικού Μπλοκ. Δεν τίθεται αμφιβολία πως η πολιτική των ΗΠΑ σχετικά με το κυπριακό ζήτημα διαμορφώθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε τα συμφέροντα του NATO στην νοτιοανατολική πτέρυγα της Συμμαχίας να προστατευθούν και να εξασφαλισθούν. Από την "πολιτική της ανάσχεσης" μέχρι και την κρίση του 1974 και την τουρκική εισβολή στο νησί, οι Ηνωμένες Πολιτείες επέδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην επίλυση του ζητήματος με βάση την σταθεροποίηση των ανατολικών "συνόρων" του NATO σε μία περιοχή υπερφορτωμένη με κρίσεις και αμοιβαίο ανταγωνισμό μεταξύ Δύσης και Ανατολής. Υπό το πλαίσιο αυτό, εγείρεται το ερώτημα σχετικά με το πως έδρασε η Ουάσιγκτον προκειμένου να λύσει το ζήτημα ή απλά για να επιτευχθεί μια λύση που θα εκμηδένιζε τις διαχρονικές εντάσεις των ελληνοτουρκικών σχέσεων στο νησί που απειλούσαν την αποτελεσματικότητα του NATO και επομένως τα δυτικά συμφέροντα στην ανατολική Μεσόγειο.

Η παρούσα εργασία θα επιχειρήσει να εντοπίσει και να εξηγήσει την αμερικανική οπτική κατά τη διάρκεια των χρονικών του κυπριακού ζητήματος και να καταλήξει σε ένα συμπέρασμα, αναφορικά με τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.

Abstract:

The Cyprus Dispute has been a reference point for the Greek Foreign Policy during the 20th century. The “Gordian Knot” as has often been called by several researchers and scholars of the International Affairs has extensively shaped the relation between the post-war Greece and the Western World and especially the United States.

In order to understand the deepest cause of the dispute we have to look further into the relations between Greece, as a member-state of the NATO Alliance and the USA, being the head of the Coalition during the period of the Cold War, therefore the main decision maker of the Western World policies towards the Soviet Block. There is no doubt that the US policy over the Cyprus dispute has been formed in such a way, so the interests of NATO in the southeastern flank of the Alliance can be protected and secured. From the “containment policy”, to the 1974 crisis and Turkish invasion on the island, the United States had shown a great interest on resolving the issue on the basis of stabilizing the eastern “borders” of NATO in an area overloaded with crises and mutual competition between West and East. In this context a question can be raised on how Washington acted to solve the dispute or just reach on a solution to annihilate the intertemporal tensions of the Greek-Turkish relations over the island which threatened the effectiveness of NATO, thus the Western interests on the Eastern Mediterranean.

This paper will try to locate and explain the American point of view during the chronicles of the Cyprus dispute and thus come up to a conclusion concerning the Greek-American relations during the Cold War.

Περιεχόμενα

I) Εισαγωγή.....	5
II) Η μεταπολεμική Ελλάδα και η Κύπρος στο Ψυχρό Πόλεμο. Η οπτική των Αμερικανών	6
II: i) Προς τη διεθνοποίηση και ο αμερικάνικος παράγοντας (1950-1952)	9
II: ii) Η ένταξη της Ελλάδος στο ΝΑΤΟ.....	14
III) Το κυπριακό στον ΟΗΕ και η αμερικανική αντίδραση.	17
III: i) Οι ελληνικές προσφυγές της δεκαετίας του 1950.	22
IV) Οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και οι ΗΠΑ.....	35
V) Η αναθεώρηση του Συντάγματος και οι κρίσεις του 1963-64.	40
VI) Η αμερικανική ανάμειξη μέσω του σχεδίου Άτσεσον.....	51
VII) Το τρίγωνο ΗΠΑ-Ελλάδας-Κύπρου την περίοδο 1963-1967.	56
VIII) Η περίοδος 1967-1970: Η στάση των ΗΠΑ απέναντι σε Ελλάδα και κυπριακό ζήτημα.	60
IX) Η τραγωδία του 1974 και ο ρόλος των ΗΠΑ.....	67
XII) Επίλογος - Συμπέρασμα.....	78

1) Εισαγωγή

Το κυπριακό ζήτημα υπήρξε ανέκαθεν ένα πεδίο εξαιρετικής βαρύτητας και σημασίας για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η αδιάκοπη ελληνική παρουσία, από τα βάθη των αιώνων στο νησί της Κύπρου, κατέστησε αυτό ως αναπόσπαστο κομμάτι του Ελληνισμού και σε πολλές περιπτώσεις του Ελληνισμού εκείνου τον οποίο το εθνικό κέντρο της Αθήνας κατέτασσε στην κατηγορία των αλύτρωτων ομοεθνών.

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την έναρξη του πολυετούς Ψυχρού Πολέμου το κυπριακό ζήτημα εισήλθε στην εντονότερη φάση του μέσα από την οποία "σμιλεύτηκαν" οι πολιτικές εκείνες και οι αποφάσεις που οδήγησαν στο αδιέξοδο και την βίαιη διχοτόμηση του νησιού κατόπιν της παράνομης στρατιωτικής επέμβασης της Τουρκίας. Κατά τις δεκαετίες αυτές ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η σχέση μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ που σαφώς είχε αντίκτυπο στην εξέλιξη των γεγονότων. Ίσως ο σημαντικότερος παράγοντας και το πιο καθοριστικό στοιχείο στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, όσον αφορά το ζήτημα, αποτελεί η συμμετοχή της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο. Με την είσοδο της χώρας το 1952, ανοίγει πλέον ένα νέο κεφάλαιο μεταξύ των δύο χωρών βασισμένο στη συνεργασία, ιδίως στρατιωτική και ενίοτε πολιτική, καθώς και στην εξυπηρέτηση των δυτικών συμφερόντων στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου. Ως εκ τούτου οι προσπάθειες της Ελλάδας για λύση του ζητήματος με βάση τα εθνικά συμφέροντα, είτε κατόπιν πρωτοβουλιών (π.χ. Προσφυγές στον ΟΗΕ) είτε κατόπιν συνεννοήσεως και διαπραγμάτευσης (π.χ. εκάστοτε Συμφωνίες ή Διασκέψεις) φαίνονται να έρχονται σε σύγκρουση με τις αντίστοιχες ενός άλλου κράτους μέλους του ΝΑΤΟ, της Τουρκίας, που έθετε αξιώσεις επί της νήσου βασιζόμενο στην υπαρκτή τουρκική μειονότητα.

Σε αυτό ακριβώς το σημείο, απαιτείται έρευνα σχετικά με την αμερικανική ανάμειξη και επιρροή στις σημαντικότερες πτυχές του χρονικού του κυπριακού καθώς και κατανόηση των πάγιων θέσεων της Ουάσιγκτον προς την επίλυση αυτού, βασιζόμενες αποκλειστικά στο συμφέρον το ΝΑΤΟ στη Μεσόγειο στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου και του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων.

II) Η μεταπολεμική Ελλάδα και η Κύπρος στο Ψυχρό Πόλεμο. Η οπτική των Αμερικανών

Οι σχέσεις της Ελλάδας με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής αποτελούν εξέχων κεφάλαιο της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής για περισσότερο από μισό αιώνα. Η βαρύτητα ωστόσο της διμερούς αυτής σχέσης τόσο για την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος όσο και για τα αμερικανικά και συνολικά δυτικά συμφέροντα στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου γίνεται ευδιάκριτη ήδη από το τέλος του καταστροφικού, ιδιαίτερα για τα ευρωπαϊκά κράτη, Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Οι ΗΠΑ έχοντας εγκαταλείψει ήδη από το 1941 την πολιτική της ουδετερότητας του Προέδρου Ρούζβελτ, αναγνωρίζουν πλέον ότι η αμερικανική εξωτερική πολιτική πρέπει να εισέλθει και θα εισέλθει σε μια νέα φάση της, αυτή της ενεργούς ανάμειξης στα τεκταινόμενα της Ευρώπης αλλά και άλλων περιοχών. Το "σιδηρούν παραπέτασμα", όπως περιγράφεται από τον Ουίνστον Τσόρτσιλ, ο διαχωρισμός δηλαδή της ευρωπαϊκής ηπείρου σε δύο συνασπισμούς είναι πλέον γεγονός και έρχεται να χωρίσει την ήδη διαλυμένη Ευρώπη σε δύο στρατόπεδα, αφενός αυτό υπό αμερικανική επιρροή και αφετέρου εκείνο το οποίο βρίσκεται υπό τον έλεγχο και την εξουσία πολλές φορές της Σοβιετικής Ένωσης.

Η Ελλάδα, στην περίπτωση του Ψυχρού Πολέμου, δεν αποτέλεσε εξαίρεση ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη. Η κυριότερη ανησυχία των δυτικών δυνάμεων, αποτελεί η ενδυνάμωση της κομμουνιστικής ιδεολογίας εντός της Ελλάδας και ο κίνδυνος να περιέλθει μια στρατηγικά, σημαντική περιοχή υπό την σοβιετική σφαίρα επιρροής. Δημοφιλής παραμένει η δήλωση του Ντίν Άτσεσον, σε συνάντηση βουλευτών του Κογκρέσου και αξιωματούχων του Στέιτ Ντιπάρτμεντ, η οποία έμεινε γνωστή ως «θεωρία του ντόμινο». Κατά τον Άτσεσον το θέμα της παροχής βοήθειας τόσο προς την Ελλάδα όσο και προς την Τουρκία απαιτούσε ακόμα μεγαλύτερη προσοχή καθώς πιθανή κατάρρευση των δύο χωρών θα οδηγούσε σε διασπορά της κομμουνιστικής

επιρροής στην ευρύτερη περιοχή της Ασίας.¹ Υπό το πλαίσιο αυτό η Ελλάδα περιέρχεται αναπόφευκτα στην αμερικανική πολιτική της ανάσχεσης (policy of containment)² η οποία είχε ήδη εκφραστεί από τον Πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών, Χάρι Τρούμαν³ και η οποία έθετε ως στόχο την προστασία των αποδυναμωμένων μικρών κρατών, με απώτερο σαφώς σκοπό να αποφευχθεί η πιθανότητα να εισέλθουν αυτά υπό σοβιετική επιρροή ή ακόμα και κηδεμονία. Στην ομιλία του προέδρου Τρούμαν στο Κογκρέσο στις 12 Μαρτίου δηλώνεται για πρώτη φορά η στρατηγική των ΗΠΑ αναφορικά με την Ελλάδα. Στην ομιλία του αυτή ο Αμερικανός πρόεδρος παρουσιάζεται να αναγνωρίζει τις ιδιαιτερότητες και τις δυσκολίες του εγχειρήματος καθώς και την επιτακτική ανάγκη για παροχή βοήθειας προς την Ελλάδα. Ταυτόχρονα αποκαλύπτει και το ελληνικό αίτημα για αποστολή εμπειρογνομόνων, διαχειριστών και οικονομολόγων προς ενίσχυση των πιθανοτήτων επιτυχίας του πλάνου ανάκαμψης. Τονίζει πως: «...η Ελλάδα πρέπει να βοηθηθεί ώστε να αποτελέσει μια αυτοδύναμη Δημοκρατία... οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να προμηθεύσουν αυτή τη βοήθεια».⁴ Το σχέδιο Μάρσαλ όπως ονομάστηκε, αποτέλεσε κατά τον Ευάνθη Χατζηβασιλείου ένα μέρος του γενικότερου αμερικανικού ενδιαφέροντος. Το εκτενές αυτό εγχείρημα έθεσε ως στόχο την ενίσχυση της προσπάθειας ανοικοδόμησης της χώρας με την παροχή κεφαλαίων που θα λειτουργούσαν ως βάση για τη εκβιομηχάνιση της. Γίνεται φανερό πως ο στόχος των Αμερικανών είναι η ανοικοδόμηση της Ευρώπης με την παροχή των εργαλείων εκείνων που θα συμβάλλουν στο επιχείρημα. Ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου διακρίνει διττά αποτελέσματα της Αμερικανικής παρέμβασης. Όπως σημειώνει, ο «ψυχροπολεμικός εκσυγχρονισμός» (Cold War modernization), αποκάλυψε τις έντονες ιδιομορφίες του ελληνικού κράτους. Σημειώνει χαρακτηριστικά πως «...το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα αποδεικνύονταν, κατά τους Αμερικανούς, μονίμως ανεπαρκές». Απόδειξη του στοιχείου αυτού αποτελεί κατά τον ίδιο και η δημιουργία ξεχωριστού ειδικού προϋπολογισμού για την Ελλάδα, καθώς στις ΗΠΑ υπήρξε ευρεία αντίληψη πως η χώρα δεν διέθετε τα κοινωνικοπολιτικά μέσα ώστε να εκμεταλλευτεί την αμερικανική βοήθεια κάτι το οποίο αποδεικνύεται και από την προαναφερθείσα ομιλία

¹ Archives.gov, Truman Doctrine (1947), www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine

² Kennedy Hickman, "The History of Containment Policy", ThoughtCo.com, 2019

³ FRUS, Milestones: 1945-1952, Kennan and Containment, 1947

⁴ Archives.gov, Truman Doctrine (1947), www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine

του Τρούμαν στον αμερικανικό Κογκρέσο. Η σύγκρουση δύο αντιλήψεων όπως τις περιγράφει, αυτή του αμερικανικού επαγγελματισμού και της αποτελεσματικότητας και αυτή των αντιστάσεων του ελληνικού πελατειακού συστήματος, αποσαφηνίζει σε μεγαλύτερο βαθμό την κατάσταση που διέπει την έναρξη των ελληνοαμερικανικών σχέσεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.⁵

Κατά την συγκεκριμένη περίοδο, το κυπριακό ζήτημα, αρχίζει να αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προτεραιότητες της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Στην Κύπρο βρίσκονταν ήδη τοποθετημένα βρετανικά συστήματα υποκλοπών και ραντάρ, η χρησιμότητα των οποίων ήταν εξαιρετικής σημασίας και για την στρατηγική των Ηνωμένων Πολιτειών, καθώς παρείχαν πληροφορίες σχετικά με τις σοβιετικές δραστηριότητες στη Μέση Ανατολή και ήλεγχαν ταυτόχρονα το δυτικό τμήμα της Σοβιετικής Ένωσης. Οι στρατιωτική ηγεσία των ΗΠΑ χρησιμοποίησε τα συστήματα αυτά τόσο για στρατηγικούς σκοπούς (καθώς ο τομέας της ανατολικής Μεσογείου αποτελούσε πεδίο δραστηριότητας του 6^{ου} Αμερικανικού στόλου) καθώς και ως μέσον προπαγάνδας στην μάχη για την αποτροπή της κομμουνιστικής επιρροής στην ανατολική Μεσόγειο⁶. Η έκδηλη ωστόσο αδυναμία της Μ. Βρετανίας να αποτελέσει παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή της Κύπρου, καθιστούν τις ΗΠΑ ως το σημαντικότερο εξωτερικό δρώντα στην νέα κοινωνικοπολιτική κατάσταση που γεννάται στο νησί. Αντίστοιχα το πάγιο αίτημα των Κυπρίων για Ένωση με την Ελλάδα δεν τυγχάνει αποδοχής από τους υπεύθυνους της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία σε αντίθεση φαίνεται να συμβαδίζει προς το παρόν τουλάχιστον με τις αντίστοιχες απόψεις των Βρετανών που αρνούνταν πεισματικά (με το περίφημο "never.."), όχι μόνο το ενδεχόμενο Ένωσης αλλά ακόμα και την περίπτωση ανεξαρτησίας και αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού. Οι ΗΠΑ επιπρόσθετα δεν επιθυμούσαν την άμεση εμπλοκή σε ένα ζήτημα που αφορά τη Μεγάλη Βρετανία, όπως

---

⁵ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Η Ελλάδα η Δύση και η Μεσόγειος 1945-1962*, (επ.) Κωνσταντίνα Μπότσιου & Γιάννης Σακκάς, (Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2015)

⁶ Jan Kouza, *Διχοτομημένη νήσος, Ψυχρός Πόλεμος και Κυπριακό την περίοδο 1960-1974*, (Αθήνα: αλεξάνδρεια, 2021), 49-55

παραδέχονται, διατηρούν ωστόσο αυξημένο ενδιαφέρον επί του ζητήματος στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου προκειμένου να μη διαταραχθεί το νεοσύστατο ΝΑΤΟ.⁷

Η ψυχροπολεμική κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η περιοχή της Μεσογείου και συγκεκριμένα η Ελλάδα και η Κύπρος και ειδικά μετά την ένταξη στο ΝΑΤΟ της Ελλάδας και της Τουρκίας το 1952, ευνοούν την ανάδειξη του κυπριακού καθώς πλέον το ζήτημα αποκτά πολύπλευρο χαρακτήρα με την εμπλοκή τεσσάρων συμμάχων στην νευραλγική αυτή περιοχή για τα βορειοατλαντικά συμφέροντα. Κατά τις επόμενες δεκαετίες το κυπριακό θα αποτελεί τροχοπέδη στην σχέσεις ΗΠΑ, Ελλάδας και Τουρκίας, φέρνοντας σε ορισμένες περιπτώσεις την νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ υπό απειλή άμεσης κατάρρευσης και δίνοντας την ευκαιρία στην Σοβιετική Ένωση να αναμειχθεί ενεργά στα γεγονότα, αυξάνοντας την ένταση με τις ΗΠΑ.

II: i) Προς τη διεθνοποίηση και ο αμερικάνικος παράγοντας (1950-1952)

Η δεκαετία του 1950 είναι η περίοδος αυτή που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τα μετέπειτα γεγονότα γύρω από το ζήτημα, το οποίο αρχίζει αργά αλλά σταθερά να αποκτά διεθνή διάσταση, με την εμπλοκή καταλυτικών παραγόντων του διεθνούς συστήματος όπως η ανάδειξη της Τουρκίας σε άμεσα ενδιαφερομένου κράτους για το νησί, την παραπομπή του θέματος στον ΟΗΕ και την αυξανόμενη επιρροή και ανάμειξη του αμερικάνικου παράγοντα στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και του ψυχροπολεμικού κλίματος που διέπει τις διεθνείς σχέσεις της εποχής.

Σε υπόμνημα του Τζώρτζ Έλσεϋ (στρατιωτικού διοικητή και σύμβουλου του Προέδρου) στις 6 Απριλίου 1951 προς τον Τρούμαν το οποίο αφορούσε τις εξωτερικές υποθέσεις των ΗΠΑ παρουσιάζεται μεταξύ άλλων σύντομα, αλλά με ιδιαίτερη ουσία, η κατάσταση στη Μεσόγειο. Σε σχετική παράγραφο γίνεται αναφορά στις ελληνοτουρκικές σχέσεις όπου αναγράφεται και το ζήτημα της Κύπρου ως πεδίο τριβής μεταξύ των δύο χωρών. Πρόκειται για μια αναγνώριση, από πλευράς ΗΠΑ, του

⁷ Neven Budak & Alexei Kalionski, Χριστίνα Κουλούρη (επ.), *Ο Ψυχρός Πόλεμος 1944-1990*, (Association for Democracy in the Balkans, 2019) 1: 62-63

κυπριακού ζητήματος και των πιθανών προβλημάτων που ενδέχεται να εγείρει η ανακίνηση του όσον αφορά τις σχέσεις των ΗΠΑ με τις δύο χώρες. Το σημαντικότερο στοιχείο που αντλείται από το υπόμνημα του Έλσεϋ είναι η πεποίθηση του πως παρά το υπαρκτό πρόβλημα η Ελλάδα και η Τουρκία είχαν εκφραστεί επίσημα ως πιστές στη σημασία της διατήρησης των δεσμών και τις βοήθειες από τις ΗΠΑ δημιουργώντας κοινό μέτωπο έναντι της σοβιετικής απειλής.⁸

Με την έναρξη της κρίσιμης αυτής δεκαετίας παρατηρούνται οι πρώτες κινήσεις ιδιαίτερα της κυπριακής αλλά και της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής προκειμένου το ζήτημα της Κύπρου να λάβει διεθνείς διαστάσεις, οι οποίες θα επέτρεπαν σε βάθος χρόνου την πολυπόθητη Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα όπως το δημοψήφισμα της Εθναρχίας το 1950 και οι ελληνικές προσπάθειες για διεθνοποίηση μέσω του ΟΗΕ.⁹ Με την αποχώρηση των Βρετανών από το Σουέζ, το 1956 η βρετανική στάση απέναντι στο ζήτημα έγινε ακόμα πιο αδιάλλακτη. Είναι γεγονός ωστόσο ότι κατά την περίοδο αυτή στο διεθνές σύστημα δεσπόζει ο Ψυχρός Πόλεμος και οι ιδέες περί ενός ελεύθερου κόσμου, που εκφράζονται από την ίδια την Βρετανία αλλά και από τις ΗΠΑ, έρχονται σε αντιδιαστολή με τις βρετανικές επιδιώξεις στο νησί λόγω του μεγάλου πληθυσμού ο οποίος βρίσκεται υπό τον έλεγχο τους.¹⁰ Το στοιχείο αυτό παραθέτει και ο Πανταζής Τερλεξής. Αντλώντας στοιχεία από την έρευνα του παρατηρεί την απογοήτευση του ελληνικού λαού για την αμερικανική στάση καθώς ήταν φανερό πως η Ουάσιγκτον υπαναχώρησε από τις φιλελεύθερες ιδέες της και «πρόδωσε» όπως λεγόταν την Κύπρο όταν το ζήτημα τέθηκε αργότερα στον ΟΗΕ.¹¹ Οι προσπάθειες των Κυπρίων ωστόσο πρόκειται να ενταθούν με την έλευση και την εκλογή στην θέση του αρχιεπισκόπου της Κύπρου του Μακαρίου του Γ', ενός πνευματικού και πολιτικού στην πορεία ηγέτη ο οποίος αφιέρωσε τη σταδιοδρομία του στην προώθηση του

---

⁸ Archives.gov, Memorandum from George Elsey to President Harry S. Truman with Related Attachment from "Current Foreign Relations", 4/1951, catalog.archives.gov/id/207522765

⁹ Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό σύγκρουση και επίλυση*, (ΣΙΔΕΡΗΣ, 2002), 39-43

¹⁰ Ευάνθης Χατζηβασυλείου στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 37: 41-42

¹¹ Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), 3: 149

ζητήματος και των δικαιών του κυπριακού λαού και υπήρξε καταλυτικό παράγοντας των εξελίξεων για τα επόμενα 30 χρόνια.¹²

Κατά την περίοδο των αρχών της δεκαετίας του 1950 η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική δεν φαίνεται να περιλαμβάνει στις άμεσες προτεραιότητες της την διαφαινόμενη ανάδειξη του κυπριακού ζητήματος και την επίλυση του. Αντίθετα ιδιαίτερο ενδιαφέρον στους κόλπους της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής εμφάνιζε η περίπτωση της Ελλάδας. Ο Αλέξης Παπαχελάς, στο βιβλίο του "Ο βιασμός της ελληνικής δημοκρατίας" συνοψίζει την πολιτική των ΗΠΑ διακρίνοντας τρεις βασικούς πυλώνες οι οποίοι την συνθέτουν και εκφράζονται από: α) την προσπάθεια καταπολέμησης της κομμουνιστικής επιρροής στην Ελλάδα, β) τη σταθερότητα στους τομείς της οικονομίας και γ) την εξασφάλιση της δράσης της Ελλάδας στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και της δυτικής συμμαχίας.¹³ Η εξάρτηση που έχει διαμορφωθεί, από τις δύο μεγάλες δυνάμεις, περιγράφεται και από τον Παπανδρέου το 1950, από τη θέση του Αντιπροέδρου της Ελληνικής Κυβέρνησης, στην προσπάθεια του Θεμιστοκλή Δέρβη, τότε δημάρχου της Λευκωσίας να εκμαιεύσει από αυτόν τη στάση που θα τηρούσε η Ελλάδα στο αίτημα για Ένωση, λέγοντας πως, «*Η Ελλάς αναπνέει σήμερα με δύο πνεύμονας, τον μεν Αγγλικόν, το δε Αμερικανικόν και δι' αυτό δεν ημπορεί, λόγω του κυπριακού, να κινδυνεύσει να πάθει από ασφυξίαν*».¹⁴ Μελετώντας τα παραπάνω στοιχεία γίνεται αντιληπτό πως λίγο πριν την απόφαση για διεθνοποίηση του κυπριακού η εξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ σε οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο είναι τόσο επιτακτική ώστε να μην επιτρέπει στην Ελληνική Κυβέρνηση να εξυπηρετεί ζητήματα εθνικού ενδιαφέροντος στα οποία δεν θα είχε εξασφαλίσει νωρίτερα την έγκριση ή την υποστήριξη της Ουάσιγκτον. Από την άλλη πλευρά οι ΗΠΑ φαίνεται πως αναγνωρίζουν την σημασία του ζητήματος και τον πιθανό αρνητικό αντίκτυπο του στις ομαλές ελληνοτουρκικές σχέσεις και την συνεργασία των δύο χωρών με αυτές.

Υπήρξε σαφές επομένως, ότι καθοριστικό ρόλο θα διαδραμάτιζε η πολιτική της Ουάσιγκτον παρά την πρώτη, κατά τα φαινόμενα, αποφυγή ανάμειξης της σε αυτό. Ο

---

¹² J. Koura, ο.π., 61

¹³ Αλέξης Παπαχελάς, *Ο βιασμός της ελληνικής δημοκρατίας*, (Αθήνα: Εστία, 2017), 7

¹⁴ Αλέξης Ηρακλείδης, ο.π., 40

Ψυχρός Πόλεμος οδηγούσε την αμερικανική εξωτερική πολιτική σε μια ολοένα και αυξανόμενη ανάμειξη σε περιφερειακά ζητήματα στα πλαίσια του ανταγωνισμού με τη Σοβιετική Ένωση ενώ ταυτόχρονα η επιρροή των Αμερικανών δεν μπορούσε να αγνοηθεί από κανέναν. Στην βρετανική προσέγγιση για το ενδεχόμενο της κατάληξης του θέματος στον ΟΗΕ, οι Αμερικανοί έκαναν σαφές ότι διαφωνούν με την βρετανική αδιαλλαξία στο θέμα της παραχώρησης ανεξαρτησίας, δεν μπορούσαν παρόλα αυτά να αρνηθούν ότι μια προσφυγή στον Οργανισμό θα κατέληγε σε διαμάχη μεταξύ των συμμάχων παρουσιάζοντας ρωγμές εντός της Συμμαχίας υπό το βλέμμα των Σοβιετικών.¹⁵ Η στάση αυτή των ΗΠΑ περί ενδεχόμενης ελληνικής προσφυγής στον ΟΗΕ υπήρξε χρήσιμη για τους βρετανούς, οι οποίοι αναγνώριζαν την επιρροή που μπορούσαν να ασκήσουν οι Αμερικανοί στον Οργανισμό και σίγουρα δεν επιθυμούσαν να δουν τις ΗΠΑ να υποστηρίζουν το συγκεκριμένο ενδεχόμενο. Η ενθρόνιση του Μακάριου Γ' έδωσε την ευκαιρία στον αρχιεπίσκοπο να προβάλει έντονα και σε πολλές κατευθύνσεις το αίτημα των Κυπρίων για ανεξαρτησία παρουσιάζοντας ταυτόχρονα την επιλογή για διεθνοποίηση μέσω του ΟΗΕ ως την καταλληλότερη λύση στις προσπάθειες για επίλυση.¹⁶ Ο Μακάριος οργάνωσε τις ενέργειες του προς την διεθνοποίηση του ζητήματος, πραγματοποιώντας προσπάθειες για να πείσει την ελληνική κυβέρνηση να φέρει το θέμα προς συζήτηση με τη Μ. Βρετανία και σε περίπτωση άρνησης της, να προσφύγει τον ΟΗΕ¹⁷ ενώ άσκησε συστηματική και έντονη πίεση προς την Ελληνική Κυβέρνηση την οποία καλούσε να πάρει επίσημη θέση υπέρ της Ένωσης. Στο σημείο αυτό γίνεται διακριτή η δύσκολη θέση της Ελληνικής Κυβέρνησης. Η Ελλάδα, υπό δυτική εξάρτηση, είχε ανάγκη συνέχειας της παροχής βοήθειας από τις ΗΠΑ και την Μ. Βρετανία, ενώ η μελλοντική είσοδος της χώρας στο ΝΑΤΟ τείνει να τεθεί σε κίνδυνο καθώς προκύπτει η ανάδειξη του ζητήματος της ανεξαρτησίας ενός αλύτρωτου μέρους του Ελληνισμού. Παρατηρείται επομένως η προτίμηση της Ελλάδος να μην «απογοητεύσει» το ΝΑΤΟ και κατά συνέπεια τις ΗΠΑ ανακινώντας το ζήτημα στη συγκεκριμένη περίοδο.¹⁸ Κατά τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1950 συμπεριλαμβανομένης και της περιόδου

¹⁵ Ευάνθης Χατζηβασλείου, ο.π., 37

¹⁶ Αντώνης Κλάψης, *Το κυπριακό ζήτημα* (Εξωτερικά Θέματα, 2004), 13: 88

¹⁷ Ευάνθης Χατζηβασλείου, ο.π., 42

¹⁸ Suha Bolukbasi, *The Cyprus Dispute and the UN*, (Int. J. Middle East Studies, 1998), 412-414

ανάληψης της πρωθυπουργίας από τον Παπάγο, ο Μακάριος δεν κατόρθωσε, παρά τις προσπάθειες του, να πείσει τις διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις να διεθνοποιήσουν το κυπριακό. Αυτό αιτιολογείται από το γεγονός πως η κυβέρνηση Παπάγου χαρακτηριζόταν ως παραδοσιακά, φιλικά διακείμενη προς την Αγγλία και υπό τις παροτρύνσεις των ΗΠΑ φρόντιζε να αποφεύγει την συζήτηση του ζητήματος. Ταυτόχρονα η προοπτική της εισόδου της χώρας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο σήμαινε πως η οποιαδήποτε ενασχόληση με το κυπριακό ζήτημα θα έθετε εμπόδια στην βασική αυτή επιδίωξη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής η οποία μαζί με την δημιουργία μιας βαλκανικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος-Γιουγκοσλαβίας-Τουρκίας αποτελούσε βασική προτεραιότητα.¹⁹

Οι ΗΠΑ συνεπώς την περίοδο αυτή παρουσιάζονται ως παρατηρητής των εξελίξεων, έχοντας παρόλα αυτά την πεποίθηση ότι το θέμα της Κύπρου δεν αποτελεί διεθνές ζήτημα αλλά πρέπει να λυθεί αντίθετα, στα πλαίσια του ΝΑΤΟ και μεταξύ των τριών συμμαχικών χωρών της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Μ. Βρετανίας. Σε τηλεγράφημα του Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ, Ντίν Άτσεσον στις 18 Ιουλίου 1952 προς την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Ελλάδα καθορίζεται η οπτική των ΗΠΑ ως προς την πιθανότητα προώθησης του ζητήματος στον ΟΗΕ. Συγκεκριμένα ο Άτσεσον γνωστοποιεί την πρεσβεία πως σε περίπτωση συνέχειας των ελληνικών πιέσεων για μια «...επίσημη αντίδραση των ΗΠΑ...» θα πρέπει να γίνει σαφές πως η στάση της Ουάσιγκτον δεν έχει μεταβληθεί και πως εξακολουθεί να μην θεωρεί τον ΟΗΕ ως εργαλείο επίλυσης του ζητήματος. «*Εξακολουθούμε να το θεωρούμε ζήτημα μεταξύ φίλων παρά ως θέμα προς συζήτηση στον ΟΗΕ*» τονίζει ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών. Στη συνέχεια καταλήγει σε μια σκέψη προκειμένου να δαμάσει και ίσως να εκφοβίσει κατά κάποιο τρόπο την Ελληνική Κυβέρνηση. Αυτή η σκέψη επικεντρώνεται στην σχέση Ελλάδας και Τουρκίας η οποία αναμένεται να διαταραχθεί έντονα με την ανακίνηση του ζητήματος, γκρεμίζοντας την χρόνια προσπάθεια των δύο λαών να ομαλοποιήσουν τις σχέσεις τους. «*Οξεία τουρκική αντίδραση αναμένεται εφόσον οι Έλληνες φέρουν το θέμα στον ΟΗΕ*», προειδοποιεί ο Άτσεσον στο τέλος του εγγράφου²⁰ επιβεβαιώνοντας με αυτό τον τρόπο την αμερικανική άποψη περί ομαλών

¹⁹ Άγγελος Βλάχος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003), 43-44

²⁰ FRUS, 1952-1954, Eastern Europe, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume VIII, doc. 357

ελληνοτουρκικών σχέσεων στην ανατολική Μεσόγειο και προαναγγέλλοντας κατά κάποιο τρόπο την πολιτική που θα ακολουθήσει η Ουάσιγκτον τα επόμενα χρόνια.

II: ii) Η ένταξη της Ελλάδος στο NATO.

Είναι χρήσιμο να αναφερθεί ότι μέχρι το 1951, η αμερικανική στρατιωτική ηγεσία θεωρούσε την παροχή στρατιωτικής βοήθειας προς την Ελλάδα ως αποκλειστική ευθύνη της Μ. Βρετανίας και ως εκ τούτου απέφευγε να εμπλακεί σε ένα τομέα στον οποίο η βρετανική εξωτερική πολιτική διαδραμάτιζε τον πρωτεύοντα ρόλο. Αναφορικά με την Ελλάδα και την ήδη δεδηλωμένη επιθυμία της να συμμετάσχει και η ίδια στον αμυντικό μηχανισμό της Δύσης, οι ΗΠΑ δεν εκδήλωσαν εξ' αρχής θερμό ενδιαφέρον. Το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την ενίσχυση της ελληνικής άμυνας μέσω του NATO, αναθεωρήθηκε στις αρχές της δεκαετίας όταν οι εκτιμήσεις των στρατιωτικών κύκλων στην Ουάσιγκτον προέβλεπαν αδυναμία από πλευράς της Ελλάδας να αντιτάξει σοβαρή άμυνα απέναντι σε ενδεχόμενη σοβιετική απειλή γεγονός που θα επηρέαζε σε δραματικό βαθμό και τις υπόλοιπες χώρες της περιοχής. Κατά τον Ευάνθη Χατζηβασιλείου, η ελληνική αμυντική πολιτική της περιόδου του 1950 φαίνεται να εστιάζεται στην απόκρουση πιθανής σοβιετικής η βουλγαρικής επίθεσης στα βόρεια σύνορα της χώρας, παρά σε πιθανή τριβή με την Τουρκία στη Μεσόγειο. Την ίδια άποψη διατηρούν την περίοδο εκείνη οι Ηνωμένες Πολιτείες καθώς υπάρχουν συγκεκριμένες αμερικανικές αναλύσεις των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων σε σύγκριση με αυτές γειτονικών χωρών υπό σοβιετική επιρροή. Ο κίνδυνος από τον βορρά παρουσιάζεται από τον Χατζηβασιλείου ως ο σημαντικότερος κοινός παράγοντας που ώθησε τις Ελλάδα και Τουρκία στο NATO το 1952 παρά το υπαρκτό του κυπριακού προβλήματος.²¹

Η εξωτερική και αμυντική πολιτική της Ελλάδας το 1950, καθορίστηκε συνεπώς από την έντονη ανησυχία μιας βουλγαρικής και κατ' επέκταση σοβιετικής απειλής στα βόρεια σύνορα της χώρας και της ένταξης των δύο γειτονικών χωρών σε δύο ανταγωνιστικούς μεταξύ τους συνασπισμούς εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου. Μέσω του

²¹ Evanthis Hatzivassiliou, "Security and the European Option, Greek Foreign Policy 1952-1962", *Journal of Contemporary History*, Vol. 30, No. 1, 1995, 191

NATO η Ελλάδα επεδίωκε μια ασφάλεια από πλευράς δυτικών η οποία ποτέ στο παρελθόν δεν είχε εξασφαλιστεί. Έτσι δινόταν η ευκαιρία σε αυτή να αποκτήσει άμεσες συμμαχικές σχέσεις με τις δυτικές δυνάμεις και εκμεταλλευόμενη το γεγονός αυτό να δώσει λύσεις σε ζητήματα όπως αυτό της αποτελεσματικότητας και ενίσχυσης του στρατού της. Παράδειγμα της πολιτικής αυτής, από πλευράς Ελλάδος, αποτελεί σύμφωνα με τον Ευάνθη Χατζηβασιλείου και η διμερής αμυντική συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ το 1953 η οποία επέτρεψε την εγκατάσταση, εντός της ελληνικής επικράτειας, δυτικών στρατιωτικών δυνάμεων.²² Η συμφωνία προέβλεπε την παροχή δυνατότητας στις ΗΠΑ να διαχειρίζονται χερσαίες επικοινωνίες και να κατασκευάζουν στρατιωτικά έργα στην Ελλάδα σύμφωνα με τα εκάστοτε σχέδια του NATO, επιτρέποντας τες να διακινούν υλικό και στρατιωτικό προσωπικό.²³ Είναι γεγονός ωστόσο πως κατά τη διάρκεια της δεκαετίας η Ελλάδα αντιμετώπισε δυσκολίες στο να μεταβάλλει την μικρή στρατιωτική της ισχύ, ωστόσο οι συμφωνίες με τις ΗΠΑ και η ένταξη στη συμμαχία του NATO κατάφεραν να προσδώσουν σε αυτή την ασφάλεια που επιζητούσε στα βόρεια σύνορα της. Επιπλέον ο Πρωθυπουργός Παπάγος, αργότερα, υπολόγιζε σωστά πως ταυτόχρονα με τη στρατιωτική ενίσχυση της Ελλάδας μέσω των αμερικανικών εγκαταστάσεων, ενίσχυση θα επιτυγχανόταν και στον οικονομικό τομέα, καθώς οι ΗΠΑ θα αναγκάζονταν να διοχετεύσουν πόρους προς αυτή στα πλαίσια της διατήρησης και λειτουργίας των εγκαταστάσεων αυτών.²⁴

Επιπρόσθετα, είχε γίνει κατανοητό τόσο στην Ελλάδα όσο και στη Δύση, ότι η εισχώρηση της Τουρκίας, που πρώτη αιτήθηκε την είσοδο της, στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, θα έπρεπε να γίνει σε συνδυασμό με αυτή της Ελλάδας για πολιτικούς και στρατηγικούς λόγους. Τα δύο κράτη προσκλήθηκαν να συμμετάσχουν στην Συμμαχία το 1952 και απέκτησαν την ιδιότητα του πλήρους μέλους τον Φεβρουάριο του ίδιου έτους.²⁵ Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο αποτελεί η βρετανική σύμπλευση με την Τουρκία όπως θα φανεί και αργότερα σε διάφορες εκφάνσεις του κυπριακού

---

²² Ibid, 194

²³ Ιωάννης Στεφανίδης, στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 37: 44

²⁴ Dionysios Chourchoulis & Lykourgos Kourkouvelas, "Greek Perception of NATO during the Cold War", (*Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 4, 2012), 499

²⁵ nato.int, NATO-Declassified: Greece and NATO – 1952 (www.nato.int/cps/fr/natohq/declassified_181434.htm)

ζητήματος. Οι υπεύθυνοι της εξωτερικής πολιτικής της Μεγάλης Βρετανίας εξακολουθούσαν να θεωρούν την Τουρκία ως την καταλληλότερη χώρα γύρω από την οποία θα έπρεπε να οργανωθεί η πολιτική ασφαλείας στην ανατολική Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Υπό το πρίσμα αυτό και προς διατήρηση της επιρροής της στη ανατολική Μεσόγειο, η Μεγάλη Βρετανία προσπάθησε να θέσει τις δύο χώρες υπό βρετανική διοίκηση στα πλαίσια του ΝΑΤΟ, γεγονός που βρήκε αντίθετες Ελλάδα και Τουρκία οι οποίες επιθυμούσαν να τεθούν υπό την διοίκηση των ΗΠΑ²⁶ επιβεβαιώνοντας με αυτό τον τρόπο την σταδιακή εξασθένηση της βρετανικής δύναμης και της ανάδειξης των ΗΠΑ σε ισχυρότερο δρώντα στην περιοχή. Ιδιαίτερη σημασία προσδίδεται κατ' επέκταση στην Κύπρο η οποία δύναται να λειτουργήσει ως στρατιωτική βάση διευκολύνοντας την υπεράσπιση της Μέσης Ανατολής (ιδίως των πετρελαϊκών αποθεμάτων της) από την Σοβιετική Ένωση²⁷ γεγονός που αποδεικνύεται αργότερα και από την επιστολή του Τσώρτσιλ στον Αϊζενχάουερ, στις 12 Σεπτεμβρίου του 1954 και στην οποία αναφέρει « .. Θα μπορούσαμε να διατηρήσουμε την επιρροή μας στον Λίβανο και την ανατολική Μεσόγειο από την Κύπρο... Η μεγάλη βελτίωση του Δυτικού Μετώπου που επιτεύχθηκε με το συνδυασμό Γιουγκοσλαβίας-Ελλάδας-Τουρκίας έχει κάνει τον κίνδυνο από φυσική επίθεση των Ρώσων στην Παλαιστίνη και την Αίγυπτο αναμφισβήτητα μικρότερο».²⁸

Με το μέτωπο της Κορέας ανοιχτό και υπό την ανάγκη ενίσχυσης της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ έγινε αντιληπτό στην Ουάσιγκτον ότι η στρατηγική θέση των δύο χωρών αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα. Στις 20 Σεπτεμβρίου του 1951 το Βορειοατλαντικό Συμβούλιο στην Οτάβα απηύθυνε κάλεσμα στα μέλη του να προωθήσουν την ένταξη των δύο χωρών στη Συμμαχία ανοίγοντας πλέον τον δρόμο για την ενίσχυση της άμυνας και ασφάλειας στην ανατολική Μεσόγειο.

²⁶ D.J.K, The World Today, Vol. 8, No. 4, 1952, 166-167

²⁷ Ed Rooksby, Nikos Trimikliniotis & Umut Bozkurt, "Beyond A Divided Cyprus", 2012, Chapter 4, 87

²⁸ FRUS, doc. 1138

III) Το κυπριακό στον ΟΗΕ και η αμερικανική αντίδραση.

Η διστακτική στάση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής σχετικά με την προσφυγή στον ΟΗΕ έμελλε να μεταβληθεί λίγο πριν την συμπλήρωση της μισής δεκαετίας του 1950. Τον Νοέμβριο του 1952 η πρωθυπουργία της Ελλάδος ανατίθεται στον Αλέξανδρο Παπάγο (ηγέτης του Ελληνικού Συναγερμού) ο οποίος έκανε αμέσως σαφές ότι η πολιτική που θα ακολουθούσε η κυβέρνηση του απέναντι στο κυπριακό ζήτημα θα εναρμονιζόταν με αυτή τη φιλίας μεταξύ Ελλάδος και Μ. Βρετανίας. Μέχρι την πρώτη προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ αποδεικνύεται πως η Ουάσιγκτον δεν απέφυγε να πραγματοποιεί προσπάθειες προκειμένου να πεισθεί η Ελληνική Κυβέρνηση να απορρίψει τη λύση των Ηνωμένων Εθνών. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από την επιστολή του Φόστερ Ντάλλες το 1953 προς την πρεσβεία στην Ελλάδα. Στην επιστολή ζητείται η προσέγγιση του Παπάγου ώστε να διατυπωθεί για άλλη μια φορά η σθεναρή αντίσταση των ΗΠΑ στην ανάδειξη του ζητήματος στην επόμενη Γενική Συνέλευση. Ο Υπουργός Εξωτερικών φαίνεται να γνωρίζει πως η ελληνική κίνηση θα διαταράξει την ομαλή συνεργασία των δυτικών χωρών σε τομείς που χρίζουν προσοχής και εγκυμονούν κινδύνους σε παγκόσμιο επίπεδο. Ακόμα περισσότερο κατά τον Ντάλλες θα πρέπει να τονιστεί η επίπτωση της προσφυγής στην περιοχή του Αιγαίου, υπονοώντας σαφώς τις ελληνοτουρκικές σχέσεις καθώς και την παροχή ευκαιρίας προς την ΕΣΣΔ να εκμεταλλευτεί τη διαμάχη μεταξύ των συμμαχών. Η κατακλείδα της επιστολής περιγράφει σε σημαντικό βαθμό την αμερικανική οπτική. Πρέπει να τονιστεί προς την Ελλάδα ότι παρά το γεγονός πως οι ΗΠΑ δεν θα ήθελαν να μην στηρίζουν τις ελληνικές θέσεις στον ΟΗΕ, ακριβώς για τους λόγους που τίθενται από τον Ντάλλες, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να «...ενθαρρύνουν...» την Ελλάδα προς τη λύση της διεθνοποίησης.²⁹

Η ταλάντευση μεταξύ προσφυγής και διαπραγματεύσεων στην οποία είχε περιέλθει η ελληνική πλευρά φαίνεται να κλίνει προς την πρώτη επιλογή το 1953, έτος κατά το οποίο ο Παπάγος συνάντησε τον Υπουργό Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας, Άντονι

²⁹ FRUS, 1952-1954, Eastern Europe, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume VII, doc. 365

Ήντεν κατά τη διάρκεια μια ανεπίσημης επίσκεψης του δεύτερου στην Αθήνα. Εκμεταλλευόμενος τη συζήτηση ο Παπάγος, προσπάθησε να βολιδοσκοπήσει τις βρετανικές απόψεις επί του κυπριακού για να λάβει την προσβλητική, για πολλούς, αδιαφορία του Υπουργού περί συζήτησης του θέματος η οποία σε συνδυασμό με τις μετέπειτα παρόμοιες δηλώσεις Βρετανών αξιωματούχων στην Βουλή των Λόρδων ενίσχυσαν την ελληνική πεποίθηση και την θέληση του προσβεβλημένου από την στάση του Ήντεν, Παπάγου να θέσει το κυπριακό στον ΟΗΕ.³⁰

Στις 22 Αυγούστου 1954 και ενώ η προθεσμία για υποβολή προσφυγής στον ΟΗΕ έληγε, ο Έλληνας Αντιπρόσωπος στον Οργανισμό Χ. Ξανθόπουλος Παλαμάς κατέθετε στην Γραμματεία του ΟΗΕ την ελληνική προσφυγή. Ένα μήνα αργότερα στις 21 Σεπτεμβρίου έλαβε χώρα η 9^η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών ενώ στις 23 του ίδιου μήνα η Γενική Επιτροπή συνεδρίασε προκειμένου συζητήσει περί της εγγραφής του ζητήματος στην Ημερησία Διάταξη. Στην Γενική Συνέλευση, την τότε απαρτιζόμενη από 60 κράτη, τα μισά τάχθηκαν υπέρ της εγγραφής ενώ 19 από αυτά εμφανίζονται αρνητικά και 11 προτίμησαν να απέχουν. Στα κράτη που επέλεξαν την οδό της αποχής εξέχουσα θέση και σημασία διατηρούσαν οι ΗΠΑ, γεγονός που ελληνική πλευρά εξέλαβε ως θετικό λόγω της μέχρι τότε σύμπλευσης των Αμερικανών και των βρετανών στον τομέα των διεθνών σχέσεων. Υπενθυμίζεται πως πριν την προσφυγή η Ουάσιγκτον είχε διαμηνύσει μέσω του Ντάλλες, προς τον Παπάγο, ότι δεν συμφωνούσε με την προοπτική της προσφυγής και αντιθέτως πρότεινε τη λύση των διμερών διαπραγματεύσεων μεταξύ των μελών του ΝΑΤΟ και εν προκειμένης μεταξύ Ελλάδος και Μ. Βρετανίας.³¹ Επομένως δεν μπορεί να ειπωθεί πως η ουδέτερη στάση των ΗΠΑ αποτελεί πηγή έκπληξης ή αιφνιδιασμού για την Ελλάδα. Η βρετανική πολιτική ούτως ή άλλως είχε οδηγήσει τον Παπάγο στην αποστολή απάντησης προς τον Ντάλλες καταγγέλλοντας τη βρετανική αδιαλλαξία και διαμηνύοντας την ελπίδα της ελληνικής κυβέρνησης για στήριξη από τις ΗΠΑ. Η απάντηση της Ουάσιγκτον στον Παπάγο μέσω του Πρέσβη της Ελλάδος στην Ουάσιγκτον ήταν ότι η στάση των ΗΠΑ θα είναι αυτή της αποχής σε περίπτωση εγγραφής στην Ημερήσια Διάταξη ενώ σε περίπτωση υποβολής σχεδίου αποφάσεως η στάση αυτής θα διαμορφωνόταν κατ'

³⁰ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 37: 45

³¹ Άγγελος Βλάχος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2003), 78

αναλογία με το περιεχόμενο και τη μορφή του σχεδίου αυτού. Ένα μήνα αργότερα οι ΗΠΑ θα δήλωναν κατηγορηματικά την αντίθεση τους σε οποιαδήποτε απόφαση περιλάμβανε αυτοδιάθεση για το νησί της Κύπρου. Η θέση αυτή φαίνεται πως οδήγησε τον Παπάγο να επαναλάβει τις πιέσεις του προς τις ΗΠΑ όταν σε συνάντησή του με τον Ντάλλες στις 29 Οκτωβρίου του ζήτησε εκ νέου να διατηρήσει την ουδετερότητα επί του θέματος ενώ ταυτόχρονα αύξησε τον ρυθμό αποστολής μηνυμάτων τόσο προς τον Ντάλλες όσο και προς τον Πρόεδρο των ΗΠΑ, Αϊζενχάουερ, με το ίδιο περιεχόμενο, αυτό της ελπίδας για ουδετερότητα της αμερικανικής πολιτικής στις συζητήσεις του Οργανισμού περί του κυπριακού ζητήματος. Ωστόσο η στάση της Ουάσιγκτον παρέμεινε όπως φαίνεται αμετάβλητη και προσηλωμένη στην άποψη ότι η προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη δεν θεωρούνταν από την ίδια ως κατάλληλη μέθοδος λύσης του ζητήματος.³² Έτσι γίνεται για ακόμη μια φορά αντιληπτή η αντίθεση που παρουσιάζει η αμερικανική πολιτική αποδοκιμάζοντας αφενός την αποικιακή λογική περασμένων δεκαετιών αλλά ταυτόχρονα αρνούμενη να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στο αίτημα ενός λαού για αυτοδιάθεση και ανεξαρτησία. Η εξήγηση που δίνεται από τον Πανταζή Τερλεξή είναι πως η απόφαση για προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη ήρθε σε μια περίοδο που η ένταση Ψυχρού Πολέμου φαινόταν να έχει κοπάσει,³³ οι δυτικές δυνάμεις είχαν ωστόσο κατανοήσει ότι λόγω της βρετανικής αποχώρησης από το Σουέζ η θέση της συμμαχίας στη Μέση Ανατολή βρισκόταν σε δεινή θέση ενώ πάντοτε παρέμενε στο προσκήνιο ο κίνδυνος μια κομμουνιστικής διεΐσδυσης στην περιοχή αυτή. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του Αμερικανού αντιπροσώπου στον ΟΗΕ προς το Στέιτ Ντιπάρτμεντ τον Σεπτέμβριο του 1954 όπου αναφέρει ότι: «...οι Βρετανοί ήταν προετοιμασμένοι να δώσουν στην Κύπρο αυτοδιοίκηση, αλλά δεν μπορούσαν να δεχθούν την αρχή της αυτοδιάθεσης σε αυτή την περίπτωση. Η αυτοδιάθεση θα σήμαινε ότι η Κύπρος μπορούσε αν το ήθελε να ενωθεί με την Ελλάδα αλλά και να δημιουργήσει ένα ανεξάρτητο κομμουνιστικό νησί... Από την πλευρά του ΟΗΕ σημαντικός παράγοντας ήταν ότι με εγγραφή του κυπριακού στην ημερήσια διάταξη θα άνοιγε η πόρτα για ανάδειξη επιπλέον διεθνών ζητημάτων... Θα μπορούσαμε να κάνουμε μια δήλωση ισορροπίας που θα αντιλαμβανόταν το ελληνικό αίσθημα αλλά θα αναφερόταν στη σημασία του NATO στη χρήση από πλευράς των κομμουνιστών της

---

³² Ibid, 79

³³ Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία Και Πολιτική Του Κυπριακού*, (Κέδρος, 2004) 3: 165

διαμάχης μέχρι και λέγοντας ότι ελπίζουμε πως Μεγάλη Βρετανία και Ελλάδα θα συνομιλούσαν προς επίλυση του ζητήματος...». ³⁴ Η ελληνική πλευρά, ως σύμμαχος των δυτικών, αντιλαμβανόταν πλήρως την κατάσταση, δεν έπαυε παρόλα αυτά να κάνει ξεκάθαρο ότι την απόφαση για προσφυγή, υποκινούσε στην ουσία η μόνιμα αρνητική στάση της Μ. Βρετανίας επί του ζητήματος της Κύπρου και να ζητάει από τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ να συμπεριλάβει στην 9^η Γενική Συνέλευση το ζήτημα της Κύπρου υπό το τίτλο *“Εφαρμογή υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, της αρχής της ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης, στην περίπτωση του λαού της Κύπρου”*. ³⁵ Σύμφωνα με τα όσα καταγράφει ο Αλέξης Κύρου (από το 1954 Γενικός Γραμματέας του ΥΠΕΞ), οι ΗΠΑ ελάχιστα πριν την ψηφοφορία της Γενικής Συνελεύσεως είχαν διαβεβαιώσει την ελληνική αντιπροσωπεία σχετικά με την ουδέτερη στάση τους στις συζητήσεις. Η μεγάλη έκπληξη όμως για την Ελλάδα ήρθε όταν κατά τη διάρκεια της Γενικής Συνέλευσης ο Αμερικάνος αντιπρόσωπος, Κάμποτ Λότζ, δήλωνε ότι η χρονική στιγμή κατά την οποία συζητείται το θέμα κρίνεται ως ακατάλληλη, δεδομένης της κατάστασης στην ανατολική Μεσόγειο και πως ο ΟΗΕ δεν αποτελεί το χρήσιμο αυτό πεδίο στο οποίο μπορεί να βρεθεί λύση. ³⁶

Η ελληνική προσφυγή που συζητήθηκε στον ΟΗΕ τον Δεκέμβριο του 1954 δεν είχε ευτυχές αποτέλεσμα. Η δύναμη της ελληνικής διπλωματίας δεν αποδείχθηκε αρκετά ισχυρή ώστε να αντιταχθεί σε αυτή της Βρετανίας η οποία είχε ήδη ενδυναμωθεί με την σύμπλευση επί του θέματος, από την είσοδο της Τουρκίας ως ισότιμου παράγοντα. Ταυτόχρονα η θέση αυτή γινόταν επιπρόσθετα δυσχερής και από την αμερικανική στάση και την άποψη αυτής, περί μη συζήτησης του θέματος *“προς το παρόν”*. ³⁷ Μελετώντας τη στάση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 πολλοί μελετητές καταλήγουν στο συμπέρασμα της *“άψογης στάσεως”*, της τάσης δηλαδή της Ελλάδας να επιλέγει να μη συγκρούεται με τις ισχυρές

---

³⁴ FRUS, doc. 384

³⁵ Λεοντίου Ιεροδιακόνου στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επ.), *Κύπρος: Ιστορία Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2009) 3: 174

³⁶ Πανταζής Τερλεξής, ο.π., 166

³⁷ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, ο.π., 41

δυτικές δυνάμεις (όπως οι ΗΠΑ) και σε πολλές περιπτώσεις να εναρμονίζεται με τις υποδείξεις αυτών σε εθνικά θέματα.³⁸

Αναφορικά με την στάση των Αμερικανών απέναντι στην ελληνική προσφυγή μπορεί να κατατεθεί το εξής συμπέρασμα. Η αμερικανική αντίδραση στη σκέψη για προσφυγή στον ΟΗΕ πλαισιώνεται από την γενικότερη τάση των ΗΠΑ να θέτουν το ΝΑΤΟ ως μια από τις προτεραιότητες στην πολιτική του ανταγωνισμού με το σοβιετικό μπλοκ. Ως ένας από τους βασικούς στόχους των υπευθύνων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής καταγράφεται η διατήρηση και εξασφάλιση των δυτικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή. Αυτό που προέχει συγκεκριμένα για τους Αμερικανούς (πιο πολύ ακόμα και από την αυτοδιάθεση ενός λαού) είναι να μη διαταραχθεί η Συμμαχία λόγω του κυπριακού προκαλώντας ρωγμές την νοτιοανατολική πτέρυγα του ΝΑΤΟ. Η διεθνοποίηση σωστά αξιολογείται από τις ΗΠΑ ως ευκαιρία ανάμειξης και εκδήλωσης ενδιαφέροντος από την πλευρά της Σοβιετικής Ένωσης σε ζήτημα που αφορούν τρεις συμμάχους εντός του δικού της συνασπισμού,³⁹ ενώ το ακέραιο της Συμμαχίας τονίζεται και από τον Ντάλλες προς τον Παπάγο τον Νοέμβριο του 1954, επισημαίνοντας στον δεύτερο την σημασία των καλών σχέσεων μεταξύ των συμμάχων.⁴⁰ Υπό αυτές τις σκέψεις και τους προβληματισμούς η Ουάσιγκτον σαφώς δεν επιθυμούσε την νομιμοποίηση της σοβιετικής ανάμειξης στο ζήτημα και τη ριψοκίνδυνη διατάραξη των συμμαχικών σχέσεων ασκώντας πίεση προς την Ελλάδα προκειμένου να αποφύγει την προσφυγή και αντίθετα να επιδιώξει τη λύση της διπλωματίας και συγκεκριμένα της «ήσυχης διπλωματίας» όπως την ονόμαζαν τότε οι Αμερικανοί.⁴¹

³⁸ Μάριος Ευρυβιάδης στο Δ. Κώνστας & Χ. Τσαρδανίδης (επ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, (Αθήνα, Σάκκουλας, 1989) Β: 94

³⁹ Γιώργος Τενεκίδης στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επ.), *Κύπρος: Ιστορία Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2009) 3: 202

⁴⁰ Suha Bolukbasi, "The Cyprus Dispute and The United Nations", (Int. J. Middle East Studies, 1998), 414

⁴¹ Van Coufoudakis, "US Foreign Policy and The Cyprus Question: An Interpretation", (Millennium: Journal of International Studies, Vol. 5, No. 3, 1976, 459

III: i) Οι ελληνικές προσφυγές της δεκαετίας του 1950.

Η αναφορά στις ελληνικές προσφυγές και στις προσπάθειες που κατέβαλε η ελληνική πλευρά στις συζητήσεις του Οργανισμού σε συνδυασμό με τα εμπόδια που αυτή συνάντησε καθώς και με τις στάσεις των διαφόρων μπλοκ επί των συζητήσεων, είναι καθοριστικής σημασίας για την κατανόηση της αμερικανικής οπτικής. Σε γενικότερο πλαίσιο οι Αμερικανοί επιθυμούσαν να μην εμπλακούν ευθέως στο ζήτημα, ωστόσο ενδιαφέρονταν άμεσα να δώσουν μία λύση σε ένα ενδονατοϊκό ζήτημα.⁴² Άξιο προσοχής είναι το υπόμνημα της 3^{ης} Ιουνίου 1954 του Βοηθού του Υπουργού Εξωτερικών για τις Ευρωπαϊκές Υποθέσεις, Λίβινγκστον Μέρτσαντ προς τον αντίστοιχο Βοηθό για τις Υποθέσεις των Ηνωμένων Εθνών Ντέιβιντ Κι. Σε αυτό γίνεται αναφορά στην προσπάθεια του Κί να μεταφέρει το ζήτημα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΝΑΤΟ ώστε να συζητηθούν εκεί οι πιθανές επιπτώσεις της προσφυγής στον ΟΗΕ. Πρόκειται για μια απόδειξη της αμερικανικής πεποίθησης περί «ενδοσυμμαχικού ζητήματος». Ο Μέρτσαντ εκφράζει ωστόσο την αιτιολογία πως στο παρελθόν δεν έχει υπάρξει εντός του Συμβουλίου συζήτηση που αφορά εδαφικές διαφορές μελών του ΝΑΤΟ και πως η Συνθήκη του Βόρειου Ατλαντικού δεν μπορεί να αντικαταστήσει τον Χάρτη του ΟΗΕ.⁴³ Κατόπιν τούτων η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ εξελίχθηκε σε κύριο πεδίο δράσης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στις προσπάθειες εξεύρεσης λύσης.⁴⁴ Προκειμένου να αποτρέψουν την ελληνική προσφυγή οι ΗΠΑ επιχείρησαν πολλές φορές να μεταπείσουν την Ελλάδα από την απόφαση της προσφέροντας μάλιστα και τη "φιλική μεσολάβηση" τους.⁴⁵ Την διαμεσολάβηση αυτή φέρεται να αιτήθηκε όμως και η Ελλάδα όταν στις 24 Ιουνίου 1954 ο Έλληνας Πρέσβης στις ΗΠΑ, Αθανάσιος Πολίτης, ζήτησε από τον Μέρτσαντ την παροχή των καλών

⁴² Evanthis Hatzivasilliou, "Cold War Pressures, Regional Strategies And Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus, 1950-1960", (Society of Military History, The Journal of Military History, Vol. 73, No. 4, 2009), 1153

⁴³ FRUS, 1952-1954, Eastern Europe, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume VIII, doc. 368

⁴⁴ Van Coufoudakis, ο.π., 461

⁴⁵ Γιώργος Τενεκίδης στο Τενεκίδης και Κρανιδιώτης (επ.), *Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες Του Λαού Της*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2009), 3: 208

υπηρεσιών της Ουάσιγκτον στην επερχόμενη επίσκεψη των Τσώρτσιλ και Ήντεν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Κατά τον Έλληνα Πρέσβη, ο ΟΗΕ μπορούσε να αποφευχθεί εφόσον οι Βρετανοί δεχόντουσαν να συζητήσουν με την χώρα του. Στη συζήτηση που περιγράφεται συνοπτικά στο αντίστοιχο έγγραφο παρουσιάζεται η προσπάθεια των Αμερικανών να εκμαιεύσουν τη θέση της Ελληνικής Κυβέρνησης με σειρά ερωτημάτων προς τον Πολίτη σχετικά με την επιρροή που θα μπορούσε να ασκήσει η Ελλάδα στην κυπριακή ηγεσία. Γίνεται φανερό όμως πως ο Πολίτης είτε απέφυγε είτε αδυνατούσε να δώσει πειστικές απαντήσεις επί των αμερικανικών ερωτημάτων, όπως καταγράφεται.⁴⁶ Άποψη του Στέιτ Ντιπάρτμεντ παρουσιάζεται να υπήρξε πως η Ελληνική Κυβέρνηση θα έφερε μεγάλο μερίδιο ευθύνης εάν διαταρασσόταν η ειρηνική κατάσταση κυρίως εντός του ΝΑΤΟ με την προσφυγή της στον ΟΗΕ.⁴⁷

Ως επακόλουθο, είναι σημαντικό να ερευνηθεί η αμερικανική στάση κατά τις περιόδους των προσφυγών καθώς και οι συντελεστές εκείνοι που τη διαμόρφωσαν.

Πρώτη προσφυγή: 9^η Σύνοδος – Επίτευξη αμερικανικής ουδετερότητας

Το 1954 η ελληνική προσπάθεια για εγγραφή του κυπριακού ζητήματος στην ημερήσια διάταξη του ΟΗΕ πέτυχε τη συγκέντρωση 30 ψήφων υπέρ του αιτήματος, 19 κατά και 11 αποχών. Όπως προκύπτει από την έρευνα αναφορικά με τη στάση των διαφορετικών ομάδων κρατών, κατά την 9^η Σύνοδο, οι χώρες του ανατολικού μπλοκ τάχθηκαν υπέρ της εγγραφής του ζητήματος σε συνδυασμό με αυτές της αφροασιατικής ομάδας και αυτές της λατινικής Αμερικής.⁴⁸ Σε αντίθεση, τα 17 κράτη της δυτικής Ευρώπης κατά συντριπτική πλειοψηφία, εναντιώθηκαν καταψηφίζοντας την εγγραφή με 14 ψήφους κατά και μόλις 2 υπέρ καθώς και μιας αποχής.⁴⁹ Στις καταγεγραμμένες αποχές συγκαταλέγεται και αυτή των ΗΠΑ. Σύμφωνα με τον Άγγελο Βλάχο η αποχή των ΗΠΑ εκλήφθηκε θετικά από την Ελληνική Κυβέρνηση η οποία όπως προαναφέρθηκε πίεζε επανειλημμένως προς την κατεύθυνση αυτή αν και οι ΗΠΑ δεν είχαν εκθέσει επίσημα τη στάση που θα κρατούσαν στην συζήτηση. Η αμερικανική θέση στη Γενική Συνέλευση έγινε αντιληπτή όταν στις 16 Σεπτεμβρίου ανακοινώθηκε

⁴⁶ FRUS, doc. 370

⁴⁷ Ibid, doc. 374

⁴⁸ Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία Και Πολιτική Του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004) 3: 185

⁴⁹ Ibid, βλ. Πίνακας Α', 186

προς την Ελληνική Πρεσβεία η στάση αποχής που θα διατηρούσαν οι ΗΠΑ στα Ηνωμένα Έθνη. Η Ουάσιγκτον εμφανίστηκε διατεθειμένη να παραμείνει ουδέτερη στη Γενική Συνέλευση ωστόσο σε περίπτωση υποβολής σχεδίου αποφάσεως θα επανεξέταζε τη θέση της σε συνδυασμό με το περιεχόμενο αυτού.⁵⁰ Το ίδιο σημειώνει και ο Πανταζής Τερλεξής, συμπληρώνοντας ωστόσο πως η συγκεκριμένη θέση, όπως υποστηρίζουν τα διαθέσιμα στοιχεία, συμφωνήθηκε να παραμείνει αυστηρά εμπιστευτική.⁵¹ Νωρίτερα στις 14 Σεπτεμβρίου είχε εκπονηθεί από το Γραφείο Πολιτικών Υποθέσεων και Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών στην Ουάσιγκτον το έγγραφο της αμερικανικής θέσεως. Συγκεκριμένα αυτή συνοψίζεται σε τέσσερις επιμέρους προτάσεις. Πρώτον οι ΗΠΑ θα πρέπει να διατηρήσουν στάση αποχής. Παρά την βαθιά πίστη στις αρχές της ελευθερίας όμως δεν θεωρούν πως μπορεί να δοθεί λύση μέσω του ΟΗΕ. Δεύτερον, εφόσον το θέμα συμπεριληφθεί στην Ημερήσια Διάταξη οι ΗΠΑ πρέπει να το διατηρήσουν όσο το δυνατόν πιο περιορισμένο και να επιμένουν στην άποψη πως η ενδεικτική λύση παραμένει η διμερής συζήτηση μεταξύ Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας. Τρίτον, οι ΗΠΑ θα πρέπει να πείσουν Έλληνες και Βρετανούς ώστε να αποφύγουν την μεταξύ τους ένταση εντός του Οργανισμού και τέλος θα πρέπει οι ίδιες να αποφύγουν περαιτέρω δράση στη Συνέλευση η οποία θα περιέπλεκε την κατάσταση. Έμφαση δίνεται και στις ελληνοαμερικανικές σχέσεις. Οι Αμερικανοί αναγνωρίζουν πως ο Παπάγος έχει ήδη διακινδυνεύσει τη θέση του τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό σχετικά με το κυπριακό. Σε αντιστοιχία η επιρροή των ΗΠΑ στην Ελλάδα θα κλυδωνιζόταν με την πιθανότητα αρνητικής αμερικανικής ψήφου. Παραμένει συνεπώς στρατηγικής σημασίας για τις ΗΠΑ να μην διαταραχθεί η βρετανική κυριαρχία επί της νήσου σε καμία περίπτωση, όπως καταγράφεται, υπό αυτές τις συνθήκες.⁵²

Η παρέμβαση της Νέας Ζηλανδίας στον ΟΗΕ μέσω του σχεδίου πρότασης και αντίστοιχα η ελληνική αντιπρόταση μέσω της τροποποίησης της με τη προσθήκη της φράσεως «επί του παρόντος» μπορούν να μας οδηγήσουν στην εξαγωγή του εξής συμπεράσματος σχετικά με την έκβαση της 9^{ης} Συνόδου. Η ελληνική πλευρά, ουσιαστικά επιβεβαίωσε το ήδη σε αυτήν γνωστό της αντίθεσης του δυτικού κόσμου,

⁵⁰ Άγγελος Βλάχος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003), 78

⁵¹ Πανταζής Τερλεξής, ο.π., 152

⁵² FRUS, doc. 380

ομοίως και των ΗΠΑ, στη διεθνοποίηση του κυπριακού ζητήματος. Η Γενική Συνέλευση δεν μπόρεσε να προσφέρει τα αναμενόμενα στην Ελλάδα, η τοποθέτηση ωστόσο «προς το παρόν» άφηνε ελπίδες για μελλοντικές προσπάθειες ανακίνησης του ζητήματος τους κόλπους του ΟΗΕ.

Δεύτερη προσφυγή: 10^η Σύνοδος – Κρίση στις σχέσεις Ελλάδας και ΗΠΑ

Εάν η πρώτη προσφυγή στον ΟΗΕ, βοήθησε την Ελλάδα να διεθνοποιήσει το ζήτημα της Κύπρου και να το θέσει υπό συζήτηση πέρα από το διμερές επίπεδο, τότε η δεύτερη προσφυγή είχε το αντίθετο αποτέλεσμα και αποτελεί μια ολοκληρωτική ήττα της χώρας σε διπλωματικό επίπεδο εντός του Οργανισμού. Κατά τη διάρκεια της 10^{ης} Συνόδου και συγκεκριμένα στις 21 Σεπτεμβρίου 1955 η Πολιτική Επιτροπή αποφάσισε να μην εγγράψει το ζήτημα στην ημερήσια διάταξη έχοντας συλλέξει 7 ψήφους υπέρ της απόφασης αυτής ανάμεσα στις οποίες και η ψήφος των ΗΠΑ. Για πρώτη φορά αποτυπώνεται και σε αρνητική ψήφο η αμερικανική αντίθεση στη διεθνοποίηση και όχι απλά σε μια στάση ουδετερότητας μέσω της αποχής. Σε τηλεγράφημα που συντάχθηκε από τους Μπάξτερ, Τζερνέγκαν και Γούντ (υψηλόβαθμων αξιωματούχων του Στέιτ Ντιπάρτμεντ για θέματα Ελλάδας και Μέσης Ανατολής) στις 20 Σεπτεμβρίου αποκαλύπτεται η αρνητική στάση που αναμένεται να διατηρήσει η Ουάσιγκτον στη Γενική Συνέλευση. Σε αυτό γίνεται ξεκάθαρο πως οι ΗΠΑ «...πρέπει να επιδιώξουν τη μη εγγραφή του θέματος...». Σε αντιστοιχία οι οδηγίες που δίνονται προς την πρεσβεία των ΗΠΑ στην Ελλάδα αφορούν την προσέγγιση της Ελληνικής Κυβέρνησης με τις εξής προτάσεις. Κατά τη γνώμη της Ουάσιγκτον οι σχέσεις Ελλάδος και Τουρκίας καθώς και η συνοχή του ΝΑΤΟ πρόκειται να συνταραχθούν. Αυτό που προτείνεται και ειδικά μετά τα Σεπτεμβριανά των οποίων η σημασία θα αναφερθεί στη συνέχεια, είναι να αφεθεί το ζήτημα σε εκκρεμότητα όσον αφορά τον ΟΗΕ. Επιπρόσθετα παρουσιάζεται η πληροφορία ότι το Ηνωμένο Βασίλειο έχει διαβεβαιώσει τις ΗΠΑ πως είναι προετοιμασμένο να ξεκινήσει εργασίες για παροχή αυτοδιάθεσης στην Κύπρο και πως αυτές μπορούν με τη σειρά τους να διαβεβαιώσουν την Ελλάδα πως θα χρησιμοποιήσουν ενεργά και δυναμικά την επιρροή τους για το σκοπό αυτό. Στο ίδιο τηλεγράφημα επιπροσθέτως εκφράζεται η ελπίδα πως η Ελληνική Κυβέρνηση θα αναθεωρήσει και δεν θα αναγκάσει τις ΗΠΑ να καταθέσουν αρνητική ψήφο. Σημείο ενδιαφέροντος προκύπτει και στην παραδοχή των Αμερικανών αξιωματούχων πως η συνέχιση των πιέσεων στον ΟΗΕ θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στις

ελληνοαμερικάνικες σχέσεις και στην ικανότητα της Ουάσιγκτον να ασκεί επιρροή στην Ελληνική Κυβέρνηση. Η διατήρηση ωστόσο της ενότητας αυτού που οι Αμερικανοί ονομάζουν “free world”, (υπονοώντας το ΝΑΤΟ και μάλλον καυστικά τις χώρες που δεν ανήκουν στο σοβιετικό μπλοκ) υπερβαίνει σε σημασία τις σχέσεις των δύο χωρών.⁵³ Σχετικά με την κατανομή των ψήφων της 10^{ης} Συνόδου οι χώρες του ανατολικού μπλοκ τάσσονται κατά της μη εγγραφής, ενώ αυτές της Δύσης τοποθετούνται με 14 ψήφους υπέρ αυτής σε σύνολο 17 χωρών, αυτή τη φορά με την φανερή υποστήριξη των ΗΠΑ.⁵⁴

Ταυτόχρονα, μια μέρα πριν τη συζήτηση της Πολιτικής Επιτροπής παρατηρείται η απόπειρα των ΗΠΑ να πείσουν την Ελλάδα, μέσω του Αμερικανού Πρέσβη στην Αθήνα, Κάβεντις Κάννον, να αποσύρει την προσφυγή της στα Ηνωμένα Έθνη. Την ίδια περίοδο, ο Υπουργός Εξωτερικών Ντάλλες, κοινοποιούσε προς την Ελλάδα την θέση της Ουάσιγκτον. Αν η Ελλάδα αρνούνταν να ακυρώσει την προσφυγή της τότε η ψήφος της αμερικανικής αντιπροσωπείας αναμένεται αρνητική.⁵⁵ Πάγια θέση των ΗΠΑ είναι αυτή της επίλυσης του ζητήματος μέσω της διπλωματικής οδού μεταξύ των συμμάχων τους στο ΝΑΤΟ και όχι στο πεδίο και με τα μέσα που προσφέρουν τα Ηνωμένα Έθνη.

Την περίοδο αυτή παρουσιάζεται αλλαγή στην αμετάβλητη στάση των βρετανών περί “αποκλειστικής αρμοδιότητας της Αγγλίας” επιβεβαιώνοντας την προηγούμενη πληροφορία των Αμερικανών και τοποθετώντας το ζήτημα στα πλαίσια συζήτησης μεταξύ των ενδιαφερομένων πλευρών, συγκεκριμένα Αγγλίας, Ελλάδος και Τουρκίας. Ήδη από τις 5 Σεπτεμβρίου η Μ. Βρετανία προχώρησε στη σύγκλιση της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου επιχειρώντας τεχνηέντως να παρουσιάσει και την Τουρκία ως ενδιαφερόμενο μέρος του κυπριακού.⁵⁶ Η ενέργεια αυτή των Βρετανών να προσθέσουν στο ζήτημα και την Τουρκία έχει χαρακτηριστεί από πολλούς ερευνητές ως εφαρμογή της πολιτικής του “διαίρει και βασίλευε” ενώ αργότερα ο Άντονι Ήντεν θα δήλωνε πως θεωρεί την Τουρκία ως το σημαντικότερο κράτος στην βρετανική

⁵³ FRUS, 1955-1957, Eastern Europe, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Vol. XXIV, doc. 134

⁵⁴ Πανταζής Τερλεξής, ο.π., Πίνακας Γ', 189

⁵⁵ Γιώργος Τενεκίδης, στο Τενεκίδης και Κρανιδιώτης (επ.), *Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες Του Λαού Της*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2009), 3: 210

⁵⁶ Ibid, 215

πολιτική στην περιοχή της Μεσογείου.⁵⁷ Η αλλαγή στάσης με τη σύγκλιση της Τριμερούς έγινε άμεσα αποδεκτή από την Ουάσιγκτον. Αντιθέτως με επιφυλακτικότητα εξελάμβανε την πρόταση της Τριμερούς η ελληνοκυπριακή πλευρά η οποία σωστά έκρινε πως η πρόσκληση και της Τουρκίας έκρυβε παγίδες και αποτελούσε προσπάθεια της Αγγλίας να περιπλέξει το ζήτημα εγείροντας την τριβή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.⁵⁸ Το σχέδιο που διαμορφώθηκε στις εργασίες απορρίφθηκε από τις δύο πλευρές ωστόσο ο σημαντικότερος ίσως λόγος της αποτυχίας της Τριμερούς του Λονδίνου να ήταν τα βίαια επεισόδια που ξέσπασαν στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη στις 6 Σεπτεμβρίου. Οι βιαιότητες που ξέσπασαν στις δύο πόλεις οδήγησαν σε κρίση και τις σχέσεις της Ελλάδας με τις ΗΠΑ και την Δύση, όταν οι πρώτες αρκέστηκαν σε μια απλή καταδίκη των γεγονότων χωρίς να ξεχωρίζουν ωστόσο την Ελλάδα ως το ξεκάθαρο θύμα στην εν λόγω περίπτωση. Γίνεται αντιληπτή επομένως μια πρώτη ανάδυση στοιχείων αντιαμερικανισμού στο ελληνικό κοινό αίσθημα ο οποίος παρέμεινε αισθητός και τις επόμενες δεκαετίες λόγω της στάσης της Ουάσιγκτον απέναντι στο ζήτημα. Ο Γιώργος Τενεκίδης αιτιολογεί την στάση αυτή καθώς θεωρεί πως στην αμερικανική αντίληψη η Τουρκία, ήδη από τα προηγούμενα χρόνια, διέθετε ευνοϊκότερη θέση από την Ελλάδα λόγω της άμεσης γειτνίασης της με την Σοβιετική Ένωση.⁵⁹ Η σφοδρότητα της αγανάκτησης του ελληνικού λαού υπήρξε τέτοια ώστε πολύ σύντομα να απαιτείται η έξοδος από το ΝΑΤΟ ενώ το γενικευμένο αντιαμερικανικό κύμα γινόταν παρουσίαζε αυξητικές τάσεις⁶⁰ επιβεβαιώνοντας ουσιαστικά τις προβλέψεις των Μπάξτερ, Τζερνέγκαν και Γούντ. Έτσι μετά τα επεισόδια του πογκρόμ στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη εμφανίζονται ρωγμές μεταξύ των σχέσεων Ελλάδας και ΗΠΑ. Η συμπεριφορά της Ελλάδας απέναντι στο ΝΑΤΟ καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό κατ' αντιστοιχία με τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις, συνεπώς η ελληνική απογοήτευση και οργή λόγω της αμερικανικής αντίδρασης στα επεισόδια ήταν σαφές ότι επηρέαζε άμεσα τη

---

⁵⁷ Evanthis Hatzivasilliou, "Cold War Pressures, Regional Strategies and Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus, 1950-1960", *Journal of Military History* 73, No. 12 (2009) 1154-1156

⁵⁸ Ευάνθης Χατζηβασιλείου στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 37: 49

⁵⁹ Γιώργος Τενεκίδης, ο.π., 202

⁶⁰ Άγγελος Βλάχος, ο.π., 119-121

σταθερότητα και το συμπαγές της Συμμαχίας.⁶¹ Η έκταση που είχε λάβει το αντιαμερικανικό κύμα έγινε αμέσως αντιληπτή από την Ουάσιγκτον. Με τηλεγράφημα από την Αθήνα στις 13 Σεπτεμβρίου η Αμερικανική Πρεσβεία στην Ελλάδα ενημέρωνε το Στέιτ Ντιπάρτμεντ ότι: «...Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η εικόνα και η επιρροή των ΗΠΑ στην Ελλάδα έχουν κατακρημυνισθεί. Η ελληνική περηφάνια έχει πληγεί επειδή ο πολιτισμένος κόσμος δεν εξέφρασε την αναμενόμενη ανθρώπινη απέχθεια για τις τουρκικές πράξεις.» Άλλη μια αντίδραση των ΗΠΑ ήρθε λίγες μέρες αργότερα όταν στις 17 Σεπτεμβρίου με το τηλεγράφημα 823 προς την Πρεσβεία στην Αθήνα συμβούλευε αυτή να επιδώσει ένα προσωπικό μήνυμα του Ντάλλες προς τον Παπάγο, ο οποίος ανέφερε ότι «παρακολούθησε την κατακρήμνιση των ελληνοτουρκικών σχέσεων λόγω του κυπριακού, ωστόσο παρά τη φύση της διαμάχης η ενότητα του ΝΑΤΟ πρέπει να αποκατασταθεί χωρίς καθυστέρηση...οι δύο κυβερνήσεις έχουν συνεργαστεί στο παρελθόν για να περιορίσουν τις κομμουνιστικές φιλοδοξίες στην Ανατολική Μεσόγειο και ότι του φαινόταν δύσκολο να πιστέψει ότι η συνεργασία αυτή θα επέτρεπε τις δύο χώρες να τερματίσουν τη συνεργασία τους για τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν τις προηγούμενες βδομάδες». Προτροπή του Ντάλλες προς τον πρωθυπουργό είναι να εξασφαλίσει ότι η συνέχεια της αποτελεσματικότητας της ελληνοτουρκικής συνεργασίας δεν θα καταστρεφόταν από τα πρόσφατα γεγονότα ενώ πανομοιότυπο τηλεγράφημα φαίνεται πως στάλθηκε και στον Τούρκο Πρωθυπουργό.⁶²

Τρίτη προσφυγή: 11^η Σύνοδος – Συνομιλίες Χάρντινγκ-Μακάριου υπό το βλέμμα της Ουάσιγκτον

Ενώ η δεύτερη προσφυγή της Ελλάδας απορρίφθηκε εν μέσω της Διάσκεψης του Λονδίνου η Ελλάδα προσέφυγε και τρίτη φορά στα Ηνωμένα Έθνη στις 13 Μαρτίου 1956. Η προσφυγή διέθετε εκ νέου τον χαρακτήρα της εφαρμογής “υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών της αρχής της ισότητας των δικαιωμάτων και της αυτοδιαθέσεως των λαών εις τον πληθυσμό της Κύπρου” και αποτέλεσε κατά μεγάλο ποσοστό αντίδραση στα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν κατά τη διάρκεια των πέντε μηνών από τον Οκτώβριο

⁶¹ Robert Holland, “NATO and the Struggle for Cyprus”, Journal of Modern Greek Studies, 13, No. 1 (1995), 40

⁶² FRUS, doc. 129

του 1955 μέχρι και τις αρχές Μαρτίου του 1956 λόγω των συνομιλιών μεταξύ Χάρντινγκ και Μακάριου. Κατά τη διάρκεια των μηνών αυτών μια νέα ευκαιρία για επίλυση του κυπριακού παρουσιάστηκε μέσω των συνομιλιών αυτών. Η κατάσταση που βρίσκονταν οι εμπλεκόμενες πλευρές, που συμμετείχαν στην Τριμερή του Λονδίνου, φαινόταν να ευνοεί την ελληνική και ελληνοκυπριακή πλευρά. Συγκεκριμένα η βρετανική αδυναμία στη Μέση Ανατολή καθώς και η διεθνής εικόνα της Τουρκίας έπειτα από τις βιαιότητες έναντι ελληνικών πληθυσμών στην Κωνσταντινούπολη, παρείχαν μια άνευ προηγουμένου ευκαιρία για τις ελληνικές προσπάθειες να δράσουν με μεγαλύτερη άνεση σχετικά με το ζήτημα της Κύπρου. Ταυτόχρονα θετική στάση απέναντι στις συνομιλίες διατηρήθηκε και από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η Ουάσιγκτον βλέποντας ότι επιχειρείται συζήτηση μεταξύ δύο πλευρών και εκ νέου διεθνοποίηση, προς το παρόν, προέτρεπε τους Βρετανούς να στηρίζουν τις συνομιλίες προς εξεύρεση λύσης, ενώ μάλιστα ήταν διατεθειμένη να προσφέρει και τις καλές υπηρεσίες του πρόξενου των ΗΠΑ στην Λευκωσία, ώστε να συμβάλει στην θετική εξέλιξη και διατήρηση των συνομιλιών. Σε μήνυμα του Προέδρου Αϊζενχάουερ, συγκεκριμένα, προς τον Καραμανλή αποκαλύπτεται πως η πεποίθηση της Ουάσιγκτον είναι ότι τα συμφέροντα όλων των συμμάχων της στο νησί πρέπει να είναι σεβαστά ενώ καταγράφεται και η άποψη του Προέδρου πως η λύση πρέπει να επέλθει μέσω της "ήρεμης διπλωματία" μεταξύ των δύο χωρών.⁶³ Επιπρόσθετα επιχειρήθηκε προσπάθεια να γνωστοποιηθεί προς την ελληνική πλευρά και τον Πρωθυπουργό Καραμανλή ότι μια ευκαιρία σαν και αυτή δεν θα ήταν εύκολο να βρεθεί εκ νέου στο μέλλον.⁶⁴ Αυτό επιβεβαιώνεται και από την επιστολή του Στέιτ Ντιπάρτμεντ και του Ντάλλες προς την Πρεσβεία στην Ελλάδα, στην οποία αναφέρεται το εξής: *«Έκανα ότι μπορούσα για να πείσω τη βρετανική κυβέρνηση ώστε να ευθυγραμμίσει την πολιτική της με τις επιθυμίες της Ελλάδος και της Κύπρου και πιστεύω ότι η προσπάθεια αυτή έχει αποδώσει καρπούς... Φοβάμαι ότι οι Έλληνες θα χάσουν πολλούς από τους φίλους τους αν γίνει γνωστό ότι αρνήθηκαν το βρετανικό σχέδιο... και ίσως να μην βρουν παρόμοια ευκαιρία για τα επόμενα χρόνια.»*⁶⁵ Όταν ο Χάρντινγκ έφτανε στην Κύπρο ως Κυβερνήτης, επιχείρησε άμεσα συνάντηση με τον Μακάριο προκειμένου να τον πείσει να τεθεί

⁶³ FRUS, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Europe, Eastern Mediterranean, Vol. XXIV, doc. 161

⁶⁴ Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό Σύγκρουση και Επίλυση*, (Αθήνα: ΣΙΔΕΡΗΣ, 2002), 45

⁶⁵ FRUS, doc. 153

δημοσίως ενάντια στη βία της ΕΟΚΑ η οποία ήδη δρούσε στο νησί μέσω ένοπλου αγώνα. Από την άλλη πλευρά ο Μακάριος επιθυμούσε την ταχύτερη δυνατή εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης και τον αποκλεισμό της Τουρκίας κατά τη διάρκεια των συζητήσεων.⁶⁶ Τη χρονική αυτή στιγμή των συνομιλιών επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά η προσέγγιση Αγγλίας και Τουρκίας, καθώς η δεύτερη ενημερώθηκε σχεδόν αμέσως για το περιεχόμενο της φόρμουλας ενώ Ελλάδα και ΗΠΑ φαίνεται πως ενημερώθηκαν μεταγενέστερα, στις 21 Νοεμβρίου. Επιπρόσθετα η Ελλάδα έγινε δέκτης αμερικανικού αιτήματος με το οποίο οι ΗΠΑ την καλούσαν να ασκήσει πίεση προς τον Μακάριο για αποδοχή του βρετανικού σχεδίου, το οποίο απορρίφθηκε. Αντιστρόφως η Ελληνική Κυβέρνηση προέτρεπε την Ουάσιγκτον να ασκήσει πίεση προς την Αγγλία, ώστε να δεχθεί τροποποιήσεις επί του σχεδίου της. Η Αμερικανική ηγεσία έδινε ιδιαίτερη έμφαση στη θετική εξέλιξη των συνομιλιών καλώντας ταυτόχρονα Αθήνα και Λονδίνο να καταβάλουν προσπάθειες προς γεφύρωση του όποιου χάσματος.⁶⁷ Επιπρόσθετα οι Βρετανοί ζητούσαν και αυτοί την βοήθεια των ΗΠΑ προκειμένου να πείσουν του Μακάριο να δεχθεί την φόρμουλα με τις προτάσεις του Χάρντινγκ.⁶⁸ Αποδεικνύεται κατά αυτό τον τρόπο επομένως ο κομβικός ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών καθώς οι εμπλεκόμενες πλευρές και ενδεχομένως περισσότερο η ελληνική εστιάζουν σε σημαντικό βαθμό στην επιρροή των Αμερικανών για τα διεθνή ζητήματα. Αναφορικά με την Ελλάδα, η Κυβέρνηση Καραμανλή δεν χαρακτηριζόταν ως ισχυρή ενώ ταυτόχρονα ενισχύονταν οι φήμες πως είχε την υποστήριξη των ΗΠΑ προκειμένου να δώσει ένα τέλος στο ζήτημα της Κύπρου.⁶⁹ Κάτι τέτοιο παραδέχεται και ο Πανταζής Τερλεξής. Σύμφωνα με τον ίδιο υπήρξε έντονη πεποίθηση της εποχής ότι ο Καραμανλής έτυχε υποστηρίξεως της Ουάσιγκτον (πιθανόν μέσω της CIA) προκειμένου να τερματίσει στη συνέχεια το κυπριακό. Η αμερικανική “έκθεση Armut” αποτελεί απόδειξη των ισχυρισμών του καθώς γίνεται σαφές πως η κυβέρνηση Καραμανλή είναι για τις ΗΠΑ η μόνη φιλοδυτική κυβέρνηση της μεταπολεμικής Ελλάδας συνεπώς και η μόνη που μπορεί να εξυπηρετήσει τα

⁶⁶ Diana Makrides, “Britain’s “New Look” Policy for Cyprus and The Makarios-Harding Talks, 1955-1956”, (The Journal of Imperial and Commonwealth History, 2008), 487

⁶⁷ Ευάνθης Χατζηβασιλείου στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 37: 51-52

⁶⁸ Άγγελος Βλάχος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003), 131-132

⁶⁹ Αλέξης Ηρακλείδης, ο.π., 50

αμερικανικά συμφέροντα⁷⁰. Η θέληση αυτή για τερματισμό της έντασης διακρίνεται και από το μήνυμα του Ντάλλες προς τον Καραμανλή στις 2 Μαρτίου. Το μήνυμα διαθέτει εν μέρει δραματικό τόνο καθώς συνοδεύεται από εντολή για άμεση ενημέρωση του Έλληνα πρωθυπουργού. Ο Ντάλλες, εκφράζοντας την άποψη της Αμερικανικής Κυβέρνησης, προειδοποιεί την ελληνική ηγεσία πως αν δεν συμπεριφερθεί υπεύθυνα τις επόμενες μέρες η κατάσταση αναφορικά με την Κύπρο δεν πρόκειται να ομαλοποιηθεί. Η δήλωση πως οι ΗΠΑ έχουν κάνει ότι ήταν δυνατόν για να συμφιλιώσουν τις εμπλεκόμενες πλευρές όπως αναγράφεται είναι ενδεικτική των προθέσεων των Αμερικανών.⁷¹

Τον Μάρτιο του 1956 οι συζητήσεις μεταξύ Μακάριου και Χάρντινγκ τερματίστηκαν άδοξα όταν μετά από αδιέξοδο σε αυτές και κατόπιν αρνήσεως της βρετανικής φόρμουλας του Χάρντινγκ, ο αρχιεπίσκοπος εξορίστηκε αιφνιδίως στις 9 του ίδιου μήνα στις Σεϋχέλλες. Το γεγονός αυτό υπήρξε η οριστική αφορμή ώστε η Κυβέρνηση Καραμανλή να οδηγηθεί σε μια ακόμη προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη.⁷² Η σύλληψη και η εξορία του Μακαρίου το Μάρτιο του 1956 προκάλεσε κρίση σε διπλωματικό επίπεδο προκαλώντας έκπληξη στις ΗΠΑ οι οποίες έδιναν ιδιαίτερο βάρος στη συνέχεια των συνομιλιών. Οι Αμερικανοί τάχθηκαν μάλιστα δημόσια ενάντια στην εξορία. Στις 13 Μαρτίου συγκεκριμένα ο Πρέσβης των ΗΠΑ στην Ελλάδα εξέφρασε προς την Ελληνική Κυβέρνηση την συμπάθεια και κατανόηση του γεγονότος που αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της δυσαρέσκειας της Ουάσιγκτον. Άποψη του Άγγελου Βλάχου είναι πως η ενέργεια αυτή σκόπευε να παρέχει υποστήριξη προς τον Καραμανλή αλλά και να διαχωρίσει άμεσα την Ουάσιγκτον από την οποιαδήποτε ανάμειξη στα πεπραγμένα των Άγγλων.⁷³ Μια ενδεικτική αντίδραση των Αμερικανών στα γεγονότα αυτά είναι η ανάλυση της κατάστασης η οποία αποστέλλεται στις 12 Μαρτίου από την αμερικανική πρεσβεία προς το Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Σύμφωνα με τα όσα περιγράφει ο Κάβεντις Κάννον, πρέσβης στην Ελλάδα μέχρι το 1956, η ενέργεια αυτή των Βρετανών έχει προκαλέσει ανάφλεξη των εντάσεων πιθανόν ισχυρότερη από

⁷⁰ Παναζής Τερλεξής, *Διπλωματία Και Πολιτική Του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004) 3: 232

⁷¹ FRUS, doc. 164

⁷² Stephen Xydis, "The UN General Assembly As An Instrument Of Greek Policy: Cyprus, 1954-1958," (Department of Political Science, Hunter College, City University of New York) 1968, 144

⁷³ Άγγελος Βλάχος, ο.π. 147

αυτή του πογκρόμ στη Κωνσταντινούπολη. Μάλιστα η ένταση ενδέχεται να οδηγήσει την Κυβέρνηση σε αποφάσεις βασισμένες σε συναισθηματισμούς ειδικά από τη στιγμή που η Ελλάδα αισθάνεται εγκαταλελειμμένη από τους Συμμάχους της. Προκειμένου να εξομαλυνθεί η κατάσταση και πολύ περισσότερο για να διατηρηθεί η Ελλάδα πιστή στο ΝΑΤΟ, ο Κάννον προτείνει ακριβώς αυτή την ηθική υποστήριξη και κατανόηση της ελληνικής αγανάκτησης.⁷⁴ Επιπρόσθετα ο Λέχμαν, Γερουσιαστής στις ΗΠΑ, κατάφερε να συγκεντρώσει 17 ψήφους μέσω ψηφίσματος το οποίο καταδίκασε την βρετανική πράξη και ζητούσε μεσολάβηση της χώρας του προκειμένου να εφαρμοσθεί στο νησί η αρχή της αυτοδιάθεσης.⁷⁵ Σε σημαντικό βαθμό, η αρνητική στάση των ΗΠΑ στην 11^η Σύνοδο καθορίστηκε από τις εξελίξεις του κυπριακού τη συγκεκριμένη περίοδο. Ενδεχομένως αυτή τη φορά η αδιάλλακτη στάση του Μακάριου να ήταν αυτή που καθόρισε τη στάση της Ουάσιγκτον. Κάτι τέτοιο γίνεται κατανοητό και από τη δυσαρέσκεια που εξέφρασαν οι ΗΠΑ μέσω του Ρέϋμοντ Κόρτνεϋ, Πρόξενου στη Λευκωσία, ο οποίος δήλωνε προς τον Μακάριο ότι η διαρκής απόρριψη των βρετανικών προτάσεων θα ανάγκαζε τη χώρα του να μειώσει αισθητά την υποστήριξη της προς την Ελλάδα στον ΟΗΕ.⁷⁶

Τέταρτη και Πέμπτη προσφυγή: 12^η και 13^η Σύνοδος

Στις 9 με 12 Δεκεμβρίου 1957 συζητήθηκε εκ νέου το κυπριακό στον ΟΗΕ. Το ελληνικό σχέδιο δίχως να στερηθεί τη λέξη "αυτοδιάθεση" από το κείμενο του συγκέντρωσε 33 ψήφους υπέρ, 20 εναντίον του και 21 αποχές ανάμεσα στις οποίες και η ψήφος αποχής των ΗΠΑ.⁷⁷ Για άλλη μια φορά γίνεται αντιληπτή η στάση των ΗΠΑ επί του κυπριακού καθώς στην 12^η Σύνοδο η Ουάσιγκτον έδειξε εκ νέου την, εν πολλοίς γνωστή, θέση της στην Ελλάδα, θέση που φαίνεται να μην αλλάζει ακόμα και μετά τις τουρκικές βιαιότητες σε Σμύρνη και Κωνσταντινούπολη και την εξαγρίωση του ελληνικού αισθήματος από την προκλητική της ουδετερότητα στις αναφορές της στα

⁷⁴ FRUS, doc. 166

⁷⁵ Αγγελος Βλάχος, ο.π. 147

⁷⁶ Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία Και Πολιτική Του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), 3: 244-246

⁷⁷ Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία Και Πολιτική Του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004), Πίνακας Δ', 3: 192

γεγονότα. Μάλιστα κατά τον Τενεκίδη οι Αμερικανοί ήταν εκείνοι που άσκησαν τις μεγαλύτερες πιέσεις προκειμένου να αποκρουσθεί το σχέδιο της Πολιτικής Επιτροπής που μιλούσε για αυτοδιάθεση.⁷⁸ Επιπρόσθετα σε επιστολή της αμερικανικής αποστολής στον ΟΗΕ προς το Στέιτ Ντιπάρτμεντ στις 9 Δεκεμβρίου ο μόνιμος αντιπρόσωπος των ΗΠΑ, Χένρι Λότζ αποκαλύπτει την προσέγγιση που δέχθηκε από τον Ευάγγελο Αβέρωφ-Τοσίτσα, τότε Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας. Ο Αβέρωφ φαίνεται να προσέγγισε τον Λότζ ώστε οι ΗΠΑ να επιδείξουν ουδέτερη στάση στην ψηφοφορία. Αυτό που είναι αξιοπρόσεχτο είναι η ερωτήσεις του Αμερικανού απεσταλμένου σχετικά με τις πιθανότητες ελληνοβρετανικής συναίνεσης και η θετικές απαντήσεις του Αβέρωφ. Πρόκειται επομένως για μια προσπάθεια αφενός των Αμερικανών να κατευθύνουν το θέμα εκτός ΟΗΕ κι αφετέρου των Ελλήνων να περιορίσουν τον αντίκτυπο των αρνητικών στάσεων των ΗΠΑ. Κατόπιν τούτων ο Λότζ αιτήθηκε, όπως αποκαλύπτει το έγγραφο, την εξουσιοδότηση από την Κυβέρνηση του ώστε να παραμείνει ουδέτερος στην συνεδρίαση.⁷⁹ Σταθερή ωστόσο παρέμενε η άποψη του πως «...τα Ηνωμένα Έθνη δεν μπορούσαν να δώσουν λύση... αν δεν έπαιρναν υπόψη όλα τα σχετικά συμφέροντα. Αυτά είναι τα συμφέροντα τριών εκ των πιο στενών συμμάχων των ΗΠΑ και του λαού της Κύπρου.»⁸⁰ Αντιθέτως οι ΗΠΑ κατέθεσαν κατηγορηματικώς αρνητική ψήφο στην 13^η και τελευταία Σύνοδο όταν αυτή συνεδρίασε επί του κυπριακού με τίτλο "Το κυπριακό θέμα". Η ελληνική πλευρά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να ειπωθεί πως δεν άσκησε πιέσεις προς τις ΗΠΑ παρά το διαφανόμενο αρνητισμό των αμερικανικών θέσεων επί του ΟΗΕ. Η επίκληση του Αβέρωφ προς τον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα το 1958, Ρίντλμπεργκερ Τζέιμς, για ουδετερότητα των ΗΠΑ αποτελεί τέτοιο παράδειγμα. Τίθεται μάλιστα από τον Αβέρωφ και το ζήτημα της συμβατότητας των διαχρονικών αμερικανικών απόψεων για ελευθερία σε σχέση με τη στάση των ΗΠΑ στον Οργανισμό. Αν η Ουάσιγκτον δεν μπορεί να στηρίξει την ελληνική θέση τότε κατά τον Αβέρωφ πρέπει τουλάχιστον να εξασφαλισθεί η ουδετερότητα.⁸¹ Με εντονότερο τρόπο καταγράφεται και η παρέμβαση

⁷⁸ Γιώργος Τενεκίδης, στο Τενεκίδης και Κρανιδιώτης (επ.), *Κύπρος: Ιστορία, Προβλήματα και Αγώνες Του Λαού Της*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2009), 3: 212

⁷⁹ FRUS, 1955-1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Vol. XXIV, doc. 269

⁸⁰ Πανταζής Τερλεξής, ο.π., 202

⁸¹ FRUS, 1958-1960, Vol. X, Part 1, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, doc. 290

Καραμανλή. Ο ίδιος βέβαια έθεσε το επιχείρημα της εκμετάλλευσης της κατάστασης από τη Σοβιετική Ένωση αναφορικά με την αυτοδιάθεση του κυπριακού λαού γεγονός που δεν παρουσιάζεται ωστόσο ικανό να μεταπείσει την αμερικανική στάση. Αντιθέτως η απάντηση του Ρίντλμπεργκερ είναι πως η λύση μέσω του ΟΗΕ δεν φαντάζει πιθανή. Είναι ελπίδα όμως της Ουάσιγκτον πως θα αποτελέσει το υπόβαθρο για περαιτέρω διαπραγματεύσεις Ελλάδας και Μεγάλης Βρετανίας.⁸²

Το συμπέρασμα που εκμαιεύεται για την στάση των ΗΠΑ στις ελληνικές προσφυγές είναι το εξής. Οι ΗΠΑ εξέφρασαν καθ' όλη τη διάρκεια των προσπαθειών της Ελλάδας για διεθνοποίηση την κάθετη αντίθεση τους με τη πρόθεση αυτή. Η στάση της Ουάσιγκτον ήταν σαφώς σημαντική αλλά ενίοτε δεν υπήρξε ξεκάθαρη. Αναλυτικότερα οι ΗΠΑ επιθυμούσαν το νησί της Κύπρου να βρίσκεται υπό την δυτική και συμμαχική επιρροή ανεξάρτητα από το πιο από τα συμμαχικά κράτη (Ελλάδα ή Αγγλία) θα ασκούσε κυριαρχία σε αυτό.⁸³ Η στάση αυτή αποτυπώνεται τόσο στην κατανομή των ψήφων στις Συνόδους, όσο και στις επιστολές μεταξύ των δύο χωρών με αποκορύφωμα την πανομοιότυπη επιστολή στους πρωθυπουργούς Ελλάδας και Τουρκίας εν μέσω μιας σημαντικής κρίσης εντός του ΝΑΤΟ, με το πογκρόμ στην Κωνσταντινούπολη. Τίποτα δεν πρέπει, σύμφωνα με την Ουάσιγκτον, να εμποδίσει την συνεργασία των δύο χωρών εν μέσω του Ψυχρού Πολέμου και το κυπριακό δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να αποτελέσει πεδίο διαμάχης μεταξύ Αγγλίας, Ελλάδας και Τουρκίας. Επιπλέον το 1955 η ελληνική εξωτερική πολιτική είχε αντικαταστήσει τη λέξη "Ένωση" με αυτή της "αυτοδιάθεσης" γεγονός που έτυχε υποστηρίξεως στον ΟΗΕ και επιπρόσθετα ήταν κάτι στο οποίο οι ΗΠΑ δεν θα μπορούσαν εύκολα να αντιταχθούν λόγω της φιλελεύθερης πολιτικής τους.⁸⁴ Συνεπώς η στάση αυτή διακατέχεται περισσότερο από στρατηγικούς σκοπούς και λιγότερο από πολιτικούς καθώς μέσω της διεθνοποίησης η Σοβιετική Ένωση θα μπορούσε να αναμειχθεί σε ενδοσυμμαχικά ζητήματα αποκαλύπτοντας ρωγμές του ΝΑΤΟ στην νοτιοανατολική πτέρυγα του. Αυτό φαίνεται να υποστηρίζει και ο Τερλεξής διατυπώνοντας την άποψη πως η αμερικανική στάση

---

⁸² FRUS, doc. 292

⁸³ Evanthis Hatzivasilliou, "Cold War Pressures, Regional Strategies and Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus, 1950-1960", (Journal of Military History, Volume 73, No. 4), 2009, 1153

⁸⁴ Diana Makrides, ο.π., "Britain's "New Look" Policy for Cyprus and The Makarios-Harding Talks, 1955-1956", (The Journal of Imperial and Commonwealth History, 2008), 482

περισσότερο για στρατηγικούς λόγους παρά για την ουσία του θέματος φαίνεται να συγκλίνει με τις θέσεις της Αγγλίας και να επιχειρεί την επίλυση μέσω της "ήρεμης διπλωματίας". Ο ίδιος συνοψίζει τη θέση των ΗΠΑ για το κυπριακό ως ήπια κατά τα πρώτα χρόνια.⁸⁵ Έτσι ενώ κατά τον πρώτο χρόνο των συζητήσεων οι ΗΠΑ επιδεικνύουν στάση αποχής, στις επόμενες συζητήσεις η στάση αυτή αποτυπώνεται σε ψήφους καθαρά εναντίον των ελληνικών ενεργειών.

IV) Οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και οι ΗΠΑ.

Το 1957 παρατηρείται μια μεγάλη και σημαντική αλλαγή πλεύσης των Βρετανών σχετικά με την Κύπρο. Η Κυβέρνηση του Λονδίνου παρουσίασε ένα σχέδιο, υπό τον Χάρολντ ΜακΜίλαν (από τον οποίο πήρε και το όνομα του), στο οποίο προβλεπόταν διατήρηση της βρετανικής κυριαρχίας επί της νήσου για διάστημα επτά ετών με ταυτόχρονη συνεργασία στη διοίκηση με την συμμετοχή Ελλάδας και Τουρκίας μέσω του διορισμού από αυτές κυβερνητικών αντιπροσώπων που θα βοηθούσαν τον Βρετανό Κυβερνήτη, καθώς επίσης και παραχώρηση Συντάγματος με βάση την ισότητα των δύο κοινοτήτων. Το σχέδιο που παρουσιάστηκε στις δύο κυβερνήσεις δεν έτυχε αποδοχής από αυτές ενώ η ελληνική πλευρά το απέρριψε σχεδόν άμεσα. Εκ νέου ωστόσο οι Αμερικανοί στήριζαν την πολιτική τους σε συζητήσεις μεταξύ των μερών, προτείνοντας στις δύο χώρες να επανεξετάσουν το σχέδιο. Μάλιστα υπό την απειλή της ελληνικής αποχώρησης από το ΝΑΤΟ ο γενικός διευθυντής της Συμμαχίας, Σπάακ, ανέλαβε ρόλο μεσολαβητή προκειμένου να ικανοποιηθούν ορισμένες ελληνικές αιτήσεις επί του σχεδίου όπως για παράδειγμα η αφαίρεση των κυβερνητικών αντιπροσώπων από τη διοίκηση της νήσου. Πάντως η Ελληνική Κυβέρνηση δεν σκόπευε πραγματικά να προχωρήσει σε κάτι τέτοιο, απομακρύνοντας την Ελλάδα από τους Συμμάχους, ωστόσο γνώριζε πως δεν θα μπορούσε να αποφύγει την αποχώρηση σε περίπτωση εφαρμογής του σχεδίου προκαλώντας την αρνητική αντίδραση των ΗΠΑ. Η αμερικανική ηγεσία αντίθετα φαίνεται να θεωρούσε το σχέδιο ως μοναδική λύση στην παρούσα περίοδο και για αυτό το λόγο, όπως παρατηρεί ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου, πίεζε τόσο την Ελλάδα όσο και την Τουρκία να το αποδεχθούν,

---

⁸⁵ Πανταζής Τερλεξής, ο.π., 201

παρουσιάζοντας ξεκάθαρη και ολοκληρωτική σύμπλευση απόψεων με τους Βρετανούς.⁸⁶ Ταυτόχρονα είχε γίνει ιδιαίτερα αντιληπτό στους αμερικανικούς κύκλους πως οι σχέσεις με την Ελλάδα είχαν εισέλθει σε κρίση. Οι ΗΠΑ παρέμεναν ο ισχυρότερος εξωτερικός σύμμαχος της Ελλάδας ωστόσο σε έγγραφο της αμερικανικής πρεσβείας με θέμα την πιθανότητα απεγκλωβισμού της Ελλάδας από την αμερικανική πολιτική εκφράζεται ακριβώς αυτή η ανησυχία. Οι ΗΠΑ δεν μπορούν πλέον να είναι σίγουρες πως η στήριξη των Ελλήνων σε κρίσιμα διεθνή ζητήματα ή στο ΝΑΤΟ είναι δεδομένη. Αποτελεί παραδοχή τους πως στο κυπριακό οι ΗΠΑ απέτυχαν στα μάτια της Ελλάδας και μάλιστα απέτυχαν στο σημαντικότερο εθνικό της ζήτημα.⁸⁷ Σε συνδυασμό με τα παραπάνω η σχέση αυτή επιβεβαιώνεται και από τον Αμερικανό πρεσβευτή στο Λονδίνο, Τζον Γουίτνεϊ, ο οποίος παραθέτει προς το Στέιτ Ντιπάρτμεντ την προγενέστερη συζήτηση του με Έλληνες αξιωματούχους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει όλοι ανεξαιρέτως υπήρξαν απογοητευμένοι από την αντιμετώπιση των ΗΠΑ στον παρελθόν. Ωστόσο αποκαλύπτει κάτι στο οποίο ορισμένοι μελετητές συμφωνούν, ότι δηλαδή ο Καραμανλής δεν δίστασε να παραδεχτεί πως οι ΗΠΑ υπήρξαν αρκετά ξεκάθαρες αναφορικά με τη αρνητική στάση που επρόκειτο να τηρήσουν και αναγνώριζε τις προειδοποιήσεις τους να μην ανακινηθεί το ζήτημα.⁸⁸

Αντίθετα η πρωτοβουλία των Αβέρωφ και Φατίν Ζορλού, Υπουργοί Εξωτερικών Ελλάδας και Τουρκίας αντίστοιχα, να προχωρήσουν σε διμερή διαπραγμάτευση αποτελεί θετικό γεγονός για τις ΗΠΑ. Ο Φόστερ Ντάλλες εκφράζει την ευχαρίστηση αυτή των ΗΠΑ σε απάντηση ενός μηνύματος με το ίδιο περιεχόμενο του ΜακΜίλαν. Σύμφωνα με τον ίδιο ωστόσο δεν επιτρέπεται εφησυχασμός καθώς είναι ιδιαίτερα απίθανο να υπάρξει συμφωνία των δύο πλευρών με τη Μεγάλη Βρετανία χωρίς να προηγηθεί μαραθώνιος διαπραγματεύσεων. Ίσως το σημαντικότερο στοιχείο της συζήτησης είναι η έκφραση πρόθεσης εκ μέρους των ΗΠΑ να στηρίξουν την αμοιβαία εμπιστοσύνη «...όποτε και όπου χρειαστεί...» και την κατανόηση μεταξύ των εμπλεκομένων. Αφού επετεύχθη η απομάκρυνση του ΟΗΕ είναι πλέον εξαιρετικά

⁸⁶ Ευάνθης Χατζηβασιλίου στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 37: 64

⁸⁷ Dionysios Chourchoulis, Christos Christidis κ.α. (επ.), *Greece during the early Cold War, The view from the Western Archives: Documents*, (Thessaloniki: University of Macedonia, 2015), 131

⁸⁸ FRUS, 1958-1960, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, Vol. X, Part 1, doc. 298

σημαντικό για την Ουάσιγκτον να στηρίξει τον πρωταρχικό της στόχο αυτό των διαπραγματεύσεων.⁸⁹ Παρουσιάζοντας το πλάνο τους περί των συζητήσεων στους Βρετανούς, οι δύο Υπουργοί πέτυχαν την θετική ανταπόκριση τόσο των Βρετανών όσο και των Αμερικανών. Οι μεν βρετανική πλευρά αποφάσισε να μην αναμειχθεί στις διμερές διαπραγματεύσεις, τονίζοντας μόνο την απαίτηση της να διατηρηθούν οι βρετανικές βάσεις στο νησί⁹⁰, η δε αμερικανική έβλεπε δύο συμμάχους της στα πρόθυρα συνεννόησης μέσω συζητήσεων όπως τόσες φορές στο παρελθόν προέτρεπε και αποφάσισε να μην αναμειχθεί εξίσου και από την πλευρά της θεωρώντας πως κάτι τέτοιο θα περιέπλεκε εκ νέου την κατάσταση παρά θα ήταν χρήσιμο για τις δύο πλευρές.⁹¹ Εξίσου κατατοπιστικό, για την αμερικανική οπτική, είναι και το γεγονός πως ο ίδιος ο πρόεδρος Αϊζενχάουερ επιθυμούσε με την επίτευξη συμφωνίας (αν και η προτροπή του ΜακΜίλαν υπήρξε αρνητική μέχρι να υπάρξουν απτά αποτελέσματα) να συγχαρεί τους δύο πρωθυπουργούς και επιπρόσθετα τονίζοντας τους πως ο συγκεκριμένος τρόπος επίλυσης δεν μπορεί παρά να έχει μονάχα θετικά αποτελέσματα για το ζήτημα.⁹²

Έτσι οι Κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας ξεκινούν διαπραγματεύσεις στη Ζυρίχη στις 5 Φεβρουαρίου του 1959 με στόχο να βρουν μια κοινή λύση για το Κυπριακό. Οι πρωθυπουργοί, Καραμανλής και Μεντερές, υπέγραψαν με το τέλος των διαπραγματεύσεων μια βδομάδα αργότερα την ίδρυση ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας. Η συμφωνία που επετεύχθη στη Ζυρίχη περιλάμβανε τρεις επιμέρους ξεχωριστές Συνθήκες:

- Την Συνθήκη Εγκαθίδρυσης (Treaty of Establishment): Υπογεγραμμένη από την Μεγάλη Βρετανία, την Ελλάδα, την Τουρκία και την Κυπριακή Δημοκρατία που προέβλεπε τη διατήρηση δύο βρετανικών βάσεων επί της νήσου, γεγονός άκρως σημαντικό για την αμερικανική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο.

---

⁸⁹ FRUS, doc. 302

⁹⁰ Άγγελος Βλάχος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003), 239

⁹¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου ο.π., 37: 67

⁹² FRUS, 1958-1960, doc. 308

- Τη Συνθήκη Συμμαχίας (Treaty of Alliance): Υπογεγραμμένη από την Ελλάδα, την Τουρκία και την Κυπριακή Δημοκρατία η οποία προέβλεπε την παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων Ελλάδος και Τουρκίας στο νησί προς υπεράσπιση του δίνοντας το έναυσμα για τη δημιουργία των ΕΛΔΥΚ και ΤΟΥΡΔΥΚ αντίστοιχα.
- Τη Συνθήκη Εγγυήσεως (Treaty of Guarantee): Υπογεγραμμένη από την Ελλάδα, την Τουρκία και τη Μεγάλη Βρετανία, παρέχοντας εγγυήσεις για ανεξαρτησία της Κύπρου και επιτρέποντας της να συμμετάσχει σε διεθνείς οργανισμούς εφόσον σε αυτούς συμμετείχαν και οι παραπάνω τρεις εγγυήτριες δυνάμεις.⁹³

Στις 17 Φεβρουαρίου, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή των Κυπρίων ηγετών, Μακαρίου και Κιουτσούκ, αλλά και της Αγγλίας υπογράφηκε στο Λονδίνο η ομώνυμη συμφωνία η οποία περιλάμβανε τα συμφωνηθέντα της Ζυρίχης καθώς και δηλώσεις αποδοχής, των όσων συμφωνήθηκαν, από τους δύο Κύπριους ηγέτες, όπως και συμφωνία αποδοχής για μεταβατικά μέτρα στο νησί. Ο Αλέξης Ηρακλείδης το βιβλίο του "Κυπριακό: Σύγκρουση και επίλυση" διερωτάται ωστόσο αν οι Συμφωνίες υπήρξαν πράγματι συμφωνίες ή αν επιβλήθηκαν από εξωτερικούς παράγοντες όπως οι ΗΠΑ. Αυτό προκύπτει από τη στάση του Μακαρίου, οποίος αμέσως μετά στις συζητήσεις στο Λονδίνο εξέφρασε προβληματισμούς για τα συμφωνηθέντα σκεπτόμενος μάλιστα να μην βάλει την υπογραφή του. Πρόκειται για τη στάση του Μακαρίου την οποία ο Λόρενς Στερν χαρακτηρίζει ως πολιτική της «υπολογισμένης ασάφειας» και της έντονης αναβλητικότητας και η οποία επηρέασε στο μέλλον κατά μεγάλο ποσοστό τον βαθμό της αξιοπιστίας του αρχιεπισκόπου από πλευράς των ΗΠΑ.⁹⁴ Παρόλα αυτά οι Συμφωνίες δεν φαίνεται να αποτελούν επιβεβλημένη λύση από πλευράς Βρετανών και Αμερικανών, πόσο μάλλον όταν ιδιαίτερα οι ΗΠΑ επικροτούσαν και επιθυμούσαν σφοδρά συνομιλίες μεταξύ συμμάχων και όχι διεθνοποίηση. Από την άλλη ο Χάιντς Ρίχτερ, ισχυρίζεται ότι η λύση επιβλήθηκε επί του κυπριακού λαού, το 1959, καθώς οι Αμερικανοί

⁹³ Jan Koura, *Διχοτομημένη νήσος, Ψυχρός Πόλεμος και Κυπριακό την περίοδο 1960-1974*, (Αθήνα: αλεξάνδρεια, 2021), 78-79

⁹⁴ Laurence Stern, "Bitter Lessons: How We Failed in Cyprus", (Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC), 1975, 34-78

ασκούσαν πιέσεις προς Βρετανούς, Έλληνες και Τούρκους εξαιτίας των έντονων ανησυχιών τους σχετικά με τις τριβές εντός της Συμμαχίας στον ευαίσθητο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου.⁹⁵ Κάτι τέτοιο μπορεί να ειπωθεί πως συγκαταλέγεται στην ευρύτερη πολιτική για το χώρο της Μεσογείου των ΗΠΑ αλλά συσχετίζεται και με την Ελλάδα καθώς η πολιτική αυτή φαίνεται να διαμορφώνεται και να επηρεάζεται από τις κρίσεις που αναδύονται στην περιοχή και στην προκειμένη περίπτωση από το κυπριακό.⁹⁶

Η Δημοκρατία της Κύπρου εγκαθιδρύθηκε στις 16 Αυγούστου με την υπογραφή Συντάγματος στη Λευκωσία από εκπροσώπους της Μεγάλης Βρετανίας, της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Κύπρου. Την ίδια μέρα η Ουάσιγκτον αναγνώρισε το νεοσύστατο κράτος και διόρισε τον Φρέιζερ Γουίλκινς ως Αμερικανό Πρέσβη στην Κύπρο, ο οποίος παρουσίασε ένα μήνα αργότερα τα διαπιστευτήρια του στον Πρόεδρο Μακάριο.⁹⁷ Η αμερικανική οπτική αναφορικά με τη νεοσύστατη Δημοκρατία καθώς και η σχέση με την Ελλάδα αναλύεται στην αναφορά του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας των ΗΠΑ στις 9 Φεβρουαρίου του 1960. Μεταξύ άλλων σημαντικότερα στοιχεία αποτελούν οι στόχοι της αμερικανικής πολιτικής υπό τα νέα αυτά δεδομένα. Η πολιτική σταθερότητα της Κύπρου είναι αυτή που θα προωθήσει τη συνεργασία μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας στη μάχη ενάντια στον κομμουνισμό και θα τερματίσει τη διαμάχη μεταξύ των δύο. Η ίδια αυτή η σταθερότητα επιπλέον θα εξυπηρετήσει τα δυτικά συμφέροντα ενώ θα στρέψει την Κύπρο οριστικά προς ευθυγράμμιση με τη Δύση. Επιπλέον η ύπαρξη των αμερικανικών εγκαταστάσεων επικοινωνίας πρέπει να συνεχιστεί. Αντιθέτως λιγότερη δυνατή ανάμειξη πρέπει να επιτευχθεί όσον αφορά το ζήτημα της Κύπρου και που ενδέχεται να υποχρεώσει την Ουάσιγκτον σε μεροληψία μεταξύ των δύο συμμάχων της.⁹⁸

---

⁹⁵ Heinz Richter στο Heinz Richter & Ανδρέας Στεργίου (επ.), *Το Κυπριακό με το Βλέμμα Των Ξένων*, (Αθήνα: ΡΟΕΣ/ΔΟΚΙΜΙΑ, 2006), 43

⁹⁶ Ciro Elliot Zoppo, "The Mediterranean in American Foreign Policy", (Estudios Internacionales, Vol. 3, No.1, 1982) 72

⁹⁷ FRUS, Volume X, doc. 356

⁹⁸ FRUS, National Security Report, doc. 347

V) Η αναθεώρηση του Συντάγματος και οι κρίσεις του 1963-64.

Με την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου επιτεύχθηκε μια έστω και προσωρινή εγκαθίδρυση ειρήνης στη νήσο. Η ειρηνική αυτή κατάσταση όμως πρόκειται να μεταβληθεί, καθώς πολύ σύντομα οι ατέλειες αυτές της εγκαθίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας άρχισαν να γίνονται εμφανείς, καθ' όλη την περίοδο έναρξης της λειτουργίας του νέου κράτους. Οι δύο κοινότητες καλούνταν να ζήσουν κάτω από ένα Σύνταγμα το οποίο παρουσιαζόταν ιδιαίτερα περίπλοκο και ανεφάρμοστο, επιδεινώνοντας την δύσκολη κατάσταση περί συνεννοήσεως και συνεργασίας των δύο κοινοτήτων.⁹⁹ Στα ίδια πλαίσια, οι Συμφωνίες παρείχαν προς τους Τουρκοκυπρίους υπέρμετρα δικαιώματα σε αναλογία με τον πραγματικό πληθυσμό τους σε τομείς εκλογικού χαρακτήρα, διοικητικούς καθώς και στον ίδιο τον αντιπρόεδρο ο οποίος θα ήταν Τούρκος και θα διέθετε το δικαίωμα αρνησικυρίας. Αυτή την παράμετρο χρησιμοποίησε και ο Καραμανλής όταν προειδοποιούσε τον Αμερικανό Πρέσβη, Ρίντλμπεργκερ, πως οι εκτεταμένες αρμοδιότητες του Αντιπροέδρου θα διατάρασσαν την ειρηνική κατάσταση στο νησί καθώς και την αποδοχή του από τους Κυπρίους.¹⁰⁰ Η πηγή των προβλημάτων αυτών που ανέκυπταν υπήρξε η ουσία του Συντάγματος το οποίο ναι μεν προσέδιδε ενιαία μορφή και όχι ομοσπονδιακή στο κράτος, ωστόσο το στοιχείο του δικοινοτικού συστήματος (ελληνική-τουρκική κοινότητα) ερχόταν σε αντίθεση με την ενιαία αυτή μορφή και αποσαφήνιζε τις εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις των δύο κοινοτήτων.¹⁰¹ Σημαντικό κεφάλαιο στον τομέα των διεθνών σχέσεων του νεοσύστατου κράτους, αποτέλεσε όμως και η στάση του Μακαρίου να ακροβατεί μεταξύ Δύσης και σοβιετικής Ανατολής. Ήδη από το 1959 ο Μακάριος προσπαθούσε να εξασφαλίσει στρατιωτική βοήθεια εκ μέρους των Δυτικών ενώ ταυτόχρονα διατηρούσε για πολιτικές σκοπιμότητες τις σχέσεις του με το ΑΚΕΛ. Η αντίδραση των Αμερικανών σε αντίστοιχο επίσημο αίτημα του υπήρξε αρνητική. Αντίθετα επιθυμητό

⁹⁹ Evanthis Hatzivasilliou, "Cyprus At The Crossroads, 1959-1963", (European History Quarterly), 2005, 528

¹⁰⁰ FRUS, 1958-1960, Eastern Europe Region, Soviet Union, Cyprus, Volume X, Part 1, doc. 320

¹⁰¹ Παύλος Τζεργιάς στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 38: 73-74

παρουσιάζεται από τις ΗΠΑ η βοήθεια αυτή να δοθεί από την Ελλάδα και την Τουρκία καθώς η οποιαδήποτε ανάμειξη τους συγκεντρώνει μεγάλες πιθανότητες να περιπλέξει τις σχέσεις των δύο χωρών με αυτές,¹⁰² άποψη που θα επιβεβαιωθεί αργότερα με το ξέσπασμα των κρίσεων ,ενώ παράλληλα ήδη η Ουάσιγκτον κατέληγε στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να συνδράμει στρατιωτικά χωρίς την είσοδο της Κύπρου στο ΝΑΤΟ. Σύμφωνα με το υπόμνημα του αμερικανικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων δεν ήταν επιθυμητό να παρουσιάζεται η Κύπρος ως νατοϊκή βάση στα μάτια των Σοβιετικών. Παρόλα αυτά ο Πρόεδρος Κέννεντυ είχε εκφράσει τις ανησυχίες του πως η μη ικανοποιητική παροχή βοήθειας θα ενδυνάμωνε το κομμουνιστικό ΑΚΕΛ και πρότεινε την ανάληψη, εκ μέρους των ΗΠΑ, της χρηματοδότησης ενός από τα τρία προγράμματα για την ενίσχυση της κυπριακής οικονομίας με βάθος πενταετίας. Τόνιζε μάλιστα πως «οι ΗΠΑ πρέπει να αναλάβουν πιο ενεργό ρόλο στην Κύπρο... για την περιθωριοποίηση και τον περιορισμό των κομμουνιστών».¹⁰³ Επιπλέον κατά τα προηγούμενα έτη ο Κέννεντυ δεν είχε αποφύγει να εκφράζει τον προβληματισμό του σχετικά με το ζήτημα. Κατά τον ίδιο η ανεπάρκεια που παρουσίαζε η κυβέρνηση του Μακαρίου σε συνδυασμό με τη δράση του ΑΚΕΛ υπήρξαν ιδιαίτερα ανησυχητικά.¹⁰⁴ Για το λόγο αυτό είχε ο ίδιος εγκρίνει το σχέδιο δράσης του αμερικανικού Συμβουλίου Ασφαλείας το οποίο περιελάμβανε ακριβώς αυτή την ανάληψη ενεργητικότερου ρόλου στο ζήτημα.¹⁰⁵ Παράλληλα η απόφαση του Μακαρίου να εισέλθει στο κίνημα των Αδεσμεύτων το 1961 λειτουργεί ως αποδεικτικό της καχυποψίας που εκφράζεται από τους Αμερικανούς στο πρόσωπο του.

Προκειμένου να κατανοηθεί η στάση των Αμερικανών κατά τα πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι χρήσιμο να γίνει αναφορά στην πολιτική των ΗΠΑ τη δεδομένη χρονική στιγμή. Όπως επισημάνθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο η έκθεση του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΠΑ, τόνιζε τη σημασία της Κύπρου για τις Ηνωμένες Πολιτείες. Υπήρξε ιδιαίτερος σημαντικό για τα αμερικανικά συμφέροντα, η Κυπριακή Δημοκρατία με την εγκαθίδρυση της, να αποτελέσει αφορμή συνεργασίας

---

¹⁰² FRUS, 1958-1960, doc. 324

¹⁰³ Jan Koura, *Διχοτομημένη νήσος, Ψυχρός Πόλεμος και Κυπριακό την περίοδο 1960-1974*, (Αθήνα: αλεξάνδρεια, 2021), 87-90

¹⁰⁴ FRUS, 1961-1963, Volume XVI, Eastern Europe, Cyprus, Greece, Turkey, doc. 248

¹⁰⁵ FRUS, 1961-1963, doc. 250

και σταθερότητας, παρά αιτία διαμάχης μεταξύ των τριών δυτικών συμμάχων Ελλάδας-Τουρκίας και Αγγλίας. Μια ενδεχόμενη κατάρρευση της Δημοκρατίας θα είχε καταστρεπτικές επιπτώσεις για την ελληνική Κυβέρνηση αλλά και για αυτή της Τουρκίας καθώς και για τις διμερείς σχέσεις των δύο, ενώ θα αναζωογονούσε τις φωνές υπέρ της Ένωσης και της διχοτόμησης αντίστοιχα. Ταυτόχρονα η μνεία που γίνεται την περίοδο εκείνη για τον Πρωθυπουργό Καραμανλή τον οποίο οι Αμερικανοί επιθυμούν στην εξουσία, είναι ενδεικτική του αμερικανικού σκεπτικού καθώς ενδεχόμενη ανάδειξη Κυβερνήσεως αρνητικής προς την πολιτική του επί του κυπριακού θα χειροτέρευε την ήδη ρευστή κατάσταση στο νησί. Στις 2 Ιουνίου του 1962 πραγματοποιήθηκε επίσκεψη του προέδρου Μακαρίου στις ΗΠΑ, ο οποίος κατόπιν προσκλήσεως του Κέννεντυ μετέβη στην Ουάσιγκτον για συνομιλίες. Στη συζήτηση ο πρόεδρος Κέννεντυ δεν έχασε την ευκαιρία να υπενθυμίσει στον Μακάριο τη σημασία της εφαρμογής των συμφωνηθέντων στη Ζυρίχη και το Λονδίνο ενώ τόνιζε πως οι Συμφωνίες υπήρξαν η καλύτερη δυνατή επιλογή τη δεδομένη στιγμή.¹⁰⁶ Όπως περιγράφει ο Γουίλιαμ Μπράμπек, εκτελεστικός Γραμματέας του αμερικανικού Υπουργείου Εξωτερικών, η συνάντηση των δύο ηγετών υπήρξε επισφράγισμα της διάθεσης των ΗΠΑ να διαδραματίσουν πιο ενεργό ρόλο σε σχέση με το παρελθόν καθώς και να πείσουν κάθε δημόσιο τομέα της Κύπρου προς αυτή τη κατεύθυνση.¹⁰⁷ Η δήλωση Κέννεντυ περί πιστής εφαρμογής των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου δεν είναι τυχαία. Μπορεί η Κύπρος να μην ανήκει στη Βορειοατλαντική Συμμαχία, παρά τη "Συμφωνία Κυρίων" που είχε προηγηθεί μεταξύ Καραμανλή και Μεντερές να την εντάξουν στο ΝΑΤΟ, ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν πρέπει αυτή να αφεθεί να παρεισφρήσει στη σοβιετική σφαίρα επιρροής ξεφεύγοντας έτσι από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις και δυτικές συμμάχους. Σύμφωνα με τον Βαγγέλη Κουφουδάκη η μη ένταξη στο ΝΑΤΟ υπήρξε αποτέλεσμα της εχθρικής στάσης της Συμμαχίας απέναντι στον σφοδρό ανταποικιακό αγώνα των Κυπρίων, ενώ οι Κύπριοι πίστευαν ακράδαντα πως μια εισχώρηση στο ΝΑΤΟ θα επέφερε λύσεις επί του ζητήματος που θα βασιζόνταν στα συμφέροντα των δυτικών και όχι σε αυτά της Κυπριακής

¹⁰⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), 3: 40-41

¹⁰⁷ FRUS, 1961-1963, doc. 262

Δημοκρατίας.¹⁰⁸ Παράλληλα στην Ελλάδα η πολιτική κατάσταση παρουσιάζεται ρευστή καθώς ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη η διαμάχη Παπανδρέου-Καραμανλή με τον ανένδοτο αγώνα του πρώτου σε πλήρη εφαρμογή. Η αμερικανική επιρροή ήταν εμφανέστατη σε όλους του τομείς ενώ Κυβέρνηση και ανάκτορα λειτουργούσαν ήδη υπό το βάρος των κατηγοριών περί ενεργειών ως υποχείρια των Αμερικανών στον λυσσαλέο αντικομμουνιστικό αγώνα που έχουν εξαπολύσει οι ΗΠΑ και στην Ελλάδα, στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου που δεσπόζει στο διεθνές σύστημα.

Αναθεώρηση και έναρξη κρίσης:

Το 1963 ο πρόεδρος Μακάριος γνωστοποιούσε προς τις ΗΠΑ, μέσω του Πρέσβη τους στο νησί Φρέιζερ Γουίλκινς, πως σκεφτόταν πολύ σοβαρά την ανάληψη πρωτοβουλιών προς αναθεώρηση του Συντάγματος. Οι προθέσεις αυτές του Μακαρίου αποτελούν το έναυσμα της αμερικανικής ενασχόλησης με την Κύπρο την κρίσιμη αυτή περίοδο. Η αντίδραση του Γουίλκινς δεν μπορεί να θεωρηθεί σε καμία περίπτωση ως διαφορετική από την γραμμή που ακολουθούν οι ΗΠΑ και η επισήμανση του για προτίμηση της Ουάσιγκτον σε απευθείας συνομιλίες μεταξύ των δύο κοινοτήτων έρχεται για να το επιβεβαιώσει.¹⁰⁹ Ίδια άποψη με τον Μακάριο εκφράζεται στην περίπτωση αυτή και από την πλευρά της Ελλάδας μέσω του Υπουργού Εξωτερικών Σοφοκλή Βενιζέλου σε συζητήσεις με στελέχη του Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Η άποψη αυτή εμπεριέχει συμφωνία απόψεων μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου όσον αφορά την αναγκαιότητα ορισμένων τροποποιήσεων επί του Συντάγματος. Ο Ντίν Ράσκ από τη θέση του Υπουργού Εξωτερικών σημειώνει πως η προτροπή των ΗΠΑ προς τον Βενιζέλο υπήρξε παρόμοια με αυτή προς τον Μακάριο. Συμφέρον των ΗΠΑ είναι η ύπαρξη ομαλών ελληνοτουρκικών σχέσεων και εξεύρεση λύσης μέσω διαπραγματεύσεων. Όσον αφορά την οπτική των Αμερικανών αυτή μπορεί να χωρισθεί σε δύο παρατηρήσεις του Ράσκ. Πρώτον, σχετικά με την Κύπρο, πρέπει να γίνει κατανοητό στον Μακάριο πως οι συνεχείς αναφορές του σε τροποποιήσεις έχουν αρχίσει να ενοχλούν ιδιαίτερα την Ουάσιγκτον η οποία υποστηρίζει ότι τέτοιες ενέργειες θέτουν σε κίνδυνο τη συνεργασία των εμπλεκόμενων πλευρών. Δεύτερον, υπήρχε πεποίθηση στους αμερικανικούς κύκλους πως η ελληνική πλευρά είχε διαβάσει λανθασμένα τις

¹⁰⁸ Βαγγέλης Κουφουδάκης στο Κώνστας & Τσαρδανίδης (επ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, (Αθήνα: Σάκκουλας, 1989), 101

¹⁰⁹ FRUS, 1961-1963, doc. 295

αντίστοιχες βρετανικές απόψεις ώστε να συμφωνεί με αλλαγές στο Σύνταγμα.¹¹⁰ Γίνεται κατανοητό συνεπώς ότι οι ΗΠΑ ίσως ήδη να προέβλεπαν ανάφλεξη των εντάσεων στην Κύπρο. Προκειμένου να προλάβουν τις εξελίξεις αυτές οι Αμερικανοί προέτρεψαν τους δύο ηγέτες, Μακάριο και Κιουτσούκ, να παραμείνουν πιστοί στα συμφωνηθέντα της Ζυρίχης και του Λονδίνου και να αναθέσουν το ενδεχόμενο αναθεώρησης στις εγγυήτριες δυνάμεις ώστε στην πορεία οι δύο κοινότητες να δύνανται να τροποποιήσουν τα σημεία που θα έκριναν ότι επιδέχονται αλλαγής.¹¹¹

Τον Νοέμβριο, ωστόσο του ίδιου έτους, ο αρχιεπίσκοπος προέβη στην κατακριτέα τόσο από τους συγχρόνους του, όσο και από μεταγενέστερους μελετητές, κίνηση για να αναθεωρήσει το Σύνταγμα της Κύπρου σε "13 σημεία" τα οποία έκρινε πως δεν συμβάλλουν στην ομαλή του λειτουργία.¹¹² Οι προτάσεις αναθεώρησης του Συντάγματος από τον Μακάριο κατατέθηκαν στον αντιπρόεδρο, Φαζίλ Κιουτσούκ, καθώς και στις εγγυήτριες δυνάμεις παρά την προσπάθεια των Αμερικανών να πείσουν τις δύο κοινότητες στο νησί να συζητήσουν επί του θέματος. Η ήδη έκρυθμη κατάσταση έμελλε να καταλήξει σε κρίση τα Χριστούγεννα του 1963 όταν σημειώθηκαν συμπλοκές στο νησί αποκαλύπτοντας την παντελή έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο κοινοτήτων.¹¹³ Σημαντικός παράγοντας της κρίσης υπήρξε και η άμεση απόρριψη από την Τουρκία των προτάσεων του Μακαρίου γεγονός που οι ΗΠΑ δεν εξέλαβαν θετικά καθώς εκμηδένιζε την όποια πιθανότητα συζήτησης μεταξύ των εμπλεκομένων. Για άλλη μια φορά συνεπώς η Ουάσιγκτον έβλεπε την ένταση και τη βία στην Κύπρο να θέτουν την Ελλάδα και την Τουρκία σε κατάσταση διένεξης, μόλις λίγα χρόνια από την επίτευξη συμφωνίας. Η κατάσταση από πλευράς ΗΠΑ φαίνεται να περιπλέκεται με τη δολοφονία του Κέννεντυ νωρίτερα τον Νοέμβριο του 1963 και την ανάληψη της εξουσίας από τον Λίντον Τζόνσον ο οποίος μέχρι τότε δεν είχε επαρκή ενημέρωση επί του ζητήματος. Σύμφωνα με το Βαγγέλη Κουφουδάκη πιεστικότερος παράγοντας για τους Αμερικανούς την περίοδο εκείνη υπήρξε ο άμεσος

---

¹¹⁰ FRUS. 1961-1963, doc. 297

¹¹¹ Jan Koura, ο.π., 102

¹¹² Παύλος Τζεργιάς στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Εκδοτική Αθηνών, 2021) 38: 75

¹¹³ Σωτήρης Ριζάς, *Ένωση Διχοτόμηση Ανεξαρτησία, Οι ΗΠΑ και η Βρετανία στην Αναζήτηση Λύσης για το Κυπριακό*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2000), 38-39

τερματισμός των αιματηρών επεισοδίων στην Κύπρο και η επιστροφή στο προηγούμενο καθεστώς των Συμφωνιών. Η λύση της ανακωχής μεταξύ των δύο κοινοτήτων φαίνεται πως εξυπηρετούσε την Ουάσιγκτον από την άποψη ότι έδινε σε αυτή την ευκαιρία να επενδύσει εκ νέου στις ελληνοτουρκικές σχέσεις κυρίως όμως να αποφευχθεί μια πολεμική διένεξη μεταξύ των δύο συμμάχων της.¹¹⁴ Η αναφορά του Τζόνσον στην κρίση ως «σοβαρή ανησυχία» (*grave anxiety*) στην επιστολή προς τον Μακάριο και τον Κιουτσούκ είναι ενδεικτική της αντιμετώπισης των ΗΠΑ τη συγκεκριμένη περίοδο. Στο ίδιο πλαίσιο, μέσω του Ντήν Ράσκ, οι ΗΠΑ καλούσαν τις Κυβερνήσεις Ελλάδος, Τουρκίας και Κύπρου σε επίδειξη ψυχραιμίας και αυτοσυγκράτησης.¹¹⁵ Την κατάσταση αυτή στο νησί επιχείρησε να εκμεταλλευτεί η Άγκυρα προκειμένου να εφαρμόσει το διχοτομικό σχέδιο της απειλώντας ανοιχτά με επέμβαση κατά τις τελευταίες μέρες του 1963. Τη νύχτα της 27^{ης} Δεκεμβρίου, γνωστοποιήθηκε μέσω του Υπουργού Εξωτερικών, Κυπριανού, πως οι πληροφορίες μιλούσαν για τουρκική εισβολή. Αντίστοιχα, και αφότου ενημερώθηκε, ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, Σοφοκλής Βενιζέλος επικοινωνήσε με τον Αμερικανό Πρόσβη, Χένρι Λαμπούις, ζητώντας την αμερικανική παρέμβαση προς αποτροπή της επιθετικής ενέργειας της Τουρκίας. Είναι αποδεκτό από τους μελετητές πως ο Πρόεδρος Τζόνσον είχε αποτρέψει την τουρκική εισβολή ασχολούμενος ο ίδιος προσωπικά με το θέμα. Η ενέργεια αυτή που απέτρεψε την τουρκική εισβολή φαίνεται να είναι η αποστολή από τον Τζόνσον τόσο σε Ελλάδα όσο και σε Τουρκία του διοικητή του ΝΑΤΟ, Λέμνιτζερ.¹¹⁶ Η αποστολή Λέμνιτζερ μπορεί να χαρακτηριστεί ως προσπάθεια των ΗΠΑ να υπενθυμίσουν προς Ελλάδα και Τουρκία την κοινή συμμαχική τους σχέση και την υποχρέωση υπό αυτό το πλαίσιο σε διαπραγματεύσεις μεταξύ τους. Την ίδια στιγμή ο Νίκος Κρανιδιώτης επιχειρεί και μία ανάλυση της αμερικανικής στάσης. «*Ήταν φανερό*», ισχυρίζεται «*ότι ο Πρόεδρος Τζόνσον έκρινε ότι τα συμφέροντα των ΗΠΑ απαιτούσαν τη στιγμή εκείνη, να αποτραπεί ένας Ελληνοτουρκικός πόλεμος, και οι υφιστάμενες αντιθέσεις να διευθετηθούν μέσα στα*

¹¹⁴ Van Coufoudakis, "US Foreign Policy and the Cyprus Question: An Interpretation", (Millenium: Journal of International Studies, 1976), Vol. 5, No. 3, 246

¹¹⁵ Jan Koura, ο.π., 104

¹¹⁶ Van Coufoudakis, ο.π., 247

στενά συμμαχικά πλαίσια.» και αυτό διότι η Σοβιετική Ένωση είχε ήδη ενημερώσει τον Μακάριο πως μια επίθεση εναντίον της Κύπρου δεν θα την άφηνε αδιάφορη.¹¹⁷

Στις 3 Νοεμβρίου ο Καραμανλής, που όπως αναφέρθηκε προηγουμένως έχαιρε της στήριξης των ΗΠΑ, ηττήθηκε στην εκλογική αναμέτρηση παραδίδοντας την κυβέρνηση της χώρας στον Γεώργιο Παπανδρέου, ο οποίος δεν απέφευγε να ανακινεί το κυπριακό ζήτημα καθώς θεωρούσε τις Συμφωνίες «*προδοσία και εθνικό έγκλημα*» ενώ ταυτόχρονα δεν αρνούνταν τις σκέψεις της Κυβέρνησης του για αλλαγή του καθεστώτος στην Κύπρο¹¹⁸ γεγονός που επιβεβαίωσε και σε αγόρευση του στη Βουλή το 1964 αναφέροντας πως «*...ως είχαν αι συνθήκαι της Ζυρίχης και του Λονδίνου δεν ήταν εφαρμόσιμοι. Το καθεστώς δεν ήταν βιώσιμο. Και υφίσταται ανάγκη νέας λύσεως.*»¹¹⁹. Η κρίση του Δεκεμβρίου-Ιανουαρίου και η εξέλιξη που αυτή λάμβανε υπήρξε ωστόσο και η αιτία για τη δημιουργία ενός σχεδίου υπό την Αγγλία και τις ΗΠΑ, γνωστό ως αγγλοαμερικανικό σχέδιο στα χρονικά του κυπριακού ζητήματος. Το σχέδιο αυτό δύναται να αποδείξει την ανάγκη από πλευράς Ουάσιγκτον να τερματίσει την κρίση ακόμα και αν χρειαστεί να προβεί σε πρωτοβουλίες ανεξάρτητα από την Ελλάδα ή την Τουρκία. Πρόκειται επομένως για μια ακόμη χαρακτηριστική περίπτωση ύπαρξης αυξημένου αμερικανικού ενδιαφέροντος για το ζήτημα. Το συγκεκριμένο σχέδιο προέβλεπε την εγκατάσταση στο νησί ειρηνευτικής δύναμης αποτελούμενης από δυνάμεις του NATO για τρεις μήνες. Παράλληλα η Ελλάδα και η Τουρκία θα δεσμεύονταν να μην επέμβουν για το διάστημα αυτό στο νησί τη στιγμή που η ειρηνευτική δύναμη θα εκτελούσε την αποστολή της, ενώ θα διοριζόταν μεσολαβητής από χώρα του NATO (εκτός όμως των ΗΠΑ της Ελλάδας ή της Τουρκίας).¹²⁰ Το σκεπτικό του σχεδίου αυτού αποτελεί επίσης, όπως φαίνεται, παράδειγμα της στρατηγικής της Ουάσιγκτον να προσδώσει ακόμα μια φορά νατοϊκό χαρακτήρα στο ζήτημα και να ωθήσει τις εξελίξεις μακριά από τις αίθουσες του ΟΗΕ όπου η σοβιετική ενασχόληση θα ήταν αδύνατον να αναχαιτισθεί. Στο σημείο αυτό

¹¹⁷ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008), 3: 99-100

¹¹⁸ Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία Και Πολιτική Του Κυπριακού*, (Κέδρος, 2004) 3: 404-405

¹¹⁹ Παύλος Πετρίδης, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και Το Κυπριακό Ζήτημα (1954-1964)*, (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1998), 193

¹²⁰ Νίκος Παναγιωτίδης, *Το Κυπριακό στη Διεθνή Πολιτική, Οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα πολλά πρόσωπα του Άγγλο-Αμερικανικού Ηγεμονισμού, 1964-1984*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2015), 48

κρίνεται αναγκαίο να τονιστεί η εκ νέου προσπάθεια του Τζόνσον να μεταφέρει προς την Ελλάδα και τον Παπανδρέου τις απόψεις της Κυβέρνησης του. Σε μήνυμα του ίδιου προς τον Έλληνα πρωθυπουργό τονίζεται συντεταγμένα και επανειλημμένα η ανάγκη να βρεθεί κοινό σημείο επαφής ώστε να αποφευχθεί μια σύγκρουση. Οι ΗΠΑ παρουσιάζονται έτοιμες την κρίσιμη στιγμή να κάνουν οτιδήποτε δυνατό προς την κατεύθυνση αυτή. Αυτό συνάδει με την άποψη πως ΗΠΑ και εγγυήτριες δυνάμεις οφείλουν σε απόλυτο βαθμό να συνεργαστούν. Είναι μάλιστα προτροπή του Τζόνσον να επιδείξει η Ελλάδα στάση εμπιστοσύνης έναντι του ίδιου και της πολιτικής της Κυβέρνησης του.¹²¹ Κατά τον Παναζή Τερλεξή, η ενεργοποίηση της σοβιετικής ενασχόλησης με το ζήτημα (μέσω της επιστολής του Χρυστόφ προς τις νατοϊκές δυνάμεις) υπήρξε μια εξαιρετικά σημαντική αφορμή για ενεργότερη συμμετοχή των Αμερικανών σε συνδυασμό με την αγγλική αδυναμία επιβολής της ειρήνης και την ευθεία απειλή για εισβολή από την Τουρκία. Η Ουάσιγκτον δεν επιθυμούσε σε καμία περίπτωση την σοβιετική ανάμειξη και για τον λόγο αυτό η ενασχόληση της στο ζήτημα παρουσιαζόταν πλέον πιο επιτακτική από ποτέ. Η αποστολή του Υφυπουργού Τζώρτζ Μπόλ στις πρωτεύουσες της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Κύπρου, αποσκοπούσε ακριβώς στην επίλυση του ζητήματος στα ενδοσυμμαχικά πλαίσια προκειμένου να αποτραπεί μια σοβιετική ανάμειξη ειδικά σε περίπτωση μια νέας προσφυγής στον ΟΗΕ εκ μέρους του Μακαρίου.¹²² Αυτό γίνεται σαφές και από την προσωπική συζήτηση μεταξύ Τζόνσον και Μπόλ κατά την οποία ο Αμερικανός πρόεδρος εκθέτει την άποψη του για αποστολή του ΝΑΤΟ στο νησί σε βάρος μια αντίστοιχης του ΟΗΕ.¹²³

Αναζωπύρωση της κρίσης και νέα τουρκική απειλή:

Η προσωρινή ωστόσο αποτροπή της τουρκικής εισβολής που επετεύχθη με την αποστολή του Μπόλ, δεν αποδείχθηκε ικανή να καθησυχάσει την Τουρκία η οποία απείλησε εκ νέου τον Ιούνιο του 1964. Μάλιστα αυτή τη φορά το ενδεχόμενο εισβολής διαφαινόταν πιο πιθανό από ποτέ καθώς ο Αμερικανός πρέσβης στην Άγκυρα είχε

¹²¹ FRUS, 1964-1968, Volume XVI, Greece, Cyprus, Turkey, doc. 16

¹²² Παναζής Τερλεξής, ο.π., 413-414

¹²³ FRUS, 1964-1968, doc. 2

λάβει πληροφορίες που μιλούσαν για οριστική απόφαση εκ μέρους των Τούρκων να επέμβουν στρατιωτικά. Οι Αμερικανοί φαίνεται πως γνώριζαν ήδη από τον Απρίλιο τα σχέδια της Τουρκίας για στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Κύπρο και προσπάθησαν να μεταπείσουν αυτήν από την ανάληψη τέτοιου είδους δράσης. Σε συζητήσεις κατά τους μήνες της κρίσης Αμερικανοί αξιωματούχοι, ακόμα και ο ίδιος ο πρόεδρος, διεμήνυαν προς την Άγκυρα τις ανησυχίες τους για τις εμφανείς τουρκικές προετοιμασίες. Δεν τίθεται αμφιβολία πως οι ΗΠΑ έκαναν τα πάντα για να αποτραπεί πολεμική διένεξη και αυτό αποδεικνύεται και από τις συζητήσεις ακόμα και για παραχωρήσεις εδαφικών ανταλλαγμάτων ώστε να μεταπεισθεί η Τουρκία. Σαφώς η λύση αυτή δεν έβρισκε πρόσφορο έδαφος στην Ελλάδα και δεν θα μπορούσε να ευδοκιμήσει. Ταυτόχρονα η ελληνική εξωτερική πολιτική φαινόταν εξίσου αποφασισμένη να προασπίσει τα συμφέροντα της Ελλάδας στην Κύπρο και αυτός είναι ο λόγος που ο πρέσβης στην Τουρκία, Ρέιμοντ Χέιρ απευθύνει έκκληση σε δραματικό σχεδόν τόνο προς την Ελλάδα και το Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Για να μεταβληθεί η τουρκική δράση, η Ελλάδα θα πρέπει άμεσα να δώσει κάτι, («...something to give...»).¹²⁴ Επιπρόσθετα η είδηση της απόφασης για επέμβαση θορύβησε σε τεράστιο βαθμό τις ΗΠΑ και οδήγησε στην επιστολή του Προέδρου Τζόνσον (συντεταγμένη από του Μπόλ και Ράσκ) προς τον Τούρκο Πρωθυπουργό Ινονού. Η επιστολή, σε ιδιαίτερα αυστηρό ύφος, καλούσε την Τουρκία να αναβάλει τα όποια σχέδια της καθώς αυτά δεν είχαν συζητηθεί και κυρίως δεν είχαν λάβει έγκριση από την Ουάσιγκτον. «*Θα πρέπει να σας ζητήσω να αναλάβετε την ευθύνη της αποδοχής της πλήρους συζητήσεως της καταστάσεως με τις Ηνωμένες Πολιτείες, προτού προβείτε σε οποιαδήποτε ενέργεια*» έγραφε ο Τζόνσον, για να συμπληρώσει με διπλωματικό τρόπο ότι «*οι σύμμαχοι σας στο NATO δεν είχαν την ευκαιρία να αποφασίσουν αν είναι υποχρεωμένοι να προστατεύσουν την Τουρκία κατά της Σοβιετικής Ενώσεως... Σε περίπτωση που δεν έχω την διαβεβαίωση σας, ότι δεν θα λάβετε καμία απόφαση πριν συζητήσουμε περαιτέρω και λεπτομερώς την κατάσταση...θα ζητήσω επείγοντως την έκτακτη σύγκλιση του Συμβουλίου του NATO και του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ*». ¹²⁵ Παράλληλα ο Πρόεδρος Τζόνσον δεν δίστασε να προειδοποιήσει τον Ινονού πως τυχόν επέμβαση στη νήσο θα πυροδοτούσε πόλεμο μεταξύ της χώρας του και της Ελλάδας ενώ η Σοβιετική Ένωση δεν θα αντιμετώπιζε

¹²⁴ FRUS, 1964-1968, doc. 50

¹²⁵ Πανταζής Τερλεξής, ο.π., 415-416

πλέον εμπόδια για να επέμβει στο κυπριακό και να αποσταθεροποιήσει το ΝΑΤΟ.¹²⁶ Όπως αποδεικνύεται το αυστηρό μήνυμα του Τζόνσον ήταν αρκετό για να αποσοβήσει την τουρκική επέμβαση. Στο σημείο αυτό όμως παρατηρείται στροφή των αμερικανικών πιέσεων στην Ελλάδα. Η εντολή που δόθηκε στον πρέσβη των ΗΠΑ στην Ελλάδα ήταν ακριβώς προς στην κατεύθυνση αυτή. Συγκεκριμένα έπρεπε να γίνει σαφές προς την Ελληνική Κυβέρνηση ότι ο πόλεμος αποφεύχθηκε την ύστατη στιγμή και πως ο κίνδυνος ελληνοτουρκικού πολέμου δεν έχει ακόμα εξαλειφθεί. Θέση του Τζόνσον υπήρξε πως στο μέλλον οι ΗΠΑ ενδέχεται να μην καταφέρουν να ανακόψουν τα τουρκικά σχέδια και πως πρέπει άμεσα να επανέλθουν οι συζητήσεις μεταξύ των δύο χωρών. Σε αυτό το μοτίβο έγινε προσπάθεια από τις ΗΠΑ ώστε να υπάρξουν συζητήσεις μεταξύ Παπανδρέου και Ινονού στην Ουάσιγκτον αν και ο πρώτος παρουσιάζεται από τα διαθέσιμα στοιχεία ως αρνητικός στην εν λόγω ιδέα, υποστηρίζοντας πως ο ΟΗΕ και όχι οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να δώσουν λύση στο κυπριακό.¹²⁷ Κατά την κρίσιμη περίοδο των μηνών αυτών παρατηρείται σύμπλευση απόψεων μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ αναφορικά με τον Μακάριο που κατά γενική ομολογία έτεινε να περιπλέκει διαρκώς την κατάσταση. Ο Μπόλ παρουσιάζει τη σύγκλιση αυτή των απόψεων στην έκθεση του προς τον Τζόνσον στις 11 Ιουνίου. Για πρώτη φορά η Ελληνική Κυβέρνηση παρουσιάζεται εξαιρετικά ανήσυχη για το ενδεχόμενο ενός πολέμου με την Τουρκία, ενώ ο Παπανδρέου δεν έκρυβε την θέληση του για περιορισμό του Μακαρίου σε αντίθεση με τις πεποιθήσεις των προηγούμενων μηνών για συμμετοχή του ίδιου σε συζητήσεις για το κυπριακό. Πλέον οι πιέσεις της Ελλάδας για αμερικανική επέμβαση στην κρίση παρουσιάζονται έντονες σε πολύ μεγάλο βαθμό. Αυτό που προτείνεται από τον Μπόλ στον Τζόνσον είναι η διαμεσολάβηση των ΗΠΑ για διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών κάτι που φαίνεται να έρχεται σε συμφωνία με τον Παπανδρέου στο ότι δεν κρίνεται απαραίτητη η συμμετοχή του αρχιεπισκόπου σε αυτές.¹²⁸

Αδιαμφισβήτητα το κύριο μέλημα των υπευθύνων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής διαφαίνεται να είναι η εξασφάλιση της αποφυγής συρράξεως μεταξύ δύο

¹²⁶ Γιάννης Σακκάς, *Η Ελλάδα στη Μεσόγειο 1950-2004*, (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015), 65

¹²⁷ H.W. Brands, "America Enters the Cyprus Tangle, 1964", (Middle Eastern Studies, 2006), 355

¹²⁸ FRUS, 1964-1968, doc. 64

μελών του NATO γεγονός που ισοδυναμεί με οριστική κατάρρευση της νοτιοανατολικής πτέρυγας της Συμμαχίας και ταυτόχρονα σοβιετική διείσδυση στο νησί και κατ' επέκταση στον τομέα της Μέσης Ανατολής. Την ίδια άποψη παρουσιάζει και ο Νίκος Κρανιδιώτης επιβεβαιώνοντάς το γεγονός πως η πραγματοποίηση της εισβολής από τους Τούρκους και ακολούθως η έναρξη ελληνοτουρκικού πολέμου θα αποτελούσε καίριο πλήγμα τόσο για το NATO όσο και για την ίδια την αμερικανική πολιτική στην ευρύτερη περιοχή.¹²⁹ Επιπρόσθετα, ο Αλέξης Ηρακλείδης προκειμένου να καταδείξει τη σημασία της νήσου στα νατοϊκά σχέδια χρησιμοποιεί τον όρο «αβύθιστη βάση».¹³⁰ Η χρήση της φράσης από τον συγγραφέα, επιβεβαιώνει την στρατηγική σημασία της Κύπρου σε μια περίοδο που η σοβιετική προσπάθεια επιρροής στην περιοχή γίνεται φανερό τόσο από την στήριξη στον Μακάριο από την Μόσχα, όσο και από τη δήλωση του Χρουστσόφ ότι η επέμβαση των Τούρκων θα κινητοποιούσε την χώρα του προς υπεράσπιση του νησιού. Συνεπώς τα βαθύτερα αίτια της αμερικανικής ανάμειξης πηγάζουν περισσότερο από τις επιπτώσεις της πρωτοβουλίας του Μακαρίου να αναθεωρήσει το Σύνταγμα παρά από την πρωτοβουλία αυτή καθ' αυτή ενώ δεν ήταν μυστικό στους αμερικανικούς κύκλους της κυβέρνησης Τζόνσον, πως ο Μακάριος αποτελούσε εμπόδιο καθώς στο πρόσωπο του διέκριναν τον σημαντικότερο λόγο της μη ύπαρξης ειρήνης στην Κύπρο. Γίνεται φανερό επίσης με την επιστολή Τζόνσον, όπως και με την πρόσκληση των δύο ηγετών, Παπανδρέου και Ινονού στις ΗΠΑ, πως η Ουάσιγκτον επιδιώκει με κάθε τρόπο την μεταφορά την ζητήματος από τη διεθνή σκακιέρα προς τα αυστηρά πλαίσια της νατοϊκής συμμαχίας. Σε αντίθεση με την προσπάθεια των Αμερικανών να παρουσιάσουν το κυπριακό ζήτημα ως καθαρά ελληνοτουρκική υπόθεση, η ελληνική πλευρά είχε ήδη εκφράσει την αντίθεση της μέσω του Παπανδρέου. Ο Έλληνας Πρωθυπουργός δεν δίσταζε να γνωστοποιεί προς τις ΗΠΑ τη θέση πως το κυπριακό δεν είναι ελληνοτουρκική διαφορά αλλά αφορά θέματα αρχής, όπως είναι η ανεξαρτησία και η αυτοδιάθεση και επομένως η διεθνής κοινότητα θα έπρεπε να έχει λόγο.¹³¹ Αυτή υπήρξε και η αιτία της σθεναρής αντίστασης του ίδιου να συναντηθεί με τον Ινονού υπό την αιγίδα του Τζόνσον εκφράζοντας έτσι την διαφορά των

¹²⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2008), 3: 190

¹³⁰ Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση*, (Αθήνα: ΣΙΔΕΡΗΣ, 2002), 304

¹³¹ Γιάννης Σακκάς, ο.π., 67

προσεγγίσεων του ζητήματος μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ. Στην αντίληψη των ΗΠΑ ο ΟΗΕ αποτελούσε πλέον πεδίο συζητήσεων για θέματα που αφορούν κράτη του Τρίτου Κόσμου, ενώ όπως αποδείχθηκε με τη διεθνοποίηση της δεκαετίας του 1950 η σοβιετική ανάμειξη δεν αντιμετώπιζε εμπόδια στα πλαίσια του Οργανισμού. Η ανάμειξη αυτή ακριβώς φαίνεται να είναι η “κρυφή” ανησυχία των ΗΠΑ καθώς μόνο αρνητικές επιπτώσεις θα μπορούσε να επιφέρει στην νατοϊκή συμμαχία και την συνοχή και ομαλή λειτουργία της στην περιοχή. Ο έλεγχος της κατάστασης στην Κύπρο από το NATO και όχι από εξωγενείς παράγοντες, όπως η Σοβιετική Ένωση ή ακόμα και η σύνταξη με τους Αδέσμευτους, έδινε επίσης στις ΗΠΑ την δυνατότητα να περιορίσουν τον Μακάριο και τις απρόβλεπτες ενέργειες του και για τον οποίο ο Βαγγέλης Κουφουδάκης πληροφορεί πως ήδη θεωρούνταν ο «Κάστρο της Μεσογείου» ενώ η Κύπρος αντίστοιχα η «Κούβα της Μεσογείου» παραλληλίζοντας τον αρχιεπίσκοπο και το κυπριακό ζήτημα με την κατάσταση στο νησί της Καραϊβικής.¹³²

VI) Η αμερικανική ανάμειξη μέσω του σχεδίου Άτσεσον.

Στις αμερικανικές προσπάθειες για εξεύρεση λύσης στο κυπριακό σημαντική θέση κατέχει η μεσολάβηση μέσω του Ντίν Άτσεσον. Το ψήφισμα του ΟΗΕ τον Μάρτιο του 1964 που νομιμοποιούσε την Κυπριακή Κυβέρνηση και τον Μακάριο και εγκαθιστούσε στο νησί μεσολαβητή και ειρηνευτική δύναμη, αποτέλεσε ασπίδα για την Κυπριακή Δημοκρατία έναντι της Τουρκίας κατά τις συνεχείς κλιμακώσεις των κρίσεων της περιόδου εκείνης. Ως πρώτος μεσολαβητής του ΟΗΕ στην Κύπρο ορίστηκε ο Σάκαρι Τουομόγια ο οποίος επιχείρησε συζητήσεις με εκπροσώπους τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας που έμειναν στην ιστορία ως Διάσκεψη της Γενεύης. Το ίδιο έπραξε και ο Αμερικανός απεσταλμένος Ντίν Άτσεσον που σύντομα εξελίχθηκε σε ηγετικό πρόσωπο των αμερικανικών προσπαθειών για επίλυση του ζητήματος. Ο ενισχυμένος αυτός ρόλος που απέκτησε ο Άτσεσον λειτουργεί ως

¹³² Van Coufoudakis, “US Foreign Policy and the Cyprus Question: An Interpretation”, (Millennium, Journal of International Studies, Vol.5, No.3, 1976), 267-274

αποδεικτικό του έντονου αμερικανικού ενδιαφέροντος την δεδομένη περίοδο όπως αποδείχθηκε μέσω των προσπαθειών του Αμερικανού διπλωμάτη.

Η επένδυση σε συνομιλίες φαίνεται πως κατά κάποιο τρόπο επιβλήθηκε από την Ουάσιγκτον μέσω πιέσεων προς την Αθήνα προς την κατεύθυνση αυτή. Συγκεκριμένα στις 2 Ιουλίου 1964 ο Τζόνσον είχε φροντίσει να προειδοποιήσει τον Παπανδρέου πως οι ΗΠΑ είχαν εξαντλήσει τις δυνατότητες αποτροπής μιας τουρκικής επέμβασης και πως πλέον η ευθύνη για διατήρηση της ειρήνης έγκειται αποκλειστικά στις αποφάσεις της Ελλάδας¹³³, ενώ στο ίδιο πλαίσιο κινούνταν και οι προτροπές του σε ελληνοτουρκικό διάλογο μέσω του Άτσεσον στην Γενεύη.

Η τουρκική πλευρά προσέγγιζε τις συνομιλίες με τον Άτσεσον στην βάση της πιστής εφαρμογής των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου ενώ η ελληνική πλευρά προωθούσε τη λύση της αδέσμευτης ανεξαρτησίας με εγγυήσεις για τον τουρκοκυπριακό πληθυσμό και ως ύστατη υποχώρηση δεχόταν την παραχώρηση μιας βάσης στην Τουρκία ως αντάλλαγμα. Μια άλλη άποψη, αυτή του Νίκου Παναγιωτίδη, υποστηρίζει πως η μεσολάβηση Άτσεσον είχε ως σκοπό την επίτευξη της ένωσης με ταυτόχρονη εισαγωγή της διχοτόμησης «από την πίσω πόρτα».¹³⁴ Είναι αποδεκτό ωστόσο, πως εξ' αρχής οι Αμερικανοί βρίσκονταν μπροστά στο αδιέξοδο των δύο εκ διαμέτρου αντικρουόμενων συμφερόντων και επιδιώξεων των συμμάχων τους. Οι μελετητές έχουν καταλήξει στην πλειοψηφία τους στο γεγονός πως το σχέδιο που πρότεινε ο Άτσεσον κατά τις εργασίες της Γενεύης δεν υπήρξε στην πραγματικότητα ένα και μοναδικό αλλά ότι υπήρξαν δύο εκδοχές του σχεδίου αυτού. Το σχέδιο Άτσεσον στην αρχική του μορφή περιλάμβανε, για να εξασφαλίσει την αποδοχή της ένωσης από την Τουρκία, την παραχώρηση ενός τμήματος του νησιού στο οποίο η Τουρκία θα δύναται να ασκεί πλήρη κυριαρχία προς απαλοιφή της ανησυχίας που εξέφραζε για περικύκλωση της από την Ελλάδα. Αυτό παρουσίασε ο Άτσεσον στον Έλληνα πρέσβη, Νικολαρεΐζη, στις 14 Ιουλίου ενδεχομένως σαν προσπάθεια να βολιδοσκοπήσει τις ελληνικές θέσεις και όχι σαν σχέδιο που προτείνεται από τις ΗΠΑ.¹³⁵ Ως γεωγραφικός χώρος ιδανικός για το σκοπό αυτό θεωρήθηκε η χερσόνησος της Καρπασίας όπου η Τουρκία θα μπορούσε να

¹³³ FRUS, 1964-1968, Cyprus, Greece, Turkey, Vol. XVI, doc. 81

¹³⁴ Νίκος Παναγιωτίδης, *Το Κυπριακό στη Διεθνή Πολιτική 1964-1984*, (Αθήνα: Παπαζήση, 2015), 77

¹³⁵ FRUS, 1964-1968, Cyprus, Greece, Turkey, Vol. XVI, doc. 85

εγκαταστήσει στρατιωτικές βάσεις. Επιπρόσθετα προέβλεπε τις κατάλληλες εκείνες ενέργειες προς την εξασφάλιση της ευημερίας και της ασφάλειας των Τουρκοκυπρίων που θα ζούσαν εκτός της αποκλειστικής κυριαρχίας της Τουρκίας.

Στις λεπτομέρειες του σχεδίου διακρίνεται και η αμερικανική θέση της δημιουργίας καντονίων ή τουρκοκυπριακών θυλάκων με πληθυσμιακή πλειοψηφία το οποίο έβρισκε αντίθετη την ελληνική πλευρά αν και η τελική υπαγωγή τους θα ήταν στην Κυβέρνηση της Κύπρου ή σε αυτή της Ελλάδος. Παράλληλα στο υπόλοιπο του νησιού, όπου το τουρκικό στοιχείο παρουσιάζει μειονότητα, θα δημιουργούνταν Τουρκοκυπριακή Διοίκηση, υπεύθυνη για την εκλογή τοπικών αρχόντων και δημοτικών λειτουργημάτων καθώς και την υποστήριξη κατώτερων θεσμικά δικαστηρίων για υποθέσεις μεταξύ Τουρκοκυπρίων, που όμως θα λογοδοτούσε επίσης στην κεντρική εξουσία του νησιού ενώ οι Τουρκοκύπριοι θα ανήκαν στη δικαιοδοσία αυτής με μεταχείριση αντίστοιχη των δικαιωμάτων που απορρέουν από την Συνθήκη της Λοζάνης.¹³⁶

Οι εξελίξεις στη Γενεύη αντίστοιχα προκαλούσαν ανησυχία στον Μακάριο ενώ σύντομα παρουσιάστηκε και το δεύτερο σχέδιο του Άτσεσον με τροποποιημένες θέσεις σε σχέση με το πρώτο. Αυτές πρότειναν εκμίσθωση και όχι κυριαρχία της Τουρκίας στην περιοχή που θα εγκαθιστούσε τις στρατιωτικές της βάσεις, την μείωση της γεωγραφικής έκτασης της περιοχής αυτής στα όρια του χωριού Κώμη Κεπήρ, μείωση των ειδικών περιοχών Τουρκοκυπριακής πλειοψηφίας και αντίθετα δύο από τις επαρχίες της Κύπρου να διοικούνταν από Τούρκους Έπαρχους ενώ οι δημόσιες υπηρεσίες αυτών θα πρέπει να στελεχώνονται από αντίστοιχο αριθμό Τουρκοκυπρίων αξιωματούχων και υπαλλήλων. Ο Παύλος Τζερμιάς, ισχυρίζεται επιπρόσθετα την ύπαρξη πληροφοριών που μιλούσαν για σκέψεις των Αμερικανών να προτείνουν και την ελεύθερη πρόσβαση από πλευράς Τουρκίας στο λιμένα της Αμμοχώστου.¹³⁷

Από τα όσα προτείνει ο Άτσεσον και συνεπώς μέσω αυτού η Ουάσιγκτον, γίνεται αντιληπτή η διάθεση να διατηρηθούν όσο το δυνατό ίσες αποστάσεις από τους δύο συμμάχους στο ΝΑΤΟ, της Ελλάδας και της Τουρκίας. Έτσι ενώ οι ΗΠΑ δέχονταν

¹³⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, , *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, (Αθήνα: Εστία, 2008), 3: 211-216

¹³⁷ Παύλος Τζερμιάς στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 38: 80

την προοπτική της ένωσης Κύπρου και Ελλάδας ταυτόχρονα άφηναν να εννοηθεί αυτή της ανεξαρτησίας με σοβαρά ανταλλάγματα έναντι της Τουρκίας προωθώντας κατά κάποιο τρόπο τη διχοτομική, διπλή ένωση. Η παραχώρηση αυτής της βάσης στην Τουρκία εξυπηρετούσε κατά τον Άτσεσον δύο σκοπούς. Πρώτον θα λειτουργούσε ενάντια στις τουρκικές απόψεις πως η ένωση θα ολοκλήρωνε την περικύκλωση της Τουρκίας και δεύτερον θα υπενθύμιζε στους Ελληνοκύπριους πως παρά την ένωση με την Ελλάδα η παρουσία τουρκικού στοιχείου στο νησί δεν γίνεται να παραμερισθεί.¹³⁸ Τα σχέδια αυτά έμελλε να απορριφθούν από τις Κυβερνήσεις Ελλάδος και Τουρκίας. Τη δεδομένη χρονική στιγμή η κρίση λάμβανε νέο χαρακτήρα με την επιστροφή του Γρίβα και την ανάληψη εκκαθαριστικών δράσεων στις 6 Αυγούστου ενώ η Τουρκία χρησιμοποίησε την αεροπορία της για να βομβαρδίσει την Τηλλυρία (Πάφο) και λίγο μετά να απειλήσει με εισβολή.¹³⁹ Στη νέα αυτή ανάφλεξη η αμερικανική θέση υπήρξε εκ νέου σαφής. Ο Υπουργός Εξωτερικών Ντίν Ράσκ συγκεκριμένα, σε τηλεγράφημα προς την πρεσβεία στην Ελλάδα προέτρεψε την Ελληνική Κυβέρνηση στα εξής. Η Κυβέρνηση της Κύπρου πρέπει να πεισθεί να μην αντιδράσει ένοπλα στην τουρκική επιθετικότητα κλιμακώνοντας επικίνδυνα την κρίση καθώς και να μην θέσει το θέμα προς συζήτηση στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Ταυτόχρονα διασαφηνίζεται πως οι ΗΠΑ έχουν ενημερώσει την Τουρκία ότι εναντιώνονται σε οποιαδήποτε περαιτέρω στρατιωτική ενέργεια της που θα οδηγήσει σε γενικευμένη κρίση.¹⁴⁰ Η στροφή ωστόσο του Μακαρίου προς την Σοβιετική Ένωση λόγω των επεισοδίων της κρίσης φαίνεται να είναι αυτή που έκανε την ανάγκη εξεύρεσης λύσης από πλευράς ΗΠΑ επιτακτική και αυτός υπήρξε ο κύριος λόγος που ο Άτσεσον (με την επείγουσα προτροπή του Τζόνσον) και η Ελληνική Κυβέρνηση συνέχισαν να συνομιλούν σε τροποποιημένα σχέδια του πρώτου τον Αύγουστο παρά την ειλημμένη απόφαση να απορριφθούν οι αμερικανικές προτάσεις στα τέλη Ιουλίου.¹⁴¹

Οι αμερικανικές σκέψεις πάνω σε ενδεχόμενες λύσεις για ικανοποίηση των αιτημάτων των δύο συμμάχων τους καταγράφονται από τον Σωτήρη Ριζά ο οποίος παραθέτει την έκθεση του Γραφείου Πληροφοριών και Ερευνών του Στέιτ

¹³⁸ H.W. Brands, *"America Enters the Cyprus Tangle, 1964"*, (Middle Eastern Studies, 2006), 356

¹³⁹ Νίκος Κρανιδιώτης, ο.π., 223

¹⁴⁰ FRUS, 1964-1968, Vol. XVI, Cyprus, Greece, Turkey, doc. 105

¹⁴¹ Νίκος Κρανιδιώτης, ο.π., 232

Ντιπάρτμεντ στην οποία γίνονται εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις στις δύο κοινότητες σε περίπτωση εφαρμογής ένωσης και διπλής ένωσης. Συγκεκριμένα η έκθεση κατέληγε στο συμπέρασμα πως με διπλή ένωση (διχοτόμηση) η ελληνοκυπριακή πλευρά δεν θα έβλεπε κανένα εμπόδιο στο να προσφύγει στα όπλα ή στον ΟΗΕ προσεγγίζοντας παράλληλα το σοβιετικό μπλοκ σε προσπάθεια εξεύρεσης ασφάλειας. Αντίθετα η Τουρκία δεν θα συναινούσε σε ένωση δίχως σοβαρά ανταλλάγματα πέρα από αυτά που φαινόταν διατεθειμένη να προσφέρει η Ελλάδα (όπως περαιτέρω εγγυήσεις ξεχωριστά από αυτές που παρείχε η Ελλάδα για την μειονότητα) καθώς και βάση με πλήρη κυριαρχία της Τουρκίας επί αυτής. Επιπλέον η ελληνική στάση έγκειται κατά τους Στεργίου και Ρίχτερ στο γεγονός πως η Ελλάδα έβλεπε στο σχέδιο αυτό διχοτόμηση ασχέτως με το μέγεθος της βάσεως.¹⁴² Η στάση ισορροπίας της αμερικανικής εξωτερική πολιτικής αποκρυσταλλώνεται ταυτόχρονα και με τις δηλώσεις του Μπολ, ο οποίος υποστήριξε τη διάθεση των ΗΠΑ να μην εμποδίσουν τα ελληνικά σχέδια ταυτόχρονα όμως θα ενεργούσε το ίδιο απέναντι σε μια τουρκική επέμβαση.

Η εμπλοκή της Ουάσιγκτον μέσω του Άτσεσον είχε συνεπώς ξεκάθαρο στόχο. Οι Αμερικανοί είχαν κατανοήσει πως η ύπαρξη ανεξάρτητου κυπριακού κράτους δεν συμβάδιζε με τα δυτικά συμφέροντα στην περιοχή ενώ η εμπλοκή των σοβιετικών και η θέση τους υπέρ μιας αδέσμευτης Κύπρου αποσκοπούσε στη διατήρηση της διαμάχης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, αποδυναμώνοντας έτσι την νοτιοανατολική νατοϊκή πτέρυγα και την επιρροή των ΗΠΑ και της Δύσης στην περιοχή. Ως ένας εξίσου σημαντικός παράγοντας κατατάσσεται και η παρουσία ισχυρού ελληνικού lobby στις ΗΠΑ. Οι Στεργίου και Ρίχτερ, συμφωνούν πως λόγω και των επικείμενων προεδρικών εκλογών στις ΗΠΑ, ο Τζόνσον δεν επιθυμούσε να στερηθεί τις ιδιαίτερα σημαντικές ψήφους στην εκστρατεία του, ενός τόσο σημαντικού κοινωνικού συνόλου, λαμβάνοντας αποφάσεις αντίθετες με τις αιτήσεις της Ελλάδος.¹⁴³ Σημαντική για την κατανόηση της αμερικανικής πολιτικής κατά τη διάρκεια των εργασιών υπό τον Άτσεσον παραμένει η άποψη ενός άλλου διπλωμάτη, του Μοντίγκλ Στέρνς. Ο Στέρνς που διετέλεσε Πρέσβης στην Ελλάδα αργότερα εντοπίζει δύο στοιχεία τα οποία θεωρεί πως αποτέλεσαν τον πυλώνα της αμερικανικής σκέψης στα ζητήματα του κυπριακού.

¹⁴² Heinz Richter & Ανδρέας Στεργίου στο Richter & Στεργίου (επ.), *Το Κυπριακό με το Βλέμμα των Ξένων*, (Αθήνα: ΡΟΕΣ/ΔΟΚΙΜΙΑ, 2006), 357

¹⁴³ Ibid, 361

Συγκεκριμένα ως πρώτο και σημαντικότερο, κατατάσσει την λανθασμένη προσέγγιση των Αμερικανών στο ζήτημα, αυστηρά στα ψυχροπολεμικά πλαίσια, στάση η οποία εμπόδιζε τους ίδιους από το να κατανοήσουν τα βαθύτερα αίτια του ζητήματος που εντοπίζονται πριν την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου. Η προσέγγιση αυτή όπως καταγράφει έφερε πολλές φορές σε τριβή τους Αμερικανούς με τους δύο συμμάχους τους στην περιοχή. Ως δεύτερο στοιχείο, κατατάσσει την επιλογή των ΗΠΑ να παρεμβαίνουν καίρια στο ζήτημα μόνο κατά περιπτώσεις στις οποίες η κατάσταση φαινόταν εκτός ελέγχου και υπήρχαν ξεκάθαρα σημάδια για γενικότερη συμπλοκή μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας,¹⁴⁴ όπως αποδεικνύεται και από τις συνεχείς αγωνιώδεις παρεμβάσεις μετά από τις εκάστοτε απειλές της Τουρκίας. Συνοπτικά κατά το σχέδιο Άτσεσον φαίνεται πως η ένωση με την Ελλάδα και η παραχώρηση εδαφικών ανταλλαγμάτων στην Τουρκία προς επίλυση του ζητήματος κατείχε τη θέση της ιδανικότερης λύσης για την διατήρηση των συμφερόντων της Ουάσιγκτον.¹⁴⁵

VII) Το τρίγωνο ΗΠΑ-Ελλάδας-Κύπρου την περίοδο 1963-1967.

Όπως μελετήθηκε προηγουμένως η δεκαετία του 1960 χαρακτηρίζεται από την απόφαση από πλευράς Αμερικανών να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο στα τεκταινόμενα του ζητήματος της Κύπρου. Μπορεί τα σχέδια Άτσεσον να μην υιοθετήθηκαν από τις εμπλεκόμενες πλευρές, ωστόσο μπορεί να ειπωθεί πως οι ΗΠΑ πέτυχαν εν μέρει το σκοπό τους παρακάμπτοντας τον μεσολαβητικό ρόλο του ΟΗΕ και φέρνοντας το ζήτημα στη δική τους σφαίρα επιρροής. Υπό αυτό το πρίσμα η Ουάσιγκτον επεξεργάστηκε ουκ ολίγα σχέδια. Ανάμεσα στα σχέδια αυτά συναντώνται και σκέψεις για το ενδεχόμενο της πραγματοποίησης τελικά της εισβολής από την Τουρκία. Σύμφωνα με τον Νίκο Παναγιωτίδη οι Αμερικανοί προκειμένου να δώσουν

¹⁴⁴ Σωτήρης Ριζάς, *Το Κυπριακό στην Κρίσιμη Καμπή, Η Ελληνική Πολιτική και το σχέδιο Acheson 1964*, (Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1997), 30-31

¹⁴⁵ Ibid, 36-37

ένα οριστικό τέρμα στις συνεχιζόμενες κρίσεις δεν παρουσιάζονταν αρνητικοί σε τουρκική εισβολή, σαφώς όμως υπό περιορισμούς που θα απέτρεπαν ελληνοτουρκική σύγκρουση. Έτσι διέθεταν στα χέρια τους ένα σχέδιο το οποίο στην περίπτωση αυτή θα προέβλεπε την κατάληψη συγκεκριμένων εδαφών βόρεια του νησιού. Ο ίδιος ο συγγραφέας χρησιμοποιεί πολύ εύστοχα τη φράση του Χέντλεϊ Μπούλ για να αποσαφηνίσει το αμερικανικό σκεπτικό. Συγκεκριμένα κατά τον Bull, μία κρίση μπορεί να δημιουργηθεί από τις Μεγάλες Δυνάμεις προς εξαναγκασμό των μικρότερων δυνάμεων στα πλαίσια της αναζήτησης των πρώτων μιας διπλωματικής λύσης.¹⁴⁶ Επιπρόσθετα το ζήτημα της Κύπρου από τη στιγμή που εμπλέκονταν σε αυτό ως εγγυήτριες δυνάμεις η Ελλάδα και η Τουρκία θα ήταν πρακτικά αδύνατο να μη δεχθεί επιρροές από την εσωτερική και εξωτερική πολιτική κατάσταση που διαδραματιζόταν κατά καιρούς στην Ελλάδα. Από το 1965 και έπειτα παρατηρούνται ολοένα και πιο έντονα οι επιδράσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στο κυπριακό. Η Κυβέρνηση Παπανδρέου αν και εξέφραζε διαφωνίες σχετικά με την απρόβλεπτη δράση του Μακαρίου απέφευγε ωστόσο να έρθει σε ανοιχτή σύγκρουση με τον αρχιεπίσκοπο ισορροπώντας μεταξύ της στρατηγικής του εθνικού κέντρου και των παραχωρήσεων σε αυτόν.¹⁴⁷ Οι σχέσεις Αθήνας-Λευκωσίας παρουσιάζουν όξυνση με τη σύγκλιση του Συμβουλίου του Στέμματος στην Ελλάδα τον Μάρτιο του 1965 όπου γίνεται αντιληπτή η αμερικανική επιρροή προς την Ελλάδα για αποδιεθνοποίηση του ζητήματος και τοποθέτηση του σε αυστηρά νατοϊκά πλαίσια. Στο σημείο αυτό φανερώνεται επομένως η απόδοση καρπών των αμερικανικών προσπαθειών που δεν υπήρξαν άλλες από την αποφυγή κρίσεων, μέσω διαλόγου υπό το βλέμμα του ΝΑΤΟ.

Ήδη με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου εκφράζεται η θέληση της Ελλάδας να καταστήσει την Κύπρο κομμάτι της νατοϊκής Δύσης μέσω της "Συμφωνίας Κυρίων" Καραμανλή και Μεντερές. Αντίθετα η πολιτική του Μακαρίου οδηγούσε την Κύπρο προς τους Αδεσμεύτους αποφεύγοντας τη συστράτευση με το δυτικό στρατόπεδο υπό τις ΗΠΑ. Η στάση της Ελλάδας να επιδιώκει ενεργή συμμετοχή στα ζητήματα της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί χαρακτηριστικό της ιδέας του "εθνικού κέντρου"

¹⁴⁶ Νίκος Παναγιωτίδης, *Το Κυπριακό στη Διεθνή Πολιτική, Οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα Πολλά Πρόσωπα του Αγγλοαμερικανικού Ηγεμονισμού*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2015), 59-61

¹⁴⁷ Παύλος Τζεργιάς, στο Αλέξης Αλεξανδρής κ.α., *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021), 38: 83

που έβλεπε την Αθήνα ως το κέντρο του λήψης αποφάσεων για ζητήματα που αφορούν τον ελληνισμό. Ακριβώς στο σημείο αυτό παρατηρούνται ρωγμές στις σχέσεις καθώς οι Κύπριοι σαφώς επιθυμούσαν σύμπλευση ιδεών σε καμία περίπτωση όμως δεν θα εγκατέλειπαν το δικαίωμα διαφωνίας με την Ελλάδα εφόσον διέκριναν κάποια επικίνδυνα για το κράτος τους απόφαση ή συμφωνία.¹⁴⁸

Από την πλευρά των της Ουάσιγκτον, κύριο μέλημα των υπευθύνων της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής στο κυπριακό, αποτέλεσε η εξασφάλιση της σταθερότητας της νοτιοανατολικής νατοϊκής πτέρυγας μέσω της αποτροπής της ελληνοτουρκικής σύρραξης που παρουσιαζόταν βέβαιη εφόσον οι Τούρκοι προχωρούσαν σε πραγματοποίηση της εισβολής το χειμώνα και το καλοκαίρι του 1964. Κατά την περίοδο μετά το 1963-1964 ο σημαντικότερος ίσως παράγοντας ενεργοποίησης της αμερικανικής ενασχόλησης υπήρξε η επίδειξη ενδιαφέροντος από πλευράς Σοβιετικής Ένωσης για παροχή βοήθειας στην Κύπρο σε περίπτωση εισβολής και που θα είχε διπλή καταστροφική σημασία για τα δυτικά συμφέροντα στην ανατολική Μεσόγειο. Πρώτον οι Αμερικανοί θα είχαν να αντιμετωπίσουν τις αντιδράσεις δύο συμμάχων τους στο ΝΑΤΟ. Ήδη με την επιστολή Τζόνσον προς τον Ινονού είχε δημιουργηθεί σφοδρό αντιαμερικανικό κύμα εντός της Τουρκίας. Το ίδιο κινδύνευε να συμβεί και με την Ελλάδα εφόσον πραγματοποιούνταν τουρκική εισβολή ενώ το αντιαμερικανικό κύμα από πλευράς Ελλήνων είχε δώσει ισχυρά σημάδια ύπαρξης στο παρελθόν. Δεύτερον η σοβιετική ανάμειξη δεν θα σταματούσε στην Κύπρο αφού πλέον η νατοϊκή αποτρεπτική πολιτική θα είχε εξαλειφθεί μέσα από τη γενικευμένη ελληνοτουρκική κρίση. Υπό αυτές τις συνθήκες η Ουάσιγκτον προσπάθησε ταυτόχρονα να συνεργαστεί με την Ελληνική Κυβέρνηση (όπως με τα σχέδια Άτσεσον ή τις προτροπές για διάλογο με την Τουρκία) και να πράξει όλα όσα θα εξασφάλιζαν την αποτροπή των σοβιετικών.

Σε παρόμοια περίπου θέση φαίνεται να βρίσκεται και η Ελλάδα. Ως μέλος του ΝΑΤΟ και συστρατευμένη με το δυτικό στρατόπεδο η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν θα μπορούσε να αγνοεί ή να μη θέτει υπό εξέταση τις αμερικανικές θέσεις έναντι της Σοβιετικής Ένωσης. Παράλληλα η πολιτική του "εθνικού κέντρου" που έβλεπε την Αθήνα ως μητρόπολη του Ελληνισμού δεν άφηνε περιθώρια στην Ελληνική Κυβέρνηση έναντι της αδέσμευτης πολιτικής της Κύπρου. Σύμφωνα με τον Πανταζή

¹⁴⁸ Βαγγέλης Κουφουδάκης στο Δημήτρης Κώνστας και Χαράλαμπος Τσαρδανίδης (επ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, (Αθήνα: Σάκκουλας, 1989), 2: 101-102

Τερλεξή η τάση της Κύπρου να ανεξαρτητοποιείται από την Αθήνα ολοένα και περισσότερο οφείλεται στην έλλειψη συντονισμένης κοινής στρατηγικής και συνεννόησης μεταξύ της ίδιας και της Ελλάδας. Μάλιστα οι ίδιοι οι Κύπριοι είχαν αρχίσει να διατυπώνουν τις απορίες τους σχετικά με τα πλεονεκτήματα της Ένωσης και κατά πόσο αυτή πράγματι θα ωφελούσε τον κυπριακό λαό.¹⁴⁹ Επιπλέον, μέχρι το 1967 γινόταν όλο και πιο κατανοητό για τις ΗΠΑ πως ο Μακάριος αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους λόγους της μη επίλυσης του ζητήματος. Αυτό το είχε διατυπώσει ο ίδιος ο Μπόλ κατά τις συνομιλίες στη Γενεύη όταν εξέφραζε την άποψη του πως η ένωση μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την απομάκρυνση του Κυπρίου Προέδρου. Επιπρόσθετα ο Μακάριος αποτελούσε αφορμή για ύπαρξη επικοινωνίας και συνεργασία μεταξύ Κυπριακής Δημοκρατίας και ΕΣΣΔ. Η προσπάθεια του αρχιεπισκόπου να αποσπάσει βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση σε συνδυασμό με τις θετικές σχέσεις του με το ΑΚΕΛ καθώς και με τη συμμετοχή στους Αδέσμευτους υπήρξαν καταλυτικοί παράγοντες ώστε η Κυπριακή Δημοκρατία να λαμβάνει το προσωνόμιο από τους αμερικανικούς κύκλους, της "Κούβας της Μεσογείου".¹⁵⁰

Η Ουάσιγκτον εύκολα μπορούσε να αντιληφθεί πως η ελληνοτουρκική κρίση με αφορμή την Κύπρο ευνοούσε τις επιδιώξεις των σοβιετικών έναντι του ΝΑΤΟ και πως ο Μακάριος και η ανεξάρτητη πολιτική του ενδυνάμωναν τις επιδιώξεις αυτές. Σύμφωνα με τον Βαγγέλη Κουφουδάκη η στάση των ΗΠΑ έναντι του κυπριακού και συγκεκριμένα στην Κυβέρνηση Μακαρίου περιπλέκεται γύρω από το γενικότερο "Σύνδρομο της Κούβας" που φαίνεται να διέπει την περίοδο εκείνη την αμερικανική εξωτερική πολιτική, σε συνδυασμό με τις προσδοκίες από πλευράς Ουάσιγκτον πως η ελληνική ηγεσία θα λάβει σοβαρά υπόψη την κομμουνιστική παρουσία στο νησί όπως έκανε και με την αντίστοιχη παρουσία στην ενδοχώρα της μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.¹⁵¹ Η αποστολή Γρίβα στο νησί ως αντίβαρο του Μακαρίου αποτελεί παράδειγμα της προσπάθειας για απομάκρυνση του δευτέρου. Μάλιστα η δυσφορία των Αμερικανών έναντι του Μακαρίου υπήρξε τέτοια ώστε να διαθέτουν μέχρι και σχέδιο για την απομάκρυνση του σε συνεργασία με την Ελλάδα αφαιρώντας του την

¹⁴⁹ Πανατζής Τερλεξής, *Διπλωματία Και Πολιτική Του Κυπριακού*, (Κέδρος, 2004) 3: 418-419

¹⁵⁰ Van Coufoudakis, "US Foreign Policy and the Cyprus Question: An Interpretation", (Millennium, Journal of International Studies, Vol.5, No.3, 1976), 248

¹⁵¹ Ibid, 249

εξουσία και επιβάλλοντας ουσιαστικά την ένωση, αν και το σχέδιο δεν εφαρμόστηκε ποτέ καθώς οι Αμερικανοί προτιμούσαν να δοθεί απόλυτη βάση σε συνομιλίες και στις διαπραγματευτικές διαδικασίες.¹⁵²

Έτσι για κάποιο διάστημα οι πολιτικές των ΗΠΑ και της Ελλάδας παρουσιάζουν ομοιότητες τουλάχιστον μέχρι τη διαδοχή του Γεωργίου Παπανδρέου από τον υιό του, Ανδρέα. Ακριβώς αυτή η παρουσία ομοιοτήτων σε συνδυασμό με την επιρροή σε πολιτικό επίπεδο της Ουάσιγκτον στην Αθήνα υπήρξαν κατά τον Κουφουδάκη και η αφορμή για τις μυστικές ελληνοτουρκικές συνομιλίες που οδήγησαν στη "Συμφωνία" μεταξύ των δύο Υπουργών Εξωτερικών, Ιωάννη Τούμπα και Ιχσάν Τσαγλαγιανγκίλ το 1966, η οποία προέβλεπε ως διαπραγμάτευση την ένωση και την παραχώρηση της βάσης της Δεκελείας στην Τουρκία.¹⁵³

Οι διμερείς συνομιλίες Ελλάδας και Τουρκίας τερματίστηκαν σχεδόν άμεσα προς απογοήτευση των ΗΠΑ όταν εν μέσω πολιτικής αστάθειας μεταβλήθηκε το κυβερνητικό καθεστώς ενώ το πραξικόπημα του Απριλίου του 1967 αποτέλεσε την αφετηρία της τραγικότερης περιόδου του κυπριακού ελληνισμού.

VIII) Η περίοδος 1967-1970: Η στάση των ΗΠΑ απέναντι σε Ελλάδα και κυπριακό ζήτημα.

Η τριετία 1967-1970 αποτελεί μια από τις πιο κρίσιμες και καθοριστικές περιόδους του χρονικού του κυπριακού ζητήματος. Όπως μελετήθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο τα γεγονότα στην Κύπρο καθορίζονταν σε πολύ μεγάλο βαθμό από εξωγενείς παράγοντες. Συνεπώς στα γεγονότα της συγκεκριμένης περιόδου έμελλε να προστεθούν οι τραγικές πολιτικές εξελίξεις την Ελλάδα που, όπως αποδείχθηκε μετέπειτα, έφεραν μεγάλη ευθύνη για την τραγωδία του κυπριακού Ελληνισμού.

Το αποκορύφωμα της πολιτικής αυτής αστάθειας στην Ελλάδα υπήρξε η πραξικοπηματική ανάληψη της εξουσίας από μερίδα αξιωματικών του Ελληνικού

¹⁵² Jan Kouga, *Διχοτομημένη Νήσος, Ψυχρός Πόλεμος και Κυπριακό την Περίοδο 1960-1974*, (Αθήνα: αλεξάνδρεια, 2019), 125-127

¹⁵³ Van Coufoudakis, ο.π., 254

Στρατού στις 21 Απριλίου του 1967. Στα πλαίσια αυτά τοποθετείται η έναρξη της τραγικής περιόδου της διαχείρισης του κυπριακού ζητήματος από την χούντα των συνταγματαρχών.

Διαχρονικό χαρακτηρίζεται το ερώτημα σχετικά με την αμερικανική ανάμειξη στο πραξικόπημα. Το συγκεκριμένο ερώτημα τίθεται με βάση την ισχυρή πεποίθηση του ελληνικού λαού για ανάμειξη των ΗΠΑ σε συνάρτηση με το αντιαμερικανικό κύμα εντός της χώρας. Οι Αμερικανοί γνώριζαν νωρίτερα της 21^{ης} Απριλίου (κυρίως μέσω της CIA) για τις σκέψεις των συνταγματαρχών. Από τα διαθέσιμα ωστόσο αρχεία αποδεικνύεται πως οι πληροφορίες αυτές βασίζονταν κυρίως σε φήμες και υποθέσεις ενώ πληθώρα εκθέσεων φαίνεται να μην δίνει πιθανότητες προς την κατεύθυνση αυτή. Είναι γεγονός πως θέση της Ουάσιγκτον υπήρξε η αντίθεση με μεταβολή του πολιτεύματος και αυτό μετέφερε και ο Τάλμποτ προς τον βασιλιά Κωνσταντίνο. Μάλιστα ελάχιστα πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος το Στέιτ Ντιπάρτμεντ φαίνεται να προωθούσε τη λύση του συμβιβασμού μεταξύ Κωνσταντίνου και Παπανδρέου παρά την δεδομένη αντίθεση ενδεχομένως και απέχθεια προς το πρόσωπο του δεύτερου. Μελετώντας τα αντίστοιχα αρχεία η Ουάσιγκτον δεν μπορεί να κατηγορηθεί για συνέργεια στο πραξικόπημα. Σαφώς υπήρχε γνώση περί των προθέσεων των συνταγματαρχών αλλά οι ΗΠΑ δεν είχαν απτές αποδείξεις για συγκεκριμένες ενέργειες ή ακόμα και συγκεκριμένες ημερομηνίες παρά ελάχιστα πριν την εκδήλωση του πραξικοπήματος. Αντίθετα έκδηλη ήταν η θέληση των Αμερικανών περί μη μεταβολής του πολιτεύματος και εγκαθίδρυσης δικτατορίας σε μια χώρα μέλος του ΝΑΤΟ.¹⁵⁴

Η στάση της Ουάσιγκτον με την εγκαθίδρυση του δικτατορικού καθεστώτος σκιαγραφείται επίσης μέσω της αντίδρασης της, η οποία προήλθε εκ στόματος του Υπουργού Εξωτερικών, Ντίν Ράσκ. *«Βρίσκω ενθαρρυντική»* λέει ο Ράσκ, *«την πρώτη δημόσια δήλωση του Βασιλέως Κωνσταντίνου, με την οποία ζητεί σύντομη επιστροφή σε κοινοβουλευτική Κυβέρνηση»*, για να προσθέσει στη συνέχεια πως *«Νιώθω ικανοποίηση, διότι η Ελλάδα θα συνεχίσει τη σταθερή υποστήριξη της προς το ΝΑΤΟ»*.¹⁵⁵ Η πραξικοπηματική αλλαγή εξουσίας επομένως στην Ελλάδα δεν υπήρξε γεγονός άνευ

¹⁵⁴ Louis Klarevas, "Where the Eagle and the Phoenix Birds of a Feather? The United States and the Greek Coup of 1967", (London: London School of Economics, 2004), Paper no. 15, 7-23

¹⁵⁵ Νίκος Κρανιδιώτης, , *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, (Αθήνα: Εστία, 2008), 421

σημασίας για την Ουάσιγκτον. Η Ελλάδα παρά τη δικτατορική κατάλυση του πολιτεύματος, παρέμενε εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας για τη στρατηγική του NATO στην ανατολική Μεσόγειο. Παράλληλα η δικτατορία είχε ανάγκη από την αμερικανική υποστήριξη για την επιβίωση της όπως και τα κόμματα τα οποία ανέτρεψε.¹⁵⁶ Λαμβάνοντας τη θέση αυτή υπόψη γίνεται κατανοητή άλλη μια αντίθεση στις αμερικανικές θέσεις η οποία ταυτόχρονα υπογραμμίζει τη σημαντικότητα του NATO για την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Σαφώς το πολιτικό καθεστώς της Ελλάδας είχε μεταβληθεί σε δικτατορικό και αυταρχικό. Ωστόσο στην περίπτωση της Ελλάδας ο παράγοντας του NATO δεν μπορούσε να αγνοηθεί διότι η χώρα παρέμενε σύμμαχος των Αμερικανών ενώ η επίλυση του κυπριακού δεν είχε επέλθει σε συνδυασμό με την έντονη αντιπαράθεση, που πάντα παρέμενε, μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Επομένως η συνοχή του NATO τοποθετείται υψηλότερα στην ατζέντα των ΗΠΑ στην περιοχή της νοτιοανατολικής Μεσογείου και όχι τόσο η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα.

Σε αντιστοιχία, το στρατιωτικό καθεστώς των συνταγματαρχών που υπήρξε ήδη απομονωμένο διεθνώς, επεδίωκε σύμφωνα με τον Γιάννη Σακκά να εμβαθύνει τις ελληνοαμερικανικές σχέσεις.¹⁵⁷ Σε συνομιλία του με τον πρόεδρο Νίξον κατά την επίσκεψη του στην Ελλάδα ο αναπληρωτής πρωθυπουργός τότε, Στυλιανός Παττακός, επιχείρησε να ξεκαθαρίσει την ελληνική στάση έναντι των ΗΠΑ υπογραμμίζοντας την ακλόνητη φιλία της Ελλάδας προς τις ΗΠΑ ακόμα και αν αυτές δεν έκαναν τίποτα για να βοηθήσουν τις ελληνικές επιδιώξεις.¹⁵⁸

Είναι γεγονός πως η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας, όσον αφορά τις σχέσεις με το NATO και τις ΗΠΑ, δεν γνώρισε ιδιαίτερες μεταβολές κατά τη διάρκεια της δικτατορίας και κάτι τέτοιο επιβεβαιώνεται και από τις δηλώσεις του Ράσκ. Επιπρόσθετα ο πρέσβης των ΗΠΑ στην Αθήνα, Φίλιπ Τάλμποτ, παρά τον αρχικό του αιφνιδιασμό από το πραξικόπημα φαίνεται να επεδίωξε στενές σχέσεις με τους δικτάτορες μέχρι και την αντικατάσταση του το 1969 από τον Χένρυ Τάσκα. Ο πρέσβης περιγράφει σε τηλεγράφημα του προς την Ουάσιγκτον την κατάσταση στην

¹⁵⁶ John Sakkas, "The Greek dictatorship, the USA and the Arabs 1967-1974", (Journal of Southern Europe and the Balkans Online, 2007), 248

¹⁵⁷ Ibid, 250

¹⁵⁸ FRUS, 1969-1976, Volume XXIX, Eastern Europe, Eastern Mediterranean 1969-1972, doc. 243

Ελλάδα κατά το πραξικόπημα αναφέροντας τους φόβους του για την μεταχείριση των πολιτικών κρατουμένων ενώ προσθέτει και την αντίδραση του βασιλιά Κωνσταντίνου με την αίτηση του να ενημερωθεί άμεσα η Ουάσιγκτον και να κινητοποιηθεί ο 6^{ος} Στόλος των Αμερικανών.¹⁵⁹ Επιπρόσθετα σε τηλεγράφημα του Ντίν Ράσκ προς την αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα στις 2 Μαΐου του 1967 παρουσιάζονται επιπλέον αμερικανικές σκέψεις ως προς τη στάση των ΗΠΑ έναντι του νέου καθεστώτος. Συγκεκριμένα στην παράγραφο 6 του σχετικού τηλεγραφήματος αναφέρεται ότι οι ΗΠΑ πρέπει να γίνουν πιο ξεκάθαρες απέναντι στη δικτατορία όσον αφορά τις κοινωνικές ελευθερίες και να μην περιοριστούν μονάχα στις αναφορές για τους πολιτικούς κρατουμένους. Στο ίδιο τηλεγράφημα γίνεται σαφής αναφορά και στο ζήτημα της Κύπρου για το οποίο ο Ράσκ αναφέρει ότι *«ίσως πρέπει να χρησιμοποιήσουμε μοχλό πίεσης ώστε να πιέσουμε την Ελληνική Κυβέρνηση προς μια λύση για την Κύπρο, ενδεχομένως πιέζοντας για μια συμφωνία για μια κυρίαρχη βάση της Τουρκίας στο νησί ή πιθανόν τη μεταφορά του Γρίβα. Αμφιβάλλουμε για το αν μπορούμε να πιέσουμε αρκετά την Ελληνική Κυβέρνηση, ακόμα και αν αποφασίσουμε να δεχθούμε τα μειονεκτήματα της προσπάθειας αυτής»*¹⁶⁰

Επιβεβαιώνεται συνεπώς πως η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα αυτή καθ' αυτή δεν τοποθετείται στην κορυφή της ιεράρχησης των ζητημάτων των αμερικανικών σκέψεων στην περιοχή. Παραμένει ξεκάθαρος στόχος των ΗΠΑ η εξασφάλιση της σταθερότητας του NATO ακόμα και αν αυτό προϋποθέτει μια συνεργασία με ένα δικτατορικό καθεστώς. Ο ίδιος ο μετέπειτα Πρόεδρος των ΗΠΑ, Νίξον, θεωρούσε ιδιαίτερα σημαντική τη διατήρηση των σχέσεων με την Ελλάδα και κάτι τέτοιο συνδέεται, όπως πολλοί συγγραφείς και μελετητές συμφωνούν, σε ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός της εποχής στην περιοχή της Μεσογείου, τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο. Η διαμάχη αυτή, αποτέλεσε αφορμή για τις ΗΠΑ ώστε να αποσαφηνίσουν την σημασία της Ελλάδας για τη στρατηγική τους. Για τον Ντίν Ράσκ η Ελλάδα αποκτούσε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, μαζί με την Τουρκία, στις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή. Αυτό ακριβώς προσπάθησε να αποφύγει το στρατιωτικό καθεστώς των Αθηνών υπό τον φόβο των αντιποίνων και της ακεραιότητας της ασφάλειας της χώρας. Συγκεκριμένα ο Παναγιώτης Πιπινέλης από την θέση του Υπουργού Εξωτερικών της

¹⁵⁹ FRUS, 1964-1968, Volume XVI, Cyprus, Greece, Turkey, doc. 273

¹⁶⁰ FRUS 1964-1968, Volume XVI, Cyprus, Greece, Turkey, doc.283

Ελλάδας εξέφραζε την πεποίθηση πως η Ουάσιγκτον θα έπρεπε να επιδιώξει την ειρήνη στη Μέση Ανατολή και τον αραβικό κόσμο προκειμένου να αποτρέψει τη σοβιετική ανάμειξη στην περιοχή.¹⁶¹ Οι σχέσεις Αθήνας και Ουάσιγκτον φαίνεται να διαταράσσονται, όταν το στρατιωτικό καθεστώς των συνταγματάρχων αρνήθηκε, υπό τον φόβο αντιποίνων των αραβικών χωρών, να παρέχει διευκολύνσεις στα αμερικανικά στρατεύματα μέσω των ελληνικών βάσεων.

Μεγάλο ενδιαφέρον για την κατανόηση των ελληνοαμερικάνικων σχέσεων παρουσιάζει και η επιστολή του Ράσκ προς τον Πρόεδρο Τζόνσον στην οποία προτείνει συγκεκριμένα βήματα προς την ομαλοποίηση των σχέσεων των δύο κρατών. Επιγραμματικά, υπενθυμίζει στον πρόεδρο πως από το πραξικόπημα οι ΗΠΑ έχουν αναβάλει την παράδοση στρατιωτικού εξοπλισμού προς την Ελλάδα με την ελπίδα να πείσουν αυτήν προς την επιστροφή στην ομαλή πολιτική κατάσταση. Αναγνωρίζεται ωστόσο πως η συγκεκριμένη τακτική δεν μπορεί πλέον να αποδώσει καρπούς ενώ είναι πιθανόν να επιφέρει τα αντίθετα αποτελέσματα στις ελληνοαμερικάνικες σχέσεις καθώς επίσης και πως ο πρέσβης Τάλμποτ θα πρέπει να εξουσιοδοτηθεί προκειμένου να ενημερώσει την Ελληνική Κυβέρνηση πως η σταδιακή προώθηση του στρατιωτικού εξοπλισμού θα εξαρτηθεί από την πρόοδο σχετικά με την αποκατάσταση του πολιτεύματος. Η επισήμανση σημαντικότερων παραγόντων όπως η ιδιαίτερη σημασία της Ελλάδος για τις ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή και τη σοβιετική επιρροή καθώς και η ζωτική σημασία της διατήρησης της Ελλάδας ως ενεργό μέλος του ΝΑΤΟ, αποτυπώνει τις αμερικανικές θέσεις της περιόδου αναφορικά με τις σχέσεις ΗΠΑ και Ελλάδα υπό τα νέα δεδομένα.¹⁶²

Η κρίση της Κοφίνου και η μεσολάβηση Βανς

Η περίοδος του 1967 παρουσιάζει σε συνάρτηση με τα προαναφερθέντα μια στροφή της αμερικανικής στάσης έναντι της Ελλάδας και του κυπριακού όταν το ζήτημα εισήλθε σε περίοδο γενικευμένης κρίσης με τα επεισόδια της Κοφίνου και των αιματηρών επεισοδίων στην ομώνυμη περιοχή κατόπιν της δράσης του Γρίβα. Με την έναρξη του νέου κύκλου βίας παρατηρείται εκ νέου κινητοποίηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής υπό τον φόβο ελληνοτουρκικής σύγκρουσης. Η αποστολή του

¹⁶¹ John Sakkas, ο.π., 252

¹⁶² FRUS, 1964-1968, Volume XVI, Cyprus, Greece, Turkey, doc.296

Σάιρους Βανς κατόπιν εντολής του Τζόνσον λειτουργούσε ακριβώς προς το σκοπό αυτό. Ωστόσο οι ΗΠΑ φαίνεται πως δεν απέφυγαν να ξεκαθαρίσουν ότι δεν θα επενέβαιναν στο ενδεχόμενο τουρκικής εισβολής.¹⁶³ Το τελευταίο αυτό στοιχείο αποτελεί εκ νέου απόδειξη της λανθασμένης πεποίθησης της Ελλάδα, και δη των δικτατόρων, ότι οι ΗΠΑ θα φρόντιζαν ανά πάσα στιγμή να αποτρέψουν την τουρκική επιθετικότητα. Οι διαπραγματεύσεις του Βανς σε Αθήνα, Άγκυρα και Λευκωσία¹⁶⁴ αποτελούν τεκμήριο της ανάληψης μεσολαβητικής δράσης από πλευράς Ουάσιγκτον. Οι Αμερικανοί, πιστοί στο δόγμα τους βασισμένο σε συνομιλίες μεταξύ των δύο συμμάχων τους και εκμεταλλεζόμενοι τη Σύνοδο του ΝΑΤΟ για τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο συνέχιζαν να προτρέπουν την Ελλάδα σε συζητήσεις με την Τουρκία. Η Ουάσιγκτον μπορεί να διεμήνυσε πως δεν θα επενέβαινε, η αποφυγή ωστόσο της σύρραξης των δύο χωρών σαφώς δεν υπήρξε ποτέ αμελητέα για την αμερικανική πολιτική. Πολύ περισσότερο αποδεικνύεται πως στη νέα αυτή κρίση, οι ΗΠΑ κατέβαλαν προσπάθειες για κατευνασμό της Τουρκίας παρά για διατήρηση ισορροπιών μεταξύ δύο συμμάχων τους. Κατά τον Τάλμποτ, ο μόνος τρόπος να αποφευχθεί η ελληνοτουρκική σύγκρουση υπήρξε το να ευθυγραμμιστεί η Ελλάδα και μάλιστα εξαιρετικά σύντομα με τις τουρκικές απαιτήσεις.¹⁶⁵ Το γεγονός πως αυτή τη φορά, ήταν η ανεξέλεγκτη δράση του Γρίβα που προκάλεσε την όξυνση στην κρίση αποτέλεσε βαρίδιο όπως αποδείχθηκε στην ελληνική επιχειρηματολογία απέναντι στην παρέμβαση του Βανς¹⁶⁶ και ενίσχυσε την μεταστροφή από την πολιτική της ισορροπίας σε αυτή με στόχο τον τουρκικό κατευνασμό. Η δράση του Γρίβα υπήρξε και ο λόγος της απειλής για επέμβαση από πλευράς Τουρκίας ενώ η άκαμπτη στάση περί πολέμου με την Ελλάδα θα μπορούσε να θεωρηθεί ως η κυριότερη αιτία της αποδοχής των τουρκικών αξιώσεων από την δικτατορική Κυβέρνηση. Σε αντίθεση όμως με τις αμερικανικές θέσεις, οι αντίστοιχες ελληνικές παρουσιάζουν διαφορετική οπτική. Η προειδοποιήσεις της Ουάσιγκτον για την σοβαρότητα των τουρκικών απειλών οπωσδήποτε τύγχαναν αποδοχής από την Κυβέρνηση των Συνταγματαρχών. Οι

¹⁶³ Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση*, (Αθήνα: ΣΙΔΕΡΗΣ, 2002), 128-131

¹⁶⁴ FRUS, 1964-1968, doc. 307

¹⁶⁵ FRUS, 1964-1968, doc. 316

¹⁶⁶ Βαγγέλης Κουφουδάκης στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επ.), *Κύπρος: Ιστορία, Αγώνες και Προβλήματα του Λαού της*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2009), 3: 378

κατευναστικές ωστόσο ενέργειες των ΗΠΑ οδηγούσαν σε ελληνικό εξευτελισμό και απογύμνωση της κυπριακής άμυνας. Αυτό τονίζεται και από τον Υπουργό Εξωτερικών, Πιπινέλη, προς τον Βανς σε συνάντησή τους στην Αθήνα. Πρόκειται για την ελληνική θέση της αμοιβαίας αποχώρησης στρατευμάτων από το νησί και όχι μόνο των ελληνικών, γεγονός που ο ίδιος ο Βανς φαίνεται να αναγνωρίζει και να συμερίζεται σε σημαντικό βαθμό.¹⁶⁷

Υπό τον Βανς και τις υπό αυτόν συνομιλίες οι δικτάτορες και η τουρκική Κυβέρνηση κατέληξαν σε συμφωνία η οποία προέβλεπε την απομάκρυνση ελληνικών και τουρκικών δυνάμεων που δεν είχαν συμφωνηθεί στη Ζυρίχη και το Λονδίνο καθώς και την αύξηση των αρμοδιοτήτων της Ειρηνευτικής Δύναμης Κύπρου (UNFICYP). Η δεύτερη αυτή προϋπόθεση (παράγραφος 4 των προτάσεων Βανς) προέβλεπε την κατάργηση και της Εθνικής Φρουράς γεγονός στο οποίο αντιτάχθηκε ξεκάθαρα ο Μακάριος. Η Ελλάδα αντίθετα παρουσιάζεται απόλυτα θετική έναντι στις τουρκικές αξιώσεις, υπό τις προϋποθέσεις που καταγράφηκαν προηγουμένως, από τις οποίες είναι άμεσα επηρεασμένη η προσέγγιση του Βανς στις διαπραγματεύσεις. Στις τροποποιημένες, σχετικά με την αντίθεση του Μακαρίου, προτάσεις του ο Βανς, προσέθετε ότι η οποιαδήποτε πρόβλεψη της παραγράφου θα εφαρμοζόταν κατόπιν συνεννοήσεως του Γενικού Γραμματέα με τα ενδιαφερόμενα μέρη.

Συμπερασματικά οι προτάσεις Βανς έγιναν αποδεκτές από τον αρχιεπίσκοπο μόνο υπό το πλαίσιο της αποστρατικοποίησης του νησιού και όχι κατάργησης της Εθνικής Φρουράς και της Αστυνομίας. Αντίθετα η δικτατορία των Αθηνών φαίνεται να δέχθηκε το αμερικανικό σχέδιο στην πλήρη μορφή του ενώ η Τουρκία επιζητούσε και τον αφοπλισμό της Εθνικής Φρουράς. Κατά την εκτίμηση του Νίκου Κρανιδιώτη η απομάκρυνση αυτή όχι μόνο δεν θα απέτρεπε την εισβολή αλλά αντιθέτως θα ενίσχυε το ενδεχόμενο τουρκικής επέμβασης. Μάλιστα θεωρεί την ελληνική στρατιωτική παρουσία ως αντίβαρο στις τουρκικές προθέσεις καθώς πιθανή εισβολή θα σήμαινε σύρραξη εντός του ΝΑΤΟ. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η άποψη του πως η απομάκρυνση της Ελληνικής Μεραρχίας θα προσέδιδε χαρακτήρα σύγκρουσης Κύπρου και Τουρκίας σε ενδεχόμενη επέμβαση, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα εκείνων που δεν

---

¹⁶⁷ FRUS, 1964-1968, doc. 320

επιθυμούσαν ελληνοτουρκικό πόλεμο, φωτογραφίζοντας σαφέστατα τους Αμερικανούς και τη Δύση.¹⁶⁸

Γίνεται κατανοητό πως το στρατιωτικό καθεστώς της Ελλάδας δεν θα μπορούσε να αγνοήσει τις προτροπές για συζητήσεις μεταξύ συμμάχων του ΝΑΤΟ από τις ΗΠΑ, ειδικά λόγω της στήριξης ή μάλλον της αποδοχής του από την Ουάσιγκτον σε μια περίοδο απομόνωσης και εχθρικού κλίματος στις διεθνείς σχέσεις της χώρας. Η λύση που θα μπορούσε να προκύψει μέσω του διαλόγου των δύο κοινοτήτων και μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας σε καμία περίπτωση δεν υπήρξε αδιάφορη για τις ΗΠΑ στα πλαίσια της ταχύτερης δυνατής λύσης. Με την κρίση του 1967 αποτυπώνεται ο κύριος στόχος των Αμερικανών που δεν είναι άλλος από τη μετατροπή του ζητήματος σε υπόθεση που αφορά αποκλειστικά το ΝΑΤΟ. Όπως καταγράφει ο Γιώργος Καλούδης οι ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ υπέδειξαν ιδιαίτερο ζήλο στο να μετατρέψουν το ζήτημα «από κίνδυνο σε πρόβλημα»¹⁶⁹ Κάτι τέτοιο, θα μπορούσε να ειπωθεί πως έχει απόλυτη λογική από τη σκοπιά της διεθνοποίησης. Εφόσον η κρίση παρατεινόταν θα ήταν πολύ εύκολο για τη Σοβιετική Ένωση να εκμεταλλευτεί τα γεγονότα υπό το πλαίσιο των διεθνών σχέσεων ή μέσω κάποιας πιθανής προσφυγής στον ΟΗΕ και να επέμβει στο ζήτημα διεισδύοντας στην νοτιοανατολική Μεσόγειο. Αντίθετα μετατρέποντας το ζήτημα σε «πρόβλημα» θα δινόταν η ευκαιρία στην Ουάσιγκτον να περιορίσει το κυπριακό εντός του ΝΑΤΟ και μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, παρεμποδίζοντας την σοβιετική επιρροή στην περιοχή.

ΙΧ) Η τραγωδία του 1974 και ο ρόλος των ΗΠΑ

Η δεκαετία του 1970 αποτελεί ίσως την κρισιμότερη περίοδο του χρονικού του κυπριακού ζητήματος. Συνεπώς οι ευθύνες και οι ενέργειες της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής είναι ιδιαίτερος σημαντικές για την κατανόηση των γεγονότων και την μελέτη των σχέσεων Ελλάδας και ΗΠΑ τη δεδομένη χρονική στιγμή.

¹⁶⁸ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, (Αθήνα: Εστία, 2009), 3: 468-479

¹⁶⁹ George Kaloudis, "Cyprus: The Enduring Conflict", (International Journal on World Peace, 1999), Vol. 16, No.1, 12

Ως αφετηρία των γεγονότων οι ερευνητές φαίνεται να συμφωνούν με το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου του 1974, στην Κύπρο με στόχο την εξουδετέρωση του Μακαρίου. Σύμφωνα με τον Σωτήρη Ριζά το πραξικόπημα είχε χρησιμοποιηθεί ως μέσον εξουδετέρωσης του Μακαρίου διότι αυτός θεωρούνταν, από την δικτατορική κυβέρνηση, ως ίσως το μεγαλύτερο εμπόδιο προς την επίτευξη της Ένωσης με την Ελλάδα.¹⁷⁰

Η Ουάσιγκτον σαφώς γνώριζε για το επικείμενο πραξικόπημα ιδίως από τη στιγμή που δεν ήταν μυστική η σχέση των δικτατόρων με τη CIA. Ωστόσο η επιλογή των ΗΠΑ να μην εμποδίσουν την πραξικοπηματική επιχείρηση εγείρει ερωτήματα και προβληματισμούς. Κάτι τέτοιο έγινε με τις ευλογίες του τότε Υπουργού Εξωτερικών Χένρι Κίσσιντζερ ο οποίος παρουσιάζεται να συμβούλευσε την Κυβέρνηση των ΗΠΑ να μην αναμειχθεί με ένα θέμα εσωτερικού χαρακτήρα, όπως θεωρούσε, της Ελλάδας και αντίθετα να επενδύσει στην ενίσχυση της πολιτικής ασφαλείας μεταξύ των δύο χωρών.¹⁷¹ Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το υπόμνημα του Συμβουλίου Ασφαλείας των ΗΠΑ προς τον Χένρι Κίσσιντζερ την ημέρα του πραξικοπήματος. Αυτό περιγράφεται ως «δυναμική λύση» της Αθήνας έναντι του Μακαρίου, το οποίο σύμφωνα με πληροφορίες σχεδίασε ο Ιωαννίδης και που προκλήθηκε λόγω της απομάκρυνσης Ελλήνων αξιωματικών από την Εθνική Φρουρά. Εικασίες γίνονται και γύρω από την τουρκική αντίδραση και οι οποίες καταλήγουν σε δύο συμπεράσματα: την μεγάλη πιθανότητα η Τουρκία να κινηθεί στρατιωτικά ή να συναινέσει εφόσον καλύπτονται τα τουρκοκυπριακά συμφέροντα.¹⁷²

Τη στάση αυτή των ΗΠΑ σπεύδει να διασαφηνίσει ο Αλέξης Ηρακλείδης, ώστε να κατανοηθεί ο αμερικανικός παράγοντας. Η Ουάσιγκτον βεβαίως και γνώριζε τις προθέσεις των συνταγματαρχών ωστόσο καταθέτει κατηγορηματικώς πως τα μέχρι πρότινος στοιχεία δεν συνηγορούν σε σχεδιασμό ή έγκριση πραξικοπήματος στην Κύπρο από την ίδια.¹⁷³ Συνεπώς με βάση τα στοιχεία αυτά μπορεί να επιβεβαιωθεί ως

¹⁷⁰ Sotiris Rizas, "Atlanticism and Europeanism in Greek Foreign and Security Policy in the 1970s", (Southeast European and Black Sea Studies, 2008), 52

¹⁷¹ John Sakkas, "The Greek Dictatorship, the USA and the Arabs, 1967-1974", (Journal of Southern Europe and the Balkans Online, 2007), 251

¹⁷² FRUS, 1969-1976, Volume XXX, Greece, Cyprus, Turkey, 1973-1976, doc. 79

¹⁷³ Αλέξης Ηρακλείδης, *Το Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση*, (Αθήνα: ΣΙΔΕΡΗΣ, 2002), 134

ένα βαθμό πως η στάση των ΗΠΑ την περίοδο εκείνη υπήρξε περίπλοκη και πως η αμερικανική εξωτερική πολιτική ενδεχομένως να αναζητούσε μια οποιαδήποτε λύση στο ζήτημα (αν και η εξουδετέρωση του Μακαρίου δεν φαίνεται να απείχε και πολύ από τις επιδιώξεις και τα συμφέροντα της στην περιοχή). Η οποιαδήποτε λύση θα έλυνε το κυπριακό και θα απελευθέρωνε τις ΗΠΑ από ένα γεωπολιτικό αγκάθι στην ανατολική Μεσόγειο το οποίο μάλιστα έθετε σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητα ακόμα και την ίδια την ύπαρξη της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ. Δύο είναι τα ερωτήματα που τίθενται στην προσπάθεια να κατανοηθεί η ενέργεια της ελληνικής πλευράς. Πρώτον, κατά πόσο αποτελεί προδοσία το πραξικόπημα και επιπλέον κατά πόσο υπήρξε αναπόφευκτο. Το πρώτο ερώτημα βασίζεται στην επιχειρηματολογία του υπέρμετρου εθνικισμού από πλευράς κυβερνόντων σε συνδυασμό με ένα μεγάλο λάθος που διακατέχει για χρόνια την ελληνική σκέψη: ότι οι ΗΠΑ θα επενέβαιναν ανά πάσα στιγμή για να αποτρέψουν μια τουρκική επίθεση ή ότι τουλάχιστον θα φρόντιζαν να περιορίσουν αυτή στο ελάχιστο. Στο ερώτημα για το αναπόφευκτό της τραγωδίας, συμπεραίνεται πως όντως θα μπορούσε να αποφευχθεί. Η παραγκώνιση ωστόσο του Παπαδόπουλου από τον Ιωαννίδη αποδείχθηκε ταφόπλακα, όταν ο δεύτερος επέλεξε να συγκρουστεί μετωπικά με τον Μακάριο οδηγώντας την κατάσταση στα γεγονότα του καλοκαιριού του 1974.¹⁷⁴

Από την πλευρά των ΗΠΑ μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες της περιόδου εκείνης υπήρξε αναμφίβολα ο Χένρι Κίσσιντζερ ο οποίος έκτοτε αποτέλεσε αποδέκτης σφοδρών επικρίσεων από τους μελετητές σχετικά με τη στάση του στο κυπριακό και τις αντίστοιχες αποφάσεις του. Ο Αμερικανός διπλωμάτης, διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ (1973-1977) και υπό αυτή τη θέση διαδραμάτισε πρωτεύοντα ρόλο στην σφοδρότερη κρίση του ζητήματος. Σημαντική εκτίμηση που καθρεπτίζει την αμερικανική στάση στο κυπριακό καθ' όλη τη διάρκεια του αποτελεί η παραδοχή του Κίσσιντζερ πως οι ΗΠΑ, υπό τον φόβο της κατάρρευσης του ΝΑΤΟ στη νοτιοανατολική πτέρυγα, παρέμειναν πιστές στο δόγμα της ισορροπίας μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας, προκαλώντας με τον τρόπο αυτό τις εκάστοτε αντιδράσεις τους.¹⁷⁵ Ο ίδιος χρησιμοποιεί απολογητικό χαρακτήρα στο βιβλίο του "Χρόνια

---

¹⁷⁴ Ibid, 134-137

¹⁷⁵ Henry Kissinger, Χρόνια Ανανέωσης, (Αθήνα: Νέα Σύνορα, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2000), 213

Ανανέωσης” και αυτό διότι υπήρξε δέκτης ισχυρών κατηγοριών σχετικά με το ότι δεν ενήργησε αποφασιστικά ή και ορθά στην κρίσιμότερη φάση του ζητήματος.

Αναλυτικότερα, είναι παραδοχή του Κίσσιντζερ πως το πραξικόπημα έναντι του Μακαρίου ήταν σαφώς υποκινούμενο από τη χούντα των συνταγματαρχών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με το ίδιο η πάγια θέση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής, δεν υπήρξε άλλη από την αποφυγή με κάθε τρόπο ενός ελληνοτουρκικού πολέμου, που θα διέλυε την αντίστοιχη νατοϊκή πτέρυγα και θα καθιστούσε τους σοβιετικούς συμπτωταγωνιστές στην περιοχή. Αναφέρει χαρακτηριστικά, *«Η πρώτη μας κίνηση, συνεπώς, ήταν να προσπαθήσουμε να ελαχιστοποιήσουμε τα προσχήματα για εξωτερική παρέμβαση, διατηρώντας όσο ήταν δυνατό την υπάρχουσα συνταγματική δομή...Στην Τουρκία προσθέταμε ότι ήμαστε αντίθετοι σε οποιαδήποτε μείωση των υπαρκτών τουρκικών δικαιωμάτων, στην Αθήνα τονίζαμε ότι οι ΗΠΑ αντιτίθενται σε οποιαδήποτε μεταβολή της υπάρχουσας πολιτικής κατάστασης στο νησί ή των δικαιωμάτων των Τουρκοκυπρίων. Ταυτόχρονα απορρίπταμε τον σοβιετικό μεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα σε δύο συμμάχους του ΝΑΤΟ»*¹⁷⁶ Η αντίθεση που παρουσιάζεται στο σημείο αυτό ενδέχεται να αφορά τον Μακάριο. Ο Κίσσιντζερ παραδέχεται και δηλώνει ξεκάθαρα, πως η στάση του και η πολιτική που ακολουθούσε, αποτέλεσαν τροχοπέδη για τη σταθερότητα του τριγώνου Ελλάδας-Τουρκίας-Κύπρου. Ωστόσο την κρίσιμη αυτή ώρα και με την ανεύθυνη επιλογή της Αθήνας για πραξικόπημα, η αποφυγή σύρραξης και η παρεμπόδιση σοβιετικής ανάμειξης τοποθετούνται ψηλά στις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής της Ουάσιγκτον. Σχετικά με το πραξικοπηματικό σχέδιο της χούντας αυτό προέβλεπε την ανάληψη της προεδρίας από τον Νίκο Σαμψών στο πρόσωπο του οποίου ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών αλλά και το διεθνές περιβάλλον δεν αναγνώριζε καμία εξουσία, πόσο μάλλον αποδοχή. Συνεπώς κατά την περιγραφή του Κίσσιντζερ η ανατροπή του Σαμψών και της πραξικοπηματικής ένωσης αποκτούσε προτεραιότητα. Αυτό που τονίζει ωστόσο ο Αμερικανός αξιωματούχος είναι πως κύριο μέλημα υπήρξε και παρέμενε επί των ημερών του η παραμονή της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ και *«να μην δοθεί πρόσχημα επέμβασης στην Τουρκία»*. Η σκέψη του για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός αντικατοπτρίζεται στην πρόταση του για αποστολή του Υφυπουργού Εξωτερικών Τζόσεφ Σίσκο σε Λονδίνο, Αθήνα και Άγκυρα ο οποίος καλούνταν να εκθέσει την αμερικανική στάση. Η στάση αυτή

---

¹⁷⁶ Ibid, 226

συνοψίζεται σε: αποτροπή τουρκικής στρατιωτικής παρέμβασης καθώς και συντονισμός με τη Μεγάλη Βρετανία σε προσπάθεια αποτροπής της ανάμειξης την Σοβιετικής Ένωσης.¹⁷⁷

Αττίλας Ι:

Στις 20 Ιουλίου ξεκίνησε το δράμα του κυπριακού Ελληνισμού με την έναρξη της επιχείρησης "Αττίλας Ι" από την Τουρκία. Διαχρονικό ερώτημα καθίσταται και η Αμερικανική στάση των ημερών εκείνων. Σύμφωνα με τα όσα καταγράφει ο Κίσσιτζερ, ο Τούρκος πρωθυπουργός Ετσεβίτ, είχε μάλλον πάρει πολύ νωρίτερα την απόφαση για επέμβαση εκμεταλλευόμενος δύο πολύ σημαντικούς παράγοντες. Πρώτον την «απερισκεψία» όπως την ονομάζει, της ελληνικής ηγεσίας για πραξικόπημα και δεύτερο την εσωτερική κρίση στις ΗΠΑ. Υπενθυμίζεται στο σημείο αυτό ότι ήδη η αμερικανική ηγεσία παρουσίαζε σημάδια κατάρρευσης μετά τις αποκαλύψεις του σκανδάλου Ουότεργκεϊτ.¹⁷⁸ Η Ουάσιγκτον φαίνεται να γνώριζε τουλάχιστον μια μέρα νωρίτερα (στις 19 Ιουλίου) για την μεγάλη πιθανότητα τουρκικής εισβολής και αυτό αποδεικνύεται με το έγγραφο 102 που αποτυπώνει την τηλεφωνική επικοινωνία του ίδιου του Κίσσιτζερ με τον διευθυντή του Γραφείου Πληροφοριών, Κόλμπυ. Στη συζήτηση ο Κίσσιτζερ ρωτάει με ξεκάθαρο τρόπο, όχι αν προκύπτει πιθανότητα επέμβασης, αλλά ποια είναι η τουρκική ισχύς που θα χρησιμοποιηθεί για αυτή σχετικά με ναυτικά και αεροπορικά μέσα. Παράλληλα ενημερώνεται από τον Κόλμπυ για τους στόχους της Κερύνειας και της Αμμοχώστου ενώ του γνωστοποιείται και η δυνατότητα των ελληνικών δυνάμεων να αμυνθούν μόνο με τις εν Κύπρο δυνάμεις λόγω της μεγάλης απόστασης μεταξύ Ελλάδας-Κύπρου (εκτίμηση που επιβεβαιώθηκε αργότερα με την περίφημη φράση του Καραμανλή πως η Κύπρος «κείται μακράν»). Το σημαντικότερο στοιχείο της συζήτησης είναι η ερώτηση του Κίσσιτζερ σχετικά με το τι θα πρέπει να κάνουν οι ΗΠΑ. Στην απάντηση του Κόλμπυ, πως η Ελλάδα θα πρέπει να πεισθεί να μην πολεμήσει, ο Κίσσιτζερ απαντάει συγκαταβατικά και παρουσιάζεται να συμφωνεί με την άσκηση πίεσης προς

---

¹⁷⁷ Ibid, 226-230

¹⁷⁸ Library of Congress, Research Guides, "Richard Nixon's Political Scandal: Researching Watergate in the Manuscript Collections at the Library of Congress"

την κατεύθυνση των διαπραγματεύσεων.¹⁷⁹ Η αποστολή του Υφυπουργού Πολιτικών Υποθέσεων, Τζόσεφ Σίσκο, στην ανατολική Μεσόγειο μπορεί να θεωρηθεί προς αυτή τη κατεύθυνση, της μεσολάβησης και αποτροπής ενός ελληνοτουρκικού πολέμου.¹⁸⁰ Αντίθετα όμως η πραγματοποίηση της τουρκικής εισβολής αποδεικνύει την αποτυχία των ΗΠΑ να εμποδίσουν τη γενίκευση της κρίσης. Η κρίση της προηγούμενης δεκαετίας δεν μπορεί να συγκριθεί με αυτή του 1974 διότι πλέον η αμερικανική εξωτερική πολιτική αδυνατεί να εμποδίσει την τουρκική αποφασιστικότητα που γνώρισε ταπεινώση τα προηγούμενα χρόνια. Σημαντική βαρύτητα συνεπώς δίδεται από την Ουάσιγκτον περισσότερο στις διαβουλεύσεις με την Ελλάδα προς επίτευξη αποκλιμάκωσης και εκχειρίας παρά σε αποτροπή με κάθε μέσο της τουρκικής εισβολής. Σε συνεδρίαση της Ομάδας Ειδικής Δράσης της Ουάσιγκτον στις 20 Ιουλίου (με τη συμμετοχή του Κίσσιτζερ) αποκαλύπτεται ο στόχος των ΗΠΑ. Όπως καταθέτει ο Ρόμπερτ Ίνκερσολ, αναπληρωτής Υπουργός Εξωτερικών, στα πρακτικά της συνεδρίασης, κύριος διπλωματικός στόχος για τις ΗΠΑ καθίσταται η επίτευξη εκχειρίας, η έναρξη διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο πλευρών και η αποκατάσταση του Συντάγματος στην Κύπρο.¹⁸¹

Από την έναρξη των εχθροπραξιών επομένως η προσπάθεια του Αμερικανού διπλωμάτη φαίνεται να εστιάζεται στην αποφυγή ενός γενικότερου ελληνοτουρκικού πολέμου και της συντομότερης δυνατής κατάπαυσης του πυρός στην Κύπρο.¹⁸² Ο Νίκος Κρασιδιώτης δείχνει να συμφωνεί σε αρκετά σημεία με τον Κίσσιτζερ, παρόλα αυτά δεν αποφεύγει την άσκηση κριτικής προς αυτόν και τις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα αναγνωρίζει και ο ίδιος την επιρροή του Ουότεργκεϊτ στην επίτευξη αποτελεσματικής πολιτικής εκ μέρους των ΗΠΑ ενώ κατηγορεί τον Κίσσιτζερ πως τοποθετούσε την Τουρκία σε σημαντικότερη θέση έναντι της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ. Αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Ο Κίσσιτζερ, που απέδιδε ιδιαίτερη σημασία στη θέση της Τουρκίας μέσα στην Ατλαντική συμμαχία, ευνοούσε τα τουρκικά σχέδια στην Κύπρο, ήθελε όμως να τα επιβάλει με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφευχθεί ένας Ελληνοτουρκικός πόλεμος και*

¹⁷⁹ FRUS, 1973-1976, Volume XXX, Greece, Cyprus, Turkey, doc. 102

¹⁸⁰ Laurence Stern, "Bitter Lessons: How we failed in Cyprus", (Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC, 1975), No.19, 62

¹⁸¹ FRUS, 1973-1976, Greece, Cyprus, Turkey, Vol. XXX, doc. 105

¹⁸² Henry Kissinger, ο.π., 236-237

να μη δοθεί στη Σοβιετική Ένωση η ευκαιρία να παρέμβει».¹⁸³ Παράλληλα επιβεβαιώνεται η άποψη πως η Τουρκία προσχεδίαζε τη συγκεκριμένη επιχείρηση καθώς ήταν φανερό πως συγκέντρωνε ισχυρές δυνάμεις ναυτικού και αεροπορίας στα λιμάνια της Μερσίνας και των Αδάνων.¹⁸⁴ Επιπρόσθετα ο Γιάν Άσμουσεν γίνεται αποκαλυπτικός σχετικά με τα όσα γνώριζε ο Κίσιιντζερ ελάχιστα πριν την έναρξη της επιχειρήσεως. Σε συζήτηση του με τον Υπουργό Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Τζέιμς Κάλαχαν, συζητείται η πολιτική που θα έπρεπε να ακολουθήσουν οι ΗΠΑ και η Αγγλία σχετικά με τις εξελίξεις στο νησί μετά το πραξικόπημα. Στο σημείο αυτό ο συγγραφέας αναφέρει πως οι μυστικές υπηρεσίες της Μεγάλης Βρετανίας είχαν συγκεντρώσει αξιόπιστες πληροφορίες για εντατικές προετοιμασίες των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, συνεπώς δεν τίθεται ζήτημα άγνοιας από πλευράς δυτικών και ιδίως του Κίσιιντζερ.¹⁸⁵ Με τα στοιχεία αυτά γίνεται εμφανές πως οι ΗΠΑ γνώριζαν ή τουλάχιστον είχαν πληροφορηθεί τις επικείμενες δράσεις της Τουρκίας. Τίθεται ωστόσο το ερώτημα του κατά πόσο λειτούργησαν αποτρεπτικά. Σύμφωνα με τον Λόρενς Στερν, ο Κίσιιντζερ απέτυχε να αναγνωρίσει τις διαφορές με το 1964 και την τότε απειλή για επέμβαση με αυτές μια δεκαετία αργότερα. Επιπλέον, σημαντική αποδοχή στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ έχαιρε η άποψη πως η Τουρκία δεν διαθέτει τα κατάλληλα μέσα για μια τέτοια επιχείρηση ενώ στο παρελθόν είχε παρουσιάσει ανάλογες προετοιμασίες χωρίς να προβεί σε αντίστοιχη ενέργεια και πιθανόν το ίδιο να συνέβαινε και τώρα, περισσότερο ως μέσο πίεσης παρά ως πραγματική απειλή.¹⁸⁶ Η ίδια εμφανιζόταν αποφασισμένη να δράσει αυτοβούλως και όχι κατόπιν συνεννοήσεως με την Ουάσιγκτον ενώ οι διπλωματικές προσπάθειες του Σίσκο προσέκρουσαν επάνω στην τουρκική αποφασιστικότητα σε συνδυασμό με την ελληνική ανικανότητα να προτείνει λύσεις και θέσεις την ύστατη στιγμή.¹⁸⁷ Στο ίδιο πλαίσιο η απειλή για περικοπή της στρατιωτικής βοήθειας προς τις δύο χώρες δεν

---

¹⁸³ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, (Αθήνα: Εστία, 2009), Β: 395-396

¹⁸⁴ Ibid, 397

¹⁸⁵ Jan Asmussen, *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis*, (London-New York: I.B. Tauris, 2008), 78-80

¹⁸⁶ Michael Carver, "The Gordian Knot: American and British Policy Concerning the Cyprus Issue, 1952-1974", (Graduate College of Bowling Green State University, 2006), 105

¹⁸⁷ Laurence Stern, ο.π., 63-64

αποτελεί επιτυχημένη διπλωματική προσπάθεια των ΗΠΑ.¹⁸⁸ Ένα ακόμα στοιχείο που θα πρέπει να υπολογισθεί είναι η αποδεδειγμένη άναρχη κατάσταση της Ελληνικής Κυβέρνησης τις πρώτες στιγμές της εισβολής η οποία ενδέχεται να επηρέασε σε σοβαρό βαθμό την αποτελεσματικότητα της αμερικανικής μεσολάβησης. Ενδεικτική είναι η προσπάθεια του Σίσκο να εξασφαλίσει ελληνική συγκατάθεση για εκεχειρία χωρίς να δύναται να επικοινωνήσει με τα αντίστοιχα ελληνικά στελέχη. Στις προσπάθειες του Σίσκο για συνομιλίες με την Αθήνα μπορεί να εντοπιστεί μια σύγκλιση απόψεων Τουρκίας και ΗΠΑ. Στην ουσία του αυτό που πρότεινε ο Σίσκο, αντικατόπτριζε σε μεγάλο βαθμό τις τουρκικές θέσεις και συγκεκριμένα την απομάκρυνση του Νίκου Σαμψών που τοποθετήθηκε πραξικοπηματικά στην Κύπρο, την προστασία της τουρκοκυπριακής μειονότητας και την απομάκρυνση των Ελλήνων αξιωματικών της Εθνικής Φρουράς. Οι ΗΠΑ φαίνεται να προτείνουν αντίστοιχα τον Γλαύκο Κληρίδη προς την Ελλάδα για τον οποίο θεωρούσαν ότι τύγχανε αποδοχής και από τις δύο κοινότητες, προς αντικατάσταση του Σαμψών¹⁸⁹. Επομένως γίνεται διακριτή η αμυδρή ή προβληματική συνεργασία Ελλάδας και ΗΠΑ στην κρισιμότερη στιγμή του κυπριακού σε συνδυασμό με την αποτυχία της Ουάσιγκτον και του Κίσσιτζερ να διαβάσουν σωστά τις απειλές και την προειδοποίηση του Έτσεβίτ ελάχιστα πριν στην εισβολή.

Έπειτα από τον αιφνιδιασμό της πρώτης τουρκικής εισβολής η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ εστίασε τις προσπάθειες της κυρίως στην επίτευξη μιας άμεσης εκεχειρίας και στην αποφυγή ενός ελληνοτουρκικού πολέμου. Μάλιστα η Ελλάδα παρουσιαζόταν κατά τον Κίσσιτζερ πολύ περισσότερο δεκτική στις εν λόγω προσπάθειες των ΗΠΑ δεδομένης της πίστης πως θα μπορούσε να επιτύχει μια status quo ante στο νησί.¹⁹⁰ Στις 22 Ιουλίου επετεύχθη η εκεχειρία και όπως αποδείχθηκε αυτή υπήρξε και η τελευταία πράξη της δικτατορίας καθώς 24 ώρες αργότερα η δημοκρατία αποκαταστάθηκε με την ανάκληση του Καραμανλή από την εξορία του στο Παρίσι, ενώ ταυτόχρονα με την επίτευξη εκεχειρίας φαίνεται να επιτυγχάνεται και ένας άλλος

---

¹⁸⁸ Henry Kissinger, ο.π., 239

¹⁸⁹ Michael Carver, ο.π., 108

¹⁹⁰ Henry Kissinger, ο.π., 239

διαχρονικός στόχος της Ουάσιγκτον, αυτός των διαπραγματεύσεων μεταξύ των εμπλεκομένων πλευρών με την έναρξη της Διάσκεψης της Γενεύης.

Αττίλας II:

Στις 14 Αυγούστου 1974 ο τουρκικός στρατός επανέλαβε τις επιχειρήσεις του αυτή τη φορά εξαπολύοντας το δεύτερο σχέδιο, "Αττίλας II", πραγματοποιώντας βομβαρδισμούς στο στρατόπεδο της Εθνοφρουράς και το αρχηγείο της αστυνομίας, του Διεθνούς Αεροδρομίου καθώς και λοιπών ελληνικών στρατηγικών σημείων.¹⁹¹ Παρά τον ηρωισμό των ελληνικών δυνάμεων και την αυτοθυσία που αυτές υπέδειξαν η κατάληψη επιπρόσθετων εδαφών του νησιού δεν μπόρεσε να αποφευχθεί, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ο προσχεδιασμός της επιχείρησης και η αποστολή από την Τουρκία ισχυρών δυνάμεων, σε συνδυασμό με την αποδυνάμωση των ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων με την αποχώρηση της Ελληνικής Μεραρχίας και τα εσωτερικά πλήγματα που προκλήθηκαν από το πραξικόπημα. Μόνο κατόπιν ασφυκτικών πιέσεων παραγόντων του ΟΗΕ καθώς και των Κυβερνήσεων ΗΠΑ και Μεγάλης Βρετανίας φαίνεται η Τουρκία να αποδέχθηκε κατάπαυση του πυρός στις 16 Αυγούστου, που όμως δεν τηρήθηκε μέχρι και τις 17 του μήνα προκειμένου να καταλειφθούν όλοι οι στόχοι που έθετε η τουρκική επιχείρηση.¹⁹² Σύμφωνα με τον Στερν, ο Κίσσιντζερ δεν εμφανιζόταν αρνητικός με το γεγονός πως η Τουρκία δεν συμφωνούσε σε εκχειρία μέχρι να καταλειφθούν στρατηγικοί στόχοι που η ίδια είχε ορίσει.¹⁹³ Κάτι τέτοιο επιβεβαιώνει το γεγονός πως ο Κίσσιντζερ, καθώς και σημαντική μερίδα Αμερικανών αξιωματούχων, θεωρούσε την Τουρκία ως σημαντικότερης γεωστρατηγικής σημασίας χώρα σε σχέση με την Ελλάδα στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου.¹⁹⁴ Ο Χένρι Κίσσιντζερ παραδέχεται βεβαίως πως η Τουρκία ενίσχυε συνεχώς τις δυνάμεις της προτού επιχειρήσει τη δεύτερη εισβολή. Κάτι τέτοιο αποκαλύπτει πως ο ίδιος είχε

¹⁹¹ Νίκος Κρανδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, (Αθήνα: Εστία, 2009), Β: 474

¹⁹² Ibid, 476-477

¹⁹³ Laurence Stern, ο.π., 73

¹⁹⁴ Laurence Stern, ο.π., 74-75

ενημερωθεί για τις ενισχύσεις αυτές, είχε εντοπίσει πολύ εύστοχα την τουρκική αδιαλλαξία, παρόλα αυτά είτε απέτυχε να προβλέψει την τουρκική πρόθεση για επέκταση των κατεχόμενων εδαφών είτε συναίνεσε σιωπηρά στην επίτευξη των τουρκικών στόχων. Σύμφωνα με τον ίδιο κύριος στόχος των ΗΠΑ υπό τα νέα δεδομένα ήταν η επίτευξη συμβιβασμού με εκατέρωθεν υποχωρήσεις. Σημειώνει για αυτό πως *«Η προσπάθεια της Αμερικής να ανταλλάξει την αμερικανική υποστήριξη και τη νομιμότητα του ΝΑΤΟ με ένα συμβιβασμό που απαιτούσε υποχωρήσεις και από τις δύο πλευρές, ακυρώθηκε με τη δεύτερη τουρκική επίθεση και από την ενασχόληση μας με τη μετάβαση προς τη νέα προεδρία»*.¹⁹⁵ Η συνοχή του ΝΑΤΟ την οποία με έντονες προσπάθειες προστάτευσαν οι ΗΠΑ παρουσιάζει κρίση όχι με την έναρξη ενός ελληνοτουρκικού πολέμου αλλά με την απόφαση Καραμανλή να αποσύρει την Ελλάδα από το στρατιωτικό σκέλος της συμμαχίας λόγω της τουρκικής εισβολής και της αποδεδειγμένης αδυναμίας του ΝΑΤΟ, και συνεπώς των ΗΠΑ, να την εμποδίσουν. Η συγκεκριμένη απόφαση φαίνεται πως εντατικοποίησε τις αμερικανικές ενέργειες για αποφυγή της σύρραξης και κάτι τέτοιο αποδεικνύεται και στις συζητήσεις της Ομάδας Ειδικής Δράσης των ΗΠΑ. Συγκεκριμένα ο Αμερικανός αξιωματούχος παρουσιάζεται αδιάφορος για την εικόνα των ΗΠΑ στην Ελλάδα. Αντίθετα, ιδιαίτερη βαρύτητα για τα αμερικανικά συμφέροντα εμφανίζει η διατήρηση της ειρήνης στο ΝΑΤΟ και η επίτευξη ισορροπίας από την Ουάσιγκτον μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.¹⁹⁶ Το στοιχείο του αντιαμερικανισμού μπορεί να μην υιοθετείται στην στρατηγική του Κίσσιντζερ, ωστόσο θίγεται ως σημαντικός παράγοντας των σχέσεων Ελλάδας και ΗΠΑ. Κατά τον ίδιο το γενικότερο κλίμα περί αμερικανικής προδοσίας στην Κύπρο μέσω του πραξικοπήματος και της αποτυχίας ανάσχεσης της τουρκικής επίθεσης είχε ενισχυθεί και υποστηριχθεί από την Ελληνική Κυβέρνηση, χωρίς να υπάρχουν τα αντίστοιχα στοιχεία. Αντιθέτως η Ελληνική Κυβέρνηση κατά τον ίδιο δεν αναγνώρισε ποτέ τις εκάστοτε προσπάθειες των ΗΠΑ να αποσοβήσουν την εισβολή, να επιτύχουν εκεχειρία και να εξουδετερώσουν το πραξικόπημα στην Κύπρο.¹⁹⁷ Η ανησυχία των ΗΠΑ παρουσιάζει εντονότερα σημάδια μόνο υπό το γεγονός πως καθίσταται άγνωστο το

¹⁹⁵ Henry Kissinger, Χρόνια Ανανέωσης, (Αθήνα: Νέα Σύνορα, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2000), 250

¹⁹⁶ FRUS, 1973-1976, Greece, Cyprus, Turkey, Vol. XXX, doc. 131

¹⁹⁷ Henry Kissinger, ο.π., 253

πότε και που θα τερματιστούν οι τουρκικές επιχειρήσεις. Η αβεβαιότητα αυτή σε συνάρτηση με την πολιτική της ισορροπίας, αποτυπώνεται στη σκέψη του Κίσσιτζερ να επιδοθεί προς τον Καραμανλή μήνυμα με σαφή άρνηση ευθυνών από τις ΗΠΑ. Η αμερικανική διπλωματία είχε κάνει ότι μπορούσε όπως ισχυρίζεται ο ίδιος.¹⁹⁸ Αντιθέτως η παρούσα κατάσταση οφειλόταν στις ενέργειες των δικτατόρων τους προηγούμενος μήνες. Αποδεικνύεται επομένως πως στην πραγματικότητα η Ουάσιγκτον ουδέποτε ενέκρινε τις αντίστοιχες εκείνες ενέργειες. Ωστόσο σε καμία περίπτωση δεν έδρασε αναλόγως ώστε να αποτρέψει ή να αναβάλει τις τουρκικές επιθέσεις. Επιπλέον η θέση που εκφράζεται από τον Κίσσιτζερ προς τον νέο πρόεδρο Τζέραλντ Φορντ περί τριών τουρκικών θυλάκων παρουσιάζει σε μεγάλο βαθμό σύγκλιση με τη θέση της Τουρκίας περί διχοτόμησης αν και υπήρχε ξεκάθαρη τοποθέτηση από τις ΗΠΑ περί αδικαιολόγητης χρήσης στρατιωτικών μέσων.¹⁹⁹ Η συγκεκριμένη θέση αποτέλεσε σπουδαία αφορμή ώστε να κατηγορηθούν οι ΗΠΑ από την ελληνική κοινή γνώμη πως στην πραγματικότητα η Ουάσιγκτον δεν είδε ποτέ αρνητικά την διχοτόμηση της Κύπρου έστω και χρησιμοποιώντας διαφορετική ρητορική από την Τουρκία ή συναινώντας σιωπηρά στις τουρκικές ενέργειες, στο όνομα της άμεσης και οριστικής λύσης του ζητήματος.

Γίνεται εμφανές πως, παρά τον απολογητικό χαρακτήρα που χρησιμοποιεί ο Κίσσιτζερ, η τουρκική επέμβαση δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς την συνειδητή επιλογή της μη ανάσχεσης αυτής από τις ΗΠΑ. Το ζήτημα που τίθεται κατά τον Έντ Ρούκσμπυ δεν είναι η συγκατάθεση ή όχι των ΗΠΑ, αλλά ο βαθμός κατά τον οποίο αυτές συνετέλεσαν στην απόφαση της Άγκυρας. Κατά τον ίδιο πάλι η κατάσταση στην Κύπρο την επομένη της εισβολής δεν φαίνεται να δυσανασχέτησε την Ουάσιγκτον και παραθέτει ως τεκμήριο τις εξής παρατηρήσεις. Αρχικά ο Μακάριος ήταν πλέον εκτός των πολιτικών πραγμάτων της Κύπρου, ενώ σημαντική βαρύτητα προσδίδεται στο γεγονός πως η Τουρκία έχοντας αφεθεί να καταλάβει εδάφη παρουσιάζεται πλέον πιο φιλική προς το ΝΑΤΟ έχοντας απομακρυνθεί από την πολιτική της προσέγγισης της ΕΣΣΔ όταν οι ΗΠΑ την εμπόδισαν να επέμβει το 1964. Τέλος η πολιτική κατάσταση στην Κύπρο διαμορφώνεται με μεγαλύτερη σταθερότητα

---

¹⁹⁸ FRUS, 1973-1976, doc. 133

¹⁹⁹ Henry Kissinger, ο.π., 248-250

στα μάτια των Αμερικανών, μετά την επέμβαση του 1974 ενώ οι δυτικές βάσεις και εγκαταστάσεις παρέμειναν ως επί το πλείστο υπό δυτικό έλεγχο.²⁰⁰

XII) Επίλογος - Συμπέρασμα

Το ζήτημα της Κύπρου παραμένει ένα από τα πολυπλοκότερα και πιο απαιτητικά προβλήματα του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος. Η στρατιωτική επέμβαση και η παράνομη κατοχή σημαντικού μέρους του νησιού αποδεικνύει περίτρανα την παταγώδη αποτυχία των εμπλεκομένων δυνάμεων να αποδώσουν δίκαιη λύση στο ζήτημα, αποκρυσταλλώνει τις λανθασμένες πολιτικές που οδήγησαν το ζήτημα σε τέλμα ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύει τις προτεραιότητες των ΗΠΑ απέναντι στην Ελλάδα και την Κύπρο, σαφώς επηρεασμένες από την πολιτική τους κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου.

Αν θα μπορούσε να δοθεί μια εξήγηση που να περιέγραφε την αμερικανική στάση αυτή θα ήταν η αδιαπραγμάτευτη προτεραιότητα των δυτικών συμφερόντων στην περιοχή, στα πλαίσια του ανταγωνισμού κατά τον Ψυχρό Πόλεμο. Με τη μελέτη και την έρευνα του ζητήματος καθίσταται φανερή η πρόθεση των ΗΠΑ να εξασφαλίσουν την σταθερότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO ενδεχομένως παραγκωνίζοντας σημαντικούς παράγοντες όπως η πραγματική απόδοση δικαίου μεταξύ των δύο συμμάχων τους, η εναντίωση στα δίκαια αιτήματα της ελληνικής πλευράς μέσω της διαδικασίας διεθνοποίησης του κυπριακού, η συνεργασία με την διεθνώς απομονωμένη χουντική κυβέρνηση καθώς και η πραγματική απειλή για εισβολή από την Τουρκία. Συμπερασματικά, οι σχέσεις Ελλάδος και ΗΠΑ φαίνεται να χαρακτηρίζονται σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό από την πολιτική της Ουάσιγκτον να επιβάλλει τη σταθερότητα του NATO και την δυτική επιρροή στην νοτιοανατολική Μεσόγειο χρησιμοποιώντας τη στρατηγική θέση της Ελλάδος και της Τουρκίας απέναντι στις προσπάθειες διείσδυσης από πλευράς Σοβιετικής Ένωσης. Είναι επομένως εμφανής η διαφορά τοποθέτησης του ζητήματος στον πίνακα των προτεραιοτήτων ανάμεσα σε Αθήνα και Ουάσιγκτον. Για την Ελλάδα η επίλυση φαίνεται να αποτελεί ζωτικό εθνικό συμφέρον ενώ οι ΗΠΑ φαίνεται να αντιμετωπίζουν

---

²⁰⁰ Ed Rooksby, N. Trimikliniotis et al. (eds), *Beyond a Divided Cyprus*, 2012, Chapter 4, 2012, 90-91

αυτό περισσότερο ως εμπόδιο στην ομαλή νατοϊκή λειτουργία παρά στη βάση των πραγματικών αναγκών που επιτάσσει η επίλυση. Σαφώς η Ελλάδα και η Τουρκία αποτελούσαν σημαντικούς εταίρους στην ανάσχεση της σοβιετικής επιρροής στην περιοχή και το κυπριακό δεν θα έπρεπε να αποτελεί εμπόδιο στην ελληνοτουρκική συνεργασία προς αυτό το σκοπό. Ίσως αυτό να αποδεικνύεται και ο λόγος της πίεσης των Αμερικανών για επίλυση περισσότερο άμεση παρά ουσιαστική και προφανώς εντός των συμμαχικών πλαισίων σε ένα ζήτημα που αναδεικνύεται ως αγκάθι των ελληνοτουρκικών σχέσεων καθώς και των σχέσεων των ΗΠΑ με τις δύο μεσογειακές χώρες και έκτοτε έχει σημαδέψει την ιστορία του ΝΑΤΟ και την εικόνα της Ουάσιγκτον μεταξύ Ελλάδος, Κύπρου και Τουρκίας.

Βιβλιογραφία.

Ελληνική:

Η Ελλάδα η Δύση και η Μεσόγειος 1945-1962, (επ.) Κωνσταντίνα Μπότσιου & Γιάννης Σακκάς, (Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 2015)

Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό σύγκρουση και επίλυση*, (ΣΙΔΕΡΗΣ, 2002)

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 2021)

Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού*, (Αθήνα: Κέδρος, 2004)

Αλέξης Παπαχελάς, *Ο βιασμός της ελληνικής δημοκρατίας*

Αγγελος Βλάχος, *Δέκα Χρόνια Κυπριακού*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2003)

Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επ.), *Κύπρος: Ιστορία Προβλήματα και Αγώνες του Λαού της*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2009)

Δ. Κώνστας & Χ. Τσαρδανίδης (επ.), *Σύγχρονη Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, (Αθήνα, Σάκκουλας, 1989)

Heinz Richter & Ανδρέας Στεργίου (επ.), *Το Κυπριακό με το Βλέμμα Των Ξένων*, (Αθήνα: ΡΟΕΣ/ΔΟΚΙΜΙΑ, 2006)

Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη Πολιτεία, Κύπρος 1960-1974*, (Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας, 2008)

Σωτήρης Ριζάς, *Ένωση Διχοτόμηση Ανεξαρτησία, Οι ΗΠΑ και η Βρετανία στην Αναζήτηση Λύσης για το Κυπριακό*, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2000)

Παύλος Πετρίδης, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και Το Κυπριακό Ζήτημα (1954-1964)*, (Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 1998)

Νίκος Παναγιωτίδης, *Το Κυπριακό στη Διεθνή Πολιτική, Οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα πολλά πρόσωπα του Άγγλο-Αμερικανικού Ηγεμονισμού, 1964-1984*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2015)

Γιάννης Σακκάς, *Η Ελλάδα στη Μεσόγειο 1950-2004*, (Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 2015)

Σωτήρης Ριζάς, *Το Κυπριακό στην Κρίσιμη Καμπή, Η Ελληνική Πολιτική και το σχέδιο Acheson 1964*, (Αθήνα, Εκδόσεις Γρηγόρη, 1997)

Ξενόγλωσση:

Jan Koura, *Διχοτομημένη νήσος, Ψυχρός Πόλεμος και Κυπριακό την περίοδο 1960-1974*, (Αθήνα: αλεξάνδρεια, 2021)

Neven Budak & Alexei Kalionski, Χριστίνα Κουλούρη (επ.), *Ο Ψυχρός Πόλεμος 1944-1990*, (Association for Democracy in the Balkans, 2019)

Suha Bolukbasi, *The Cyprus Dispute and the UN*, (Int. J. Middle East Studies, 1998)

Evanthis Hatzivassiliou, “Security and the European Option, Greek Foreign Policy 1952-1962”, *Journal of Contemporary History*, Vol. 30, No. 1, 1995

Dionysios Chourchoulis & Lykourgos Kourkouvelas, “Greek Perception of NATO during the Cold War”, (*Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 4, 2012)

Ed Rooksby, Nikos Trimikliniotis & Umut Bozkurt, “Beyond A Divided Cyprus”, 2012, Chapter 4

Van Coufoudakis, “US Foreign Policy and The Cyprus Question: An Interpretation”, (*Millennium: Journal of International Studies*, Vol. 5, No. 3, 1976)

Evanthis Hatzivasilliou, “Cold War Pressures, Regional Strategies And Relative Decline: British Military and Strategic Planning for Cyprus, 1950-1960”, (*Society of Military History, The Journal of Military History*, Vol. 73, No. 4, 2009)

Robert Holland, “NATO and the Struggle for Cyprus”, *Journal of Modern Greek Studies*, 13, No. 1 (1995)

Diana Makrides, “Britain’s “New Look” Policy for Cyprus and The Makarios-Harding Talks, 1955-1956”, (*The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 2008)

Stephen Xydis, “The UN General Assembly As An Instrument Of Greek Policy: Cyprus, 1954-1958”, (Department of Political Science, Hunter College, City University of New York) 1968

Dionysios Chourchoulis, Christos Christidis κ.α. (επ.), *Greece during the early Cold War, The view from the Western Archives: Documents*, (Thessaloniki: University of Macedonia, 2015)

Laurence Stern, “Bitter Lessons: How We Failed in Cyprus”, (Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC)

Ciro Elliot Zoppo, “The Mediterranean in American Foreign Policy”, (*Estudios Internacionales*, Vol. 3, No.1, 1982)

Evanthis Hatzivasilliou, “Cyprus At The Crossroads, 1959-1963”, (*European History Quarterly*), 2005

Van Coufoudakis, “US Foreign Policy and the Cyprus Question: An Interpretation”, (*Millenium: Journal of International Studies*, 1976)

H.W. Brands, “America Enters the Cyprus Tangle, 1964”, (*Middle Eastern Studies*, 2006)

Louis Klarevas, “Where the Eagle and the Phoenix Birds of a Feather? The United States and the Greek Coup of 1967”, (London: London School of Economics, 2004), Paper no. 15

John Sakkas, “The Greek dictatorship, the USA and the Arabs 1967-1974”, (*Journal of Southern Europe and the Balkans Online*, 2007)

George Kaloudis, “Cyprus: The Enduring Conflict”, (International Journal on World Peace, 1999)

Sotiris Rizas, “Atlanticism and Europeanism in Greek Foreign and Security Policy in the 1970s”, (Southeast European and Black Sea Studies, 2008)

John Sakkas, “The Greek Dictatorship, the USA and the Arabs, 1967-1974”, (Journal of Southern Europe and the Balkans Online, 2007)

Henry Kissinger, *Χρόνια Ανανέωσης*, (Αθήνα: Νέα Σύννορα, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2000)

Laurence Stern, “Bitter Lessons: How we failed in Cyprus”, (Washingtonpost.Newsweek Interactive, LLC, 1975), No.19

Jan Asmussen, *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict During the 1974 Crisis*, (London-New York: I.B. Tauris, 2008)

Michael Carver, “The Gordian Knot: American and British Policy Concerning the Cyprus Issue, 1952-1974”, (Graduate College of Bowling Green State University, 2006)

Ed Rooksby, N. Trimikliniotis et al. (eds), *Beyond a Divided Cyprus*, 2012, Chapter 4, 2012

Ηλεκτρονικές πηγές:

Archives.gov, Truman Doctrine (1947), www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine

Kennedy Hickman, “*The History of Containment Policy*”, ThoughCo.com, 2019

FRUS, Foreign Relations of the United States, Office of the Historian.

Archives.gov, Truman Doctrine (1947), www.archives.gov/milestone-documents/truman-doctrine

Archives.gov, Memorandum from George Elsey to President Harry S. Truman with Related Attachment from “Current Foreign Relations”, 4/1951, catalog.archives.gov/id/207522765

nato.int, NATO-Declassified: Greece and NATO – 1952
(www.nato.int/cps/fr/natohq/declassified_181434.htm)

Library of Congress, Research Guides, “Richard Nixon’s Political Scandal: Researching Watergate in the Manuscript Collections at the Library of Congress”